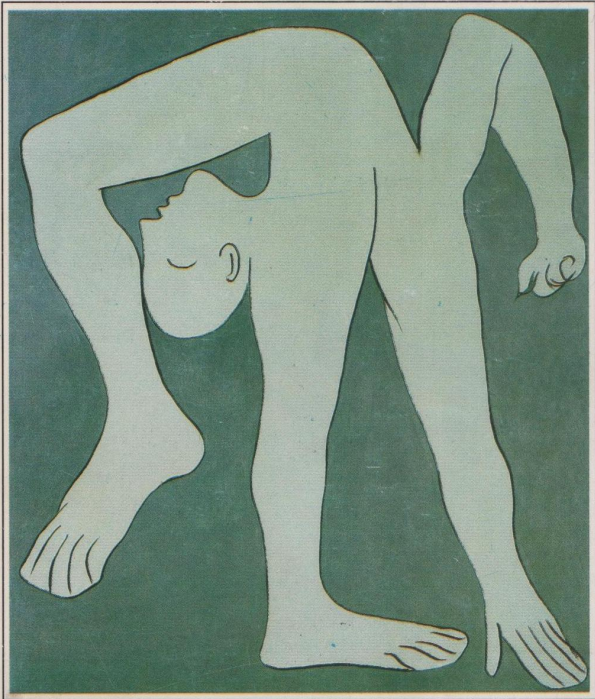

Tahsin Yücel

AYKIRI
ÖYKÜLER

2. BASIM

TÜRK YAZARLARI

1. basım: 1989, Can

2. basım: 1997, Can

ISBN 975-510-031-8

© Tahsin Yücel / Can Yayınları Ltd. Şti. (1989)

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,

Özal Basımevinde basıldı (1997)

Dizgi: Bedriye Başkan

Tahsin Yücel

AYKIRI ÖYKÜLER

ÖYKÜLER

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2 80060, Galatasaray, İstanbul.

Telefon: (0.212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89, Fax: 252 72 33

TAHSİN YÜCEL'İN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖBÜR KİTAPLARI

BIYIK SÖYLENCESİ / roman
HANEY YAŞAMALI / öykü
PEYGAMBERİN SON BEŞ GÜNÜ / roman
VATANDAŞ / roman

Tahsin Yücel Elbistan'da doğdu (1933); Galatasaray Lisesini (1953), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1960). XIX. ve XX. yüzyıl Fransız yazını ve göstergebilim alanında uzmanlaştı. Şimdi aynı bölümde profesör. Araştırmaları: (*L'Imaginaire de Bernanos*, 1969; *Figures et Messages dans la Comédie Humaine*, 1973; *Anlatı Yerlemleri*, 1979; *Dil Devrimi ve Sonuçları*, 1982; *Yapısalcılık*, 1982); deneme ve eleştirileri: (*Yazın ve Yaşam*, 1976; *Yazının Sınırları*, 1982; *Eleştirinin Abecesi*, 1991; *Tartışmalar*, 1993; *Yazın, Gene Yazın*, 1995); romanları: (*Mutfak Çıkmazı*, 1960; *Vatandaş*, 1975; *Peygamberin Son Beş Günü*, 1992; *Bıyık Söylencesi*, 1995); masalları: (*Anadolu Masalları*, 1957); öyküleri: (*Haney Yaşamalı*, 1955; *Düşlerin Ölümü*, 1958; *Ben ve Öteki*, 1983; *Aykırı Öyküler*, 1989). Birçok da çeviri yaptı. *Tahsin Yücel*'e *Haney Yaşamalı* için 1959 TDK Öykü Ödülü, *Peygamberin Son Beş Günü* için 1993 Orhan Kemal Roman Ödülü, çevirileri için de 1984 Azra Erhat Çeviri Yazını Üstün Hizmet Ödülü verildi.

İÇİNDEKİLER

Büyükbaba	7
Tarih/Coğrafya	43
İktidar	65
Ağalar ve Beyler	103
Ayna	155

BÜYÜKBABA

Babamın, Ali Rıza amcamın, Zübeyde Halamın anlatıklarına bakılırsa, büyükbabam başöğretmen olmadan önce dünyanın en sessiz adamıydı. Üstelik çevresindekiler de kendisi gibi sessiz olsunlar isterdi. Bu nedenle, akşamları, küçük masasının başına geçtikten sonra, babam, Ali Rıza amcam ya da Zübeyde Halam boş bulunup yüksek sesle konuştular mı kabaşına iğne batırılmış gibi yüzünü buruştururdu hemen. Ama, kızgınlığını belirtmek için bile olsa, kolay kolay konuşmadığından, onun yerine babaannem el koyardı duruma: "Yavaş olun, babanız çalışıyor, biliyorsunuz," derdi. Bilirlerdi, hep çalışırdı büyükbabam: öğrenci ödevi düzeltirdi, pazardan pazara alınan *Cumhuriyet* gazetesini okurdu, düzeltilecek öğrenci ödevi bulunmadığı ve *Cumhuriyet* gazetesi tümüyle okunmuş olduğu zaman da çekmecesinden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Hasan Âli Yücel'in parlak dergi sayfalarından kesilmiş imzalarını çıkarıp önüne dizer, gözleri hep bu kesikler üzerinde, ağır ağır bir Boğaziçi tüttürdükten sonra, kimi kez bir, kimi kez iki koca saat süresince, gittikçe daha işlek, gittikçe daha yetkin örneklerle ulaşmak üzere, elinin altındaki boş kâğıtlara bu şanlı imzaların yenilerini atardı, hem de öyle güzel atardı ki, örnekle öykünüyü birbirinden ayırmak nerdeyse olanaksızdı. Gene de bir türlü küllenmemişti büyükbabamın öykünü tutkusu, başöğretmenlik dönemine dek, aynı yoğunlukla sürüp gitmişti. Bu nedenle, babam bu konuya ne zaman dönse, "Ne Atatürk,

ne İsmet Paşa, ne Hasan Âli Yücel, hiçbirisi kendi imzasını babam kadar atmamıştır; babam o yıllarda bir dünya rekoru kırmıştı," demekten kendini alamazdı.

Ama, hemen belirtmek gerekir ki, büyükbabam yalnızca üretilmişiyeniden üretmek için sürdürmezdi bu çabayı: ilk bakışta tümüyle anlamsız görünen bu işle birkaç saat oyalanıp arkalı önlü birkaç tabaka kâğıt doldurduktan sonra, çekmecedan bir kâğıt daha çıkararak hem bu üç imzadan birine benzeyecek, hem de kendi adına en çok yakışacak imzayı aramaya başlar, yani yaratıcı bir çabaya girişirdi. Kolaylıkla kestirilebileceği gibi, büyükbabam belki yüz kez bulmuştu gönlündeki imzayı. Ama bulmak en iyiyi aramayı bırakmak için bir neden değildi. Ayrıca, büyükbabamın tüm dinsel ve ulusal bayramlarda dostlarına, akrabalarına, başöğretmenine ve öğretmen arkadaşlarına armağan olarak yeni bir imza sunmak gibi köklü bir alışkanlığı vardı: sol alt köşesinde, kül rengi bir yıldız içinde, başında ay yıldızlı şapkası, omzunda tek demiri, göğsünde verev kayışı ve körüklü cepleriyle yedek subaylık fotoğrafı, ortasında kabartma harflerle işlenmiş adı bulunan, değişmez kartlarının arkasına, incecik yazısı ve coşkulu anlatımıyla, "tebrik ve temenniler"ini döktürüp de altına yeni imzasını kondurunca, büyük bir görevi yerine getirmiş gibi, mutlulukla göğüs geçirirdi. İşin ilginç yanı, büyükbabam böyle uğraşırken, çevresine büyü gibi birşeyler yayılırdı: bayram kartlarının dolduruluşu, özellikle de yeni imzanın yaratılışı sırasında, babaannemin, babamın, Ali Rıza amcamın, Zübeyde halamın büyükbabamı neredeyse dinsel bir saygıyla süzdüklerini, konuşmak zorunda kalınca fısıltıyla konuştuklarını, yürümek zorunda kalınca ayaklarının ucuna basarak yürüdüklerini görünce, bu işten köşeyi dönmelerini sağlayarak yaşamlarını tümüyle değiştirecek bir sonuç, öykünülenden öykünene yansıyacak bir ünya da gönenç beklediklerini, belki geçimlerini sağlayan adamda başka hiçbir yetenek, hiçbir beceri göremedikleri

için, belki başka bir nedenle, tüm mutluluk düşlerini bu öykünüye dayandırdıklarını düşünmemek elde değildi.

Söylemeye gerek var mı, bilmem, babaannem, babam, amcam ve halam açısından hiçbir zaman gerçekleşmemişti bu beklenti. Ama, nice imzalardan sonra, adının başına fazladan bir "M" ekleyerek bir kez daha Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün imzasını andıran bir imzada karar kıldığı verimli bir gecenin sabahında, okulun başöğretmenliğine atandığı göz önüne alınınca, büyükbabam açısından fazlasıyla gerçekleştiği söylenebilirdi. Ne var ki, gerçekleşimi sırasında, kendisinden başka hiç kimse öykünülen imzayı çağrıştıracak bir yükselme olarak değerlendirmemişti bu olayı. Çünkü, neden saklamalı, büyükbabam bir hakkın tanınması biçiminde değil, çoğunluğu işçi, kapıcı, memur çocuklarından oluşan bir birinci sınıfı okuturken, ders yılının ortasında, kendisini pek de onurlandırmayan bir rastlantı sonucu getirilmişti yeni görevine: kentin en seçkin semtinin fazlasıyla ayrıcalıklı ilkokulunun başöğretmeni, yerine iyice ısınınca, okulun konumundan, yapısından, bahçesinden, bakan odaları gibi döşenmiş başöğretmen odasından, öğrencilerin ana babalarının zenginliğinden ve etkenliğinden kaynaklanan görkemi kendi kişiliğinin dolaysız türümü gibi görerek ipe sapa gelmez işler yapmaya, bu arada milli eğitim müdürüne sık sık kafa tutmaya başlamış, o da "Bu hıyar ne sanıyor kendini? Bulunmaz Hint kumaşı mı? Yerine odunu da atasam bu okulu ondan iyi yönetir!" deyip ne oldum delisi başöğretmeni bitli sınıfa yollamış, bitli sınıfın özellikle karısını yitireli beri iyiden iyiye odunlaşmış görünen, sessiz, şaşkın öğretmenini de başöğretmen koltuğuna oturtmuştu; kısacası, büyükbabam ünlü becerisine değil, çevresindekilerde yarattığı odun imgesine borçluydu yükselişini. Üstelik, büyükbabamın beden eğitimi öğretmeni Ceyhan Beyi başöğretmen yardımcılığına getirmesi üzerine, öküz altında buzağı arayanlar bu atamanın göz boyamadan başka bir şey olmadığını söylemeye başlamışlardı: "Ceyhan'ı istiyordu

adam, ama Ceyhan çok genç olduğu, hem de hiç sevilmediği için, araya bir süre bir kukla başöğretmen sokmayı yeğ tuttu. Hiç kuşkunuz olmasın, okulu bir süre Ceyhan çekip çevirecek, sonra başarılı başöğretmen yardımcısının başöğretmenliğe atanması kimseye aykırı gelmeyecek," diyorlardı. Ancak yükseliş yükselişti, büyükbabam, bu yıkıcı söylentilerden etkilenmek şöyle dursun, "Ben bu göreve bileğimin gücüyle geldim!" diyerek rastlantıya bir devrim görüntüsü kazandırmak istemişti. Kazandırmıştı da: pısırik görünüşünden hiç mi hiç umulmayan bir çabaya girişerek bahçedeki oyun alanlarından kafaların içine, önlük ve yakaların biçiminden kap kâğıtlarının rengine değin her şeyi kapsayan bir şaşmaz düzen biçiminde beliren bir devrim gerçekleştirmiş, böylece, sözcüğün yaratabileceği tüm olumsuz çağrışımlara inat, bir yandan en kuşkucu yöneticilerin bile yüreğine su serperken, bir yandan da herkesi kurduğu düzenin bir parçası durumuna getirerek dilediği gibi yönlendirmeye başlamıştı.

Gerçekten de, örneğin iki ders arasında okulun kapısından girip de küçükler büyüklere, kızlar oğlanlara karışmadan, en ufak bir sürtüşme, en ufak bir çatlak ses çıkmadan, her köşede bir başka oyun oynandığını, sonra, daha zil çınlar çınlamaz, kimse kimsenin yolunu kesmeden, tek öğrenci tek öğrenciye değmeden, sınıfların kaşla göz arasında dörderli kol düzeninde dizilip uygun adım kapıya doğru yürüdüklerini, bahçede, koridorlarda, merdivenlerde bir kez bile çizgi dışına taşmadan, bir kez bile ara uzaklıkları bozmadan, hep aynı uyumla ilerlediklerini, sonra, sınıfın kapısından girilince, dörtlü kolun bir yelpaze gibi açılıp sağ sıranın pencere yanındaki, sağ orta sıranın sol orta, sol orta sıranın sağ orta sıralara yöneldiğini, sıranın önünde bulunanlar arkada, arkasında bulunanlar önde oturduklarından, öğrencilerin baş döndürücü bir hızla yerlerine yerleştiklerini gördüler mi insanlar karşı konulmaz bir katılım duygusuyla ürpererek göğüslerinin neredeyse ulu bir güçle kabardığını duyuyor, çevrelerinde olup bi-

tenleri gittikçe daha büyük bir ilgi, gittikçe daha büyük bir hayranlıkla izlemeye başlıyorlardı. Böylece, bu okulda her şeyin bir yeri ve bir zamanı bulunduğunu, kimin nerede, ne zaman, neyi yapacağını, kimin kiminle nerede, ne zaman, nasıl konuşacağını kesin kurallara bağlanmış olduğunu anlayınca, hayranlıkları doruk noktasına ulaşıyor, büyükbabamın düzeninin varlıklarını ikinci bir deri gibi sardığını duyuyor, "Bu okula hiçbir zaman böyle bir başöğretmen gelmedi," diye söyleniyorlardı.

Ama, hemen belirtmek gerekir ki, büyükbabam öyle birdenbire gerçekleştirmemişti devrimini, hatta, ilk günlerdeki tutumuna bakılınca, başöğretmenliği görkemli başöğretmen masasının başına kurulup görkemli imzalar atmak olarak anladığı bile söylenebilirdi. Başöğretmenliğe atandıktan sonra ilk işi

ABBAS YÜCEBAŞ

Başöğretmen

biçiminde yeni bir kart bastırmak, ikinci işiyse, aynı yazıyı pirinç harflerle ve on kat büyütülmüş olarak, birincisini masasının sağ başına, ikincisini sol başına, üçüncüsünü sağ arkasındaki camlı dolabın üzerine konulacak bayrak biçimi mermerlere kaktırmak olmuş, böylece, başöğretmenliği konusunda en ufak kuşku bırakmayan bu kanıtlar ortasında, imzalarını daha bir güvenle atmaya başlamıştı. İmzalanacak yazı olmadığı zaman da masasının üstündeki deri, mermer, fildişi takımlarla oynuyor, çekmecelerini boşaltıp yeniden yerleştiriyor, bu odada, bu koltukta, bu masanın başında oturmaktan anlatılmaz bir mutluluk duyuyor, hele bir öğretmen, bir öğrenci ya da bir veli gelip de ikide bir "Başöğretmenim," diyerek saygıyla konuşmaya başladı mı mutluluğu doruğuna ulaşıyordu. Ama, bir gün, odasının penceresinden bakarken, öğrencilerin sokak çocukları gibi itişip kakıştıklarını, öğretmenlerin bu duruma aldırmadan, eller cepte, fosur fosur sigara tütürerek dolaştıklarını görünce, güçlü bir akıma kapılmış gibi titremeye

başlamıştı: bir an olsun başlarını kaldırıp da başöğretmen odasının penceresine bakmadan, diledikleri biçimde davrandıklarına göre, bu adamlar, bu çocuklar bu okulun bir başöğretmeni bulunduğunun, bu başöğretmenin de başöğretmen Abbas Yücebaş olduğunun bilincinde değillerdi, dokuzdan beşe odasında oturarak yazı takımlarıyla oynadığı sürece bunun hep böyle olacağı, yani başöğretmenliğinin başöğretmen odasının duvarları arasında kalacağı da kesindi. "Hayır, kalmayacak," diye söylenmişti büyükbabam. Böylece, tutumunu değiştirmeye karar vermiş, hemen ertesi gün, en göz alıcı giysisini giyerek ortalıkta dolaşmaya başlamıştı. Yazık ki hiçbir şey değişmemişti: öğrenciler, varlığına kulak bile asmadan, çevresinde çığlık çığığa koşup duruyor, hatta, yollarına çıkacak olursa, bas-bayağı itip geçiyorlardı; öğretmenler, karşısında önlerini ilikleyip hazırola geçecek yerde, ellerini ceplerinden çıkarmadan konuşuyor, "başöğretmenim" ya da "sayın başöğretmenim" diyerek yeni durumu vurgulamaları gerekirken, ya eski günlerdeki gibi adını söylemekle yetiniyor ya da işi alaya alarak "müdür" diyorlardı. Daha ileri gidenler de yok değildi. Örneğin, bahçede yapılan bir resim dersinde, öğrencilerin çizdiği okul resimlerini tek tek gözden geçirdikten sonra, öğretmenin yanına gidip "Bütün çocuklar okulu bayraksız çiziyorlar: bu yanlış düzeltin," diyecek olmuş, öğretmense, "Elbette bayraksız çizecekler, bayram değil, seyran değil!" diyerek kahkahalarla gülebilmişti. Büyükbabam adama verilecek doğru dürüst bir yanıt bulamamıştı, ama başöğretmenin hiçbir zaman unutulmadığı, tam tersine, her şeyin onun varlığına tanıklık ettiği bir düzen kurmanın zorunlu olduğunu anlamış, düzenini kurma yolunda attığı ilk adım da öğrencilerin önünde yüzüne çemkiren saygısız öğretmeni "bayrağa hakaret" nedeniyle okuldan uzaklaştırtmak olmuştu. Şu var ki, kurmak istediği düzeni kafasında bütün ayrıntılarıyla somutlaştıramadığı gibi, bu düzeni gerçekleştirebilmek için nasıl bir yol izleyeceğini de bilemiyordu daha. O sırada biri çıksa da gön-

lündeki düzeni kendini bildi bileli en çok tiksindiği şeyi uğraşının temel ögesi durumuna getirerek, yani öğrenci, öğretmen, bütün okulu karşısında toplayıp bol bol söylev çekerek kuracağını söyleseydi, buna ilk kendisi gülerdi. Bizler de gülerdik belki. Ama, ilk bakışta ne denli şaşırtıcı görünürse görünsün, büyükbabam düzenini söylevlerine borçluydu.

Hiç kuşkusuz, onun için kolay bir iş değildi bu: lakırdıdan oldum olası hoşlanmaması bir yana, kürsüden, baş-öğretmen olarak, bütün okula seslenmek, evde çocuklarla, öğretmenler odasında arkadaşlarla konuşmaya da, sınıfta ders anlatmaya da benzemiyordu: daha ilk sözcüğünü bile söylemeden, bütün bedenini saran bir ateş elini, kolunu ağırlaştırıyor, dili de ağzının içinde dönemeyecek ölçüde büyüyordu; üstelik, alnına yazılmışçasına, daha ilk tümcede her şey çorbaya dönüyordu: dilinin ucuna dek gelen sözcükler ya sese dönüşmemekte direterek sürekli teklemesine yol açıyor, ya da birden beklenmedik, hatta karşıt sözcüklere dönüşerek konuşmayı umulmadık yönlere sürüklüyordu. Büyükbabam, hemen her seferinde, eli yüzü düzgün tek tümce kuramadan, kan ter içinde, "Millete rezil olduk," diye söylenerek iniyordu kürsüden. Ama, öyle anlaşıyordu ki, bütün rezilliklerine karşın, hiç sesini çıkartmadan dinlemekle yükümlü, kımıltısız bir kalabalığa seslenmenin kendine özgü bir tadı da yok değildi. Öte yandan, ne denli bocalarsan bocala, ne denli teklersen tekle, söylev hep ulaşıyordu ereğine. Örneğin, saygısız resim öğretmenin okuldan atılmasının ardından, biraz da Ceyhan beyin zorlamasıyla yaptığı ilk konuşmada söylediklerinden "a" ile "z" den başka hiçbir şey çıkmamasına karşın, gerek öğretmenler, gerekse öğrenciler, karşılarında a"dan z"ye her şeyi düzeltmekte kararlı bir başöğretmen bulunduğunu kavramakta güçlük çekmemişlerdi. Bunun için, öğretmen arkadaşlarından biri kendisini uyarmaya kalkınca, büyükbabam, herkes az çok teklediğine göre, bunu için tuzu biberi saymak gerektiğini söylemiş, arkada-

şı düşüncesinde dayatınca da "Her yiğidin bir yoğurt yiyi-
şi vardır," diyerek konuyu her şeyden önce bir biçem so-
runu olarak değerlendirdiğini göstermişti. Ayrıca, birkaç
haftalık bir bocalamadan sonra, konuşmalarını yazılı ola-
rak hazırlayıp kürsüde kâğıttan okuma yolunu seçerek
tekleme oranını büyük ölçüde düşürmüştü.

Böylece, halam da evlendikten sonra, tam bir sessizlik
içinde, tek başına oturduğu küçük evde, büyükbabam yep-
yeni bir etkinliğe başlamıştı: bir zamanlar ödev düzelt-
rek, *Cumhuriyet* okuyarak ya da Gazi Mustafa Kemal
Atatürk, İsmet İnönü, Hasan Âli Yücel imzaları atarak dü-
şünsel susuzluğunu dindirdiği minicik masasının başında,
şimdi, alt dudağı dişlerinin arasında, güç bir ev ödevinin
altından nasıl kalkacağını bilemeyen bir ilkokul öğrencisi
gibi, bir yazıp bir karalıyor, dördüncü sınıf tarih kitabını
bırakıp beşinci sınıf okuma kitabını, beşinci sınıf okuma
kitabını bırakıp üçüncü sınıf hayat bilgisi kitabını alarak
örnek tümceler, esinleyici sözcükler, yönlendirici bilgiler,
atasözleri ve Atatürk özdeyişleri arıyor, 'sonuçta, beş on
dakikalık bir konuşma için üç dört saat, hatta üç dört gece
uğraştığı oluyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, gene
de pek öyle eli yüzü düzgün konuşmalar çıkaramıyordu.
Doğrusunu söylemek gerekirse, gene de pek öyle eli yüzü
düzgün konuşmalar çıkaramıyordu ortaya, neredeyse tüm-
müyle ilkokul kitaplarından kaynaklanan sıradan bilgile-
re, beylik görüşlere dayalı bir karışım oluşturmakla kalı-
yordu. Daha da kötüsü, sözcükler kendisine oyun oyna-
maktan bir türlü vazgeçmiyorlardı: her şey önündeki kâ-
ğıtta dana gözü gibi harflerle yazılı olmakla birlikte, bü-
yükbabam "hepimizin atası Atatürk" diyeceğine "hepimi-
zin anası Atatürk" deyiveriyor, sonra, daha ilk yanlıştın
ezikliğini üzerinden atmasına bile zaman kalmadan, "ulu
önder"in yalnız yurt içinde değil, yurt dışında da büyük
bir kahraman olarak bilindiğini söylemek, daha doğrusu
okumak isterken, "dünya dışında da" çok ünlü olduğunu
söyleyerek soruna doğaüstü bir boyut katıyordu. Bereket

versin, ne bir gülümseyen oluyordu, ne bir yüzünü buruşturan; tam tersine, her konuşması uzun ve coşkulu alkışlarla noktalanıyordu.

Kolaylıkla kestirilebileceği gibi, bu uzun ve coşkulu alkışlar bir başka başarının da belirtisiydi: daha ilk söylevin ardından, bir mucize olmuş gibi, öğrenciler büyükbabamı görür görmez saygıyla yol açmaya, öğretmenler sigaralarını söndürüp önlerini ilikleyerek hazırola geçmeye başlamışlardı, şimdi de isteklerini yerine getirmek için birbirleriyle yarış ediyor, her söylevden sonra biraz daha saygılı, biraz daha uysal, biraz daha uyumlu oluyorlardı. Kısacası, büyükbabam bu okulun başöğretmeni olarak varlığını kesinlemenin, dolayısıyla bu okulu yönetmenin yolunu bulduğundan kuşku duymuyordu: her şeyin başı söylevdi. Bunun için, eski tiksintisinden kısa sürede sıyrıldığı gibi, her sevinci, her tersliği, her yıl dönümünü ve her bayrak törenini öğrenci ve öğretmenlere söylev çekmek için bir fırsat olarak değerlendirmeye başlamıştı. Böylece, daha başöğretmenliğinin ikinci yılında, oldukça zengin bir "konuşma günleri" dizelgesi oluşturmuş durumdaydı: her hafta başı ve her hafta sonunda, bayrak töreninden önce yapılan "mutad hasbıhaller"le ulusal ve dinsel bayram konuşmalarına ek olarak, 15 Kasım 1638 Bağdat'ın fethinden 7 Şubat 1921 Gaziantep'in kurtuluşuna değin bütün "önemli günler"in yıldönümleri, Yerli Mallar Haftası'ndan Verem Savaş Haftası'na değin bütün "önemli haftalar" izlenceye alınmıştı. Ayrıca, öğrencilerden birinin bir cam ya da sıra kırması, bir başka öğrencinin koşulmaması gereken bir yerde koşarken düşüp yaralanması, daha başka bir öğrencinin boksörlüğe kalkarak sıra arkadaşının burnunu kanatması, olağandışı bir söylevi zorunlu kılıyor, görevliler birden beşe bütün sınıfları bahçede ya da müsamere salonunda toplarken, büyükbabam hemen odasına kapanıyor, okuluna yeni bir coşku şöleni vermenin sevinci içinde, elden geldiğince etkili bir söylev hazırlamaya girişiyordu.

Babam gibi bizim okulun havasına yabancı olanlar çok şaşıyorlardı bu işe, "Abbas Bey bunca teklemeye karşın insanları nasıl böyle coşturabiliyor? Anlaşılacak gibi değil!" diyorlardı. Ama, şimdi düşünüyorum da, anlaşılmayacak bir yanı yoktu bunun. Büyükbabam varlığını nasıl konuştukça, art arda öğütler ve buyruklar sıraladıkça kesinliyorsay, kendisini dinleyenler de dinleyip alkışladıkça, öğütleri ve buyrukları yerine getirdikçe kesinliyorlardı varlıklarını. Sonra, öyle anlaşıyordu ki, yüzde doksanı bayrak törenlerinde ve dedelerimizin şanlı utkularının yıldönümlerinde gerçekleştirilen bu söylev etkinliği, hemen her yinelenişinde, geçmişin bu günden çok daha büyük bir önem taşıdığını ve sözlerin yerini bulmasının temel koşulunun olabildiğince bol bayrak eşliğinde, olabildiğince parlak bir tören havası içinde, dönüp dolaşıp atalara gelmek olduğunu kanıtlıyor, büyükbabam da, işlevini bilinçle kavramış bir yönetici olarak, durumun gereklerine her geçen gün biraz daha iyi uyuyordu. Böylelikle, söylevler edimleri, edimler söylevleri koşullandırdıkça, Okul-Aile Birliği'nin de desteğiyle, okuldaki bayrak sayısını her dört öğrenciye bir bayrak düşecek biçimde artırmış, Me-te'lerden, Çoluk Kağan'lardan, Attila'lardan, Cengiz-Han'lardan son kahramanlarımıza doğru gelmek üzere, okulun bütün duvarlarını "devlet yıkıp devlet kurmuş" ünlü Türk büyüklerinin yıldız çerçevesi resimleri ve özdeyişleriyle donatmış, sonra, üç kıtanın burçlarında dalgalanmış bayrakların gölgesinde, Türk adını tarih sayfalarına "altın harflerle yazdırmış" yüzlerce kahramanın "gözleri ve sözleri" önünde, her türlü başıbozukluk "yüz kızartıcı bir cinayet" gibi görünmeye başlayınca, yardımcısı Ceyhan Beyle birlikte, haftalarca çalışarak sınıflara girip çıkma, sıralarda oturma biçiminden bahçedeki oyunlara, giyim kuşamdan konuşma ve selamlama biçimlerine dek her şeyi kesin kurallara bağlamış, bununla da yetinmeyerek hangi sınıfta hangi kitapların okunacağını, hangi şiirlerin ezberleneceğini, hangi şarkıların söyleneceğini saptayıp

kesin dizelgeler oluşturmuş, dizelge dışında kalan her türlü kitap, şiir ve şarkıyı yasaklamıştı. Gene aynı yaklaşım çerçevesinde, en azından ilkokullar düzleminde, anakentin ilk Mehter Takımı'nı, ilk Türk Halk Oyunları ve Türk Halk Türküleri Kollarını kurma onuru da büyük babamındı. Bu kolları, çok kısa aralıklarla, Türk Klasik Sanat Musikisi Kolu, Türk Modern Klasik Dansları Kolu ve Türk Temaşa Kolu izlemişti. Büyük babam, daha nicelerinden önce, folkloru günlük yaşamın ayrılmaz ögesi durumuna getirmişti böylece, okulunun yalnızca bir düzen ortamı değil, aynı zamanda sürekli bayram yeri olmasını sağlamıştı. Öyle ki, eğer pazar ya da 10 Kasım değilse, günün herhangi bir saatinde bizim okulun önünden geçip de davul zurna ya da ince saz sesleri duymamak neredeyse olanaksız bir şeydi: kolların talihli  yeleri geçmişle b g n arasında mekik dokurlardı durmadan: Türk Temaşa Kolu tarihi-mizin şanlı sayfalarını sergileyerek bilgi ve bilincimizi bütünler, Türk Halk Türküleri ve Türk Halk Oyunları kolları "yurt coğrafyası"nın değişik havalarını getirir, Türk Klasik Sanat Musikisi Kolu "yüksek sanat dehamız"a tanıklık eder, Türk Modern Klasik Dansları Kolu'ysa, aynı "deha"nın yarattığı kıvrak göbek havalarına birkaç bale kalıbı sokarak geçmişle gelecek arasında "sağlam bir k p r " kurardı.

Ayrıca, bütün bu kollar, Mehter Takımı ve Yavrukurt Bölüğü'yle birlikte, büyük babamın "mutad hasbıhal" ve söylevlerine uygun ortamı hazırlamak gibi önemli bir görevi de gerçekleştiriyorlardı. Bu görevin gereği olarak, müsamere salonunun iki yanında, üçerli kol düzeninde, başlarında kepleri, kucaklarında trampetleri, sırtlarında çantalarıyla yavrukurtlar sıralanıyor, sahnenin hemen önünde, birbirinden parlak giysiler, birbirinden kocaman davullarla, sefere çıkmaya hazır, belki de çıkmış durumda, kent ilkokullarının en ünlü ve en büyük mehter takımı, onun arkasında, kara kalpaklı er, erbaş ve subayları, kırmızı fesli kalem efendileri, çember sakallı imamları, şalvarlı

köy delikanlıları, sürmeli gelinleriyle Türk Temaşa Kolu, onun arakasında, sağ başlarında heykel gibi dikilen kolbaşılarıyla, Türk Halk Türküleri Kolu'nun meydan sazından kemençeye, zurnadan sipsiye dek türlü çalgılar taşıyan, süslü köylüleri, Türk Halk Oyunları Kolu'nun indirgenmiş dadaş, seymen ve efeleri, Türk Klasik Sanat Musikisi Kolu'nun aile boyu kavuklar, çadır gibi geniş kürkleri, ağır bindallılar altında varsayımsal bir niteliğe bürünen hanende ve sazandeleri, Türk Modern Klasik Dansları Kolu'nun kara; parlak giysileri bedenlerine zamlı yapıştırılmış gibi oturmuş oğlanlarıyla uzun, geniş, yarı saydam, ak, pembe, sarı ipeklere bürünmüş kızları yer alıyordu. Böylece, her yanı süsleyen bayrak ve flamalarla Mehter Takımı'nın çaldığı görkemli marşlar da çevrime girince, büyüleyici bir etki yaratıyordu büyükbabamın kolları. İşin ilginç yanı, büyüğü yaratanlar ve yaşayanlar üç aşağı beş yukarı aynı kişilerdi; çünkü, herhangi bir kola girebilmek için gerekli giysi ve gereçleri sağlayamadıklarından, toplantılara sınıf birimleri içinde, ak yaka, kara önlükle katılmak zorunda kalan öğrenciler oldukça küçük bir azınlık oluşturunuyordu okulda. Şu var ki, bu öğrencilerin büyük bir bölümü de Sınıf Temizlik Kolu Başkanı ve Sınıf Temizlik Kolu Yarbaşkanı, Sınıf Kızılay Kolu Başkanı, Sınıf Kızılay Kolu Yarbaşkanı, Sınıf Kitaplık Kolu Başkanı ve Sınıf Kitaplık Kolu Yarbaşkanı, vb. olarak değişik renk ve boylarda kolluklar takarak sıradan öğrenci niteliğinden sıyrılıyor, böylece, bir avuç niteliksiz öğrenci dışında, herkes belirli bir işlev ve belirli bir konumla tanımlanıyor, koca okul her ögesi kendi özgül işlevini gerçekleştiren bir canlı beden olarak beliriyordu.

Kısacası, büyükbabamın daha birkaç yıl önce başöğretmen odasının penceresinden bahçede sokak çocukları gibi çılgınlık koparan öğrencilere, eller cepte, fosur fosur sigara tütürerek dolaşan öğretmenlere bakarken kurduğu büyük düş neredeyse tümüyle gerçekleşmişti şimdi: ortalarda görünsün görünmesin, öğrenci ve öğretmenlerini

müsamere salonunda toplayıp konuşsun, konuşmasın, her şey, herkes, her devini, her duruş başöğretmenin varlığına tanıklık ediyordu, bedeninin her ediminin beynin varlığına tanıklık etmesi gibi. Büyükbabam, bunu bile az bulduğundan olacak, varlığını her an, her yerde somut bir biçimde duyurmak üzere, sınıf ve koridor duvarlarına, ünlü Türk büyüklerinin özdeyişleri arasına, onlarınkiler gibi yaldızlı çerçevelerle çerçevenilmiş olarak,

"ORMAN VATANIN CİĞERİ,
GÖĞSÜMÜZ SİPERİDİR.

*Abbas Yücebaş
Başöğretmen."*

ya da

"MİNAREDE EZAN,
CAMİDE NAMAZ,
OKULDA İRFAN.

*Abbas Yücebaş
Başöğretmen."*

ya da

"TURİST TÜRK'ÜN EFENDİSİDİR.¹

*Abbas Yücebaş
Başöğretmen."*

türünden, kendi imzasını taşıyan, sayısız özdeyişler astırmış, her sınıfı ve her kolu en az haftada bir kez "başöğretmen denetlemesi"nden geçirmeyi şaşmaz bir gelenek durumuna getirmiş, söylevlerinin sayı ve süresini de en az iki katına çıkarmıştı.

Bereket versin, söylevlerini kullanır kullanmaz yırtıp atmayı bırakarak özenle dosyalamaya başladığı için, eski-

¹ Büyükbabamın bu özdeyişi eskiden kafamı karıştırdı: söylev ve özdeyişlerinin genel havası dışında kalması bir yana, o dönemde pek de fazla önemsenmeyen bir eğilimi dile getirmekteydi. Ama bugün, bu anlamlı özdeyişi her anımsayışında, büyükbabamın bu konuda da çağdaşlarına öncülük etmiş olduğunu düşünüyorum.

den olduğu gibi küçük masasının başında saatlerce uğraşması gerekmiyordu. Diyelim ki, yeni bir 23 Nisan söylevi hazırlayacaktı, hemen "23 Nisan Konuşmalarım" dosyasını açıyor, iki tümce şuradan, bir tümce buradan, bir tümce kafadan, bir tümce de okuma kitabından, yeni söylevi yarım saat içinde kotarıveriyor, o da olmazsa, "29 Ekim Konuşmalarım" ve "19 Mayıs konuşmalarım" dosyalarına başvurup berikinden bir "giriş", ötekinden bir "sonuç" alarak sorunu çözümleyiveriyordu. Böylelikle, zamandan kazandığı gibi, bu hep birbirine benzeyen, hep birbirini yineleyen sözler belleğe daha iyi yerleştiğinden, geleneksel teklemelerin sayısı da büyük oranda azalıyordu. Tek sakınca, insanın kendi cebindeki parayı çalışırmış gibi bir duyguya kapılmasıydı. Ama büyükbabam bunun da üstesinden gelmişti: dürüst mü dürüst bir özgönderim yöntemi kullanarak, yani eski söylev parçalarını yeni söylevlerine "15 Aralık 19... tarihli mutad hafta başı hasbıhalimde de söylemiş olduğum gibi" ya da "23 Nisan 19... tarihli konuşmamda aynen şöyle demiştim" türünden girişlerle sokarak hem söylevi biraz daha uzatmış oluyor, hem de yinelemeyi tanıtlamaya dönüştürüyordu. Üstelik, eskiden söylenmiş sözleri böyle günü, ayı ve yılıyla anmak onları tarihselleştirmek gibi bir şeydi. Büyükbabam, daha sonra, bu türlü girişlerin başına "Anımsayacaksınız" ya da "Çok iyi anımsayacağınız gibi" türünden parçacıklar ekleyerek tarihselliğine dinleyicilerini de ortak etmeye başlamıştı. Ancak zaman zaman kantarın topunu biraz fazla kaçıırıyordu. Örneğin, bir açılış günü, yüzünde sevecen mi sevecen bir gülümseme, "Bugün kutsal okul basamağının ilk eşiğine ayak basmakta bulunan sevgili birinci sınıf yavru-larım, şimdi sizlere sesleniyorum ve diyorum ki" diye başlayan uzun mu uzun bir tümceyi "Çok iyi anımsayacağınız gibi, bundan tam dört yıl önce bugün, burada, bu kürsüden, gene sizlere seslenmiş ve aynen şöyle demiştim," diye sürdürdüğü zaman, "kutsal okul basamağının ilk eşiğine ayak basan" birinci sınıf öğrencileri arasında ben de

vardım. Büyükbabamın ünlü söylevlerine alışkın olmadığımından, açık bir tutarsızlık olarak değerlendirmiştim bunu, konuşması biter bitmez sıramdan çıkarak yanına koşmuş, ellerim arkamda, ağzım kulaklarımda, şımarık mı şımarık bir sesle, "Büyükbaba, senin burada dört yıl önce söylediğini biz birler nereden anımsayalım?" diye çıkmıştım. Büyükbabam önce tatlı tatlı gülümsemişti, ama hemen sonra saçlarımı okşar gibi yaparak kulağımı iki parmağının arasına kıştırıp koparırcasına bükmüş, sonra da öpmek istiyormuş gibi eğilerek, "Büyükbaba müyükbaba yok artık," diye fısıldamıştı, "bundan böyle siz de herkes gibi başöğretmenim diyeceksiniz bana, öyle zırt pırt yanıma da gelmeyeceksiniz. Şimdi doğru yerinize!"

Hiç kimsenin elini kolunu sallayarak başöğretmen karşısına çıkamadığını, çıkınca da "okulun en büyüğü"ne gösterilmesi gereken saygının belirtisi olarak, yaklaşık bir metre uzağında durup "iki eller"in orta parmağı pantolon ya da etek dikişinin üzerinde, gözlerde "en içten bir saygı ve sevgi" anlatımı, askerce hazırola geçerek konuşmaya izin çıkmasını beklemek ve her tümceye "başöğretmenim" diye başlamak gerektiğini bilemediğimden, bu sert tepki, bu "sen"den "siz"e, "büyükbaba"dan "başöğretmenim"e geçme numarası bağışlanmaz bir canavarlık gibi gelmişti bana, bütün gün hıçkırıp durmuştum. Akşam; olanları öğrenince; babam da hōp oturup hop kalkmıştı. Hiç unutmam, "Bu adam iyice tozuttu artık. Bütün küçük adamlar gibi büyük oynamaya kalkıyor ya bütün yaptığı indirgemek, her şeyi kendi küçük boyutlarına indiriyor: işte son örneği: torununu da öğrenciye indirgedi," diye söylenip duruyordu.

İçerdiği haksız horgörü bir yana bırakılacak olursa, pek de yanlış sayılmazdı babamın gözlemi: büyükbabam gittikçe daha kapsamlı bir indirgemeye yönelmişti durmadan, birbirlerini yineleyen söylevleri de, aynı koşullarda hep aynı devinimleri ve aynı sözleri yinelemeyi içeren düzeni de, okunacak kitapları, ezberlenecek şiirleri, söylene-

cek şarkıları belirleyip bunların dışında kalan her türlü kitap, şiir ve şarkıyı kesinlikle yasaklaması da dizginlenmez bir indirgeme tutkusuydu. Ama, öyle görünüyordu ki, bunun küçümsenecek, ayıplanacak bir yanı yoktu; tam tersine, indirgeme, hiç değilse büyükbabamın uyguladığı biçimiyle, gerekliyi gereksizden, yararlıyı zararlıdan ayırarak her şeye bir açıklık, bir kolaylık, bir rahatlık getiriyor, kurallar, bir kez benimsendikten sonra, bir kısıtlama gibi görünmek şöyle dursun, her şeyin nerdeyse kendiliğinden yapılmasını sağlıyor, yasaklarsa, bir bilgi ve ekin devrimi olarak beliriyordu, çünkü, bilinmesi istenenler açıklıkla belirtilip bilinmesi istenmeyenler kesinlikle yasaklanınca, bilinmesi isteneni öğrenenler için "bilinmeyen" diye bir sorun kalmıyordu, bilmedikleri hiçbir şey yokmuş gibi bir sağlıklı duyguya eriyor, yasaklanmış kitaplar okuyup yasak bilgiler edinmeye kalkanları da birer hasta, birer sapık olarak nitelme hakkını kazanıyorlardı.

Ne olursa olsun, büyükbabamın başöğretmenliğe getirilmesinin üzerinden beş yıl bile geçmeden, bizim okulu bitiren her öğrenci, on altı Türk devletinin tüm hakan ve padişahlarının adlarını, bayraklarının renklerini ve simgelerini, tüm büyük savaşların tarihlerini, nedenlerini ve sonuçlarını bir bir sayabiliyor, Mehmet Âkif'in "Çanakkale şehitleri"nden Yahya Kemal'in "Süleymaniye'de bayram sabahı"na, otuz büyük Türk manzumesini baştan sona ezbere, hem de "duyarak" okuyabiliyor, her türlü musluk/havuz problemini zorlanmadan çözebiliyor, tüm dünya başkentlerini haritada eliyle koymuş gibi bulabiliyordu. Bu büyük başarılar karşısında, okulumuza gelen tüm denetmenlerin gözleri kamaşıyor, büyükbabamın elini içten bir coşkuyla sıkarak "Bu büyük başarınızdan dolayı ne kadar kutlansanız azdır," diyorlardı. Büyükbabam gene de çabalarına bir an bile ara vermiyor, şaşmaz düzeninin isterleri uyarınca biçimlendirilmemiş hiçbir şey kalmasın istiyordu. Babamın hiç düşünmeden "yüz kararı" diye nitelendiği olay, yani öğrenci ve öğrenci velilerinin öğretmen-

lere "armağanda bulunma" işlerini bir düzene, dolayısıyla bir törene bağlama konusundaki girişimi de her şeyden önce bu yönelimden kaynaklanmıştı, bir başka deyişle, bayağı bir çıkar kaygısının değil, kusursuz bir düzen, kendine özgü bir indirgeme gereksiniminin sonucuydu.

"Okul-aile ilişkileri konuşmalarım dosyası"nda yer alan 17 sayılı konuşmada açıkça belirttiği gibi, büyükbabama, "eğitim ordusunun otuz yıllık bir neferi olarak," değerli öğrenci velilerinin yaşamlarını sevgili öğrencilerinin başarısına adanmış olan "fedakâr ve cefakâr" öğretmenlere zaman zaman birtakım armağanlar vermekten büyük haz duyduklarını çok iyi biliyordu; bu anlamlı geleneğe karşı çıkmak usundan bile geçmezdi; tam tersine, gönülden onaylamakta ve sürmesini dilemekteydi; ancak, okul geleneğine uygun olarak, her konuda olduğu gibi bu konuda da "mantık ve düzen"i egemen kılmak amacıyla, özellikle çiçek, pasta, çikolata, vb. gibi "kalıcı olmayan" armağanlarla gömlek, kravat, kazak, saat, dolmakalem, cüzdan, kemer, vb. gibi "az kalıcı" bir nitelik taşıyan, öte yandan, bizde önceden bulunduğu ya da kimi zaman üstümüze, kimi zaman beğenimize uymadığı için "ekonomik" olmayan, üstelik kimi dar kafalı insanlarda bir rüşvet izlenimi uyandıran, alışılmış armağanlardan vazgeçilmesini, bunun yerine, Cumhuriyet öğretmenine verilecek armağanın "kalıcı" olması, bunun için de "hem maddî, hem manevî" değer taşıması gerektiği ilkesiyle "birlikberaberlik" ilkesini göz önünde bulundurarak, her yıl belirli bir günde, örneğin mayısın ikinci cumasında "okul çapında" düzenlenecek bir törenle "fedakâr ve cefakâr" öğretmenlerimize, sınıflarındaki bütün öğrencilerin katkısıyla, tek, ama anlamlı bir armağan, örneğin bir "plaket" sunulmasını önermekteydi. Gene aynı konuşmada, okul yönetiminin bu konuda herhangi bir öneri getirmekten geri durmasının doğal olduğunu bilmekle birlikte, gerek sayın öğrenci velilerimizin "hepimizin göğüslerimizi kabartan" yüksek servet düzeyine, gerek aynı sayın velilerin çocuklarının öğretmenle-

rine verdiği değere, gerekse bir süredir yapmakta olduğu "nabız yoklamaları"na dayanarak, "adı geçen plaketer"ın tümünün altın olacağından "bir an bile" kuşku duymadığını belirttikten sonra, şimdiden ele almakta yarar gördüğü bir başka noktaya geliyordu: bilindiği gibi, müzik ve beden eğitimi öğretmenleriyle okul başöğretmeninin sınıfları yoktu, daha doğrusu tek bir sınıfa değil, bütün sınıflara "hizmet veriyorlardı"; bu "değerli personel"ın "armağan dışı kalması" söz konusu olamayacağına göre, sayın velilere "yeni bir külfet yüklemeyecek" bir çözüm bulmak gerekirdi; bu çözümse, olsa olsa, her sınıfta toplanacak altın plaketer parasının yüzde on beşini başöğretmenle müzik ve beden eğitimi öğretmenlerine alınacak plaketlere ayırmak olabilir. Şimdiden ele almakta yarar gördüğü "son ve nihai bir nokta"ysa, gerçekleşeceğinden "bir an bile" kuşku duymadığı bu armağan törenlerinde, sınıf öğretmeninin plakelerini o sınıfta plaketer alınmasına en büyük katkıyı sağlamış olan velinin, müzik ve beden eğitimi öğretmenlerinin plakelerini okul başöğretmeniyle Okul-Aile Birliği başkanının uygun göreceği iki kişinin, okul başöğretmeninin plakelerini de, törende bir bakan, vali ya da belediye başkanı bulunmaması durumunda, Okul-Aile Birliği başkanının vermesinin uygun olacağıydı.

Söylemek bile fazla, veliler sınıf öğretmenlerine, hatta okul başöğretmeninin kendisine "kalıcı olmayan" ya da "az kalıcı" armağanlar taşımaya hiç ara vermemişlerdi, ama "kalıcı" armağan konusundaki öneriyi "coşkun ve sürekli alkışlarla" benimsemişlerdi. Böylece, benim öğrencilik yıllarımda, 1 Mayıs Bahar Bayramı'nın hemen ardından, bahçede, merdivenlerde, koridorlarda, sınıf kapılarında, birbirinden süslü, birbirinden güleç hanımlar ve beyler, okul düzenini bozmak pahasına, yumak yumak topluluklar oluşturarak konuşur, tartışır, hesaplar yapar, örnekler üzerinde karşılaştırmalı incelemelere girer, büyükbaşbamsa, dudaklarında alçak gönüllü bir gülümseme, bir yumaktan ötekine giderek herkesin elini sıkar, eski deneyim-

lerinin ışığında velilere yol gösterir, altın plakelerin ağırlık ve görkeminin bir yıl öncekilerinkinden aşağı kalmasın sağlardı. Sonra, mayısın ilk cuması gelip çatinca, öğlenin üçünden akşamın sekizine değin, öğretmen, öğrencisi, velisi, konuğu, bütün okul benzerine az rastlanır bir coşkuyla kaynardı. Ceyhan beyin yönetiminde, toplu olarak söylenen İstiklâl Marşı'nın ardından, büyükbabam alkışlar arasında sahneye gelerek "günün anlam ve önemini" belirten yazılı konuşmasını yapar, Okul-Aile Birliği başkanı "cevabi teşekkür konuşması"yla kendisini yanıtlar, sonra, daha şimdiden birer kol ögesi olmuş dört, beş birinci sınıf öğrencisi asker adımlarıyla sahneye gelip konukları selamlayarak öğretmen şiirleri okur, sonra Türk Temaşa Kolu biri Fatih Sultan Mehmet'in Akşemsettin Efendi'yle birlikte İstanbul'a girişini, öbürü Selânik Askerî Rüştîyesi riyaziye öğretmen Mustafa Efendi'nin en iyi öğrencisi küçük Mustafa'nın adına Kemal adını ekleyişini canlandıran iki kısa oyun sunar, sonra Türk Halk Türküleri Kolu'nun sazı ve sözü eşliğinde, Türk Halk Oyunları Kolu, Kırklareli'den Bursa'ya, Bursa'dan Silifke'ye, Silifke'den Erzurum'a, Erzurum'dan Rize'ye, Rize'den Artvin'e atarken, konukları coşturdukça coşturur, sonra, Türk Klasik Sanat Musikisi Kolu'nun eşliğinde, Türk Modern Klasik Dansları Kolu'nun ak, pembe, sarı tüllere bürünmüş kızları, kimi zaman devinilerinin bütün anlamını kollarında, ellerinde ve parmak uçlarında toplayarak baş döndürücü bir ağırlıkla, kuğular gibi gezinir, kimi zaman bütün varlıklarını kalçalarıyla karınlarında yoğunlaştırarak şaşırtıcı bir kıvraklıkla, karşılıklı göbek atmaya başlarlar, sonra, birdenbire, kulakları sağır eden bir davul güm-bürtüsü içinde, salonun arka kapısında, Mehter takımı görünüp de, iki ileri bir geri, kendilerine doğru yürüyünce, izleyicilerin kahkahaları arasında, ezgili çığlıklar koparak, çil yavrusu gibi dağılırlardı. Mehter Takımı, günlerdir büyük bir özenle hazırlanan bu eğlenceli oluntunun ayrı-mında bile değilmiş gibi, hep aynı ağırbaşlılıkla ilerleyerek

sahneye gelir, en arı mermerden bile duman gibi toz çıkartan gösterisine başlardı. Bu gösteri de bitince, 1-A öğretmeninden 5-G öğretmenine doğru gidilmek üzere, "plaket sunma" törenine geçilirdi. Bu da gerçek bir coşku kaynağıydı: konuklar hiç ayırım gözetmez, bütün öğretmenleri aynı coşkuyla alkışlardı. Ama, değişmez sunucu Ceyhan bey en son ve en büyük plaketi almak üzere sayın başöğretmeni, sunmak üzere de sayın Okul-Aile Birliği başkanını sahneye çağırınca, koca salon alkıştan yıkılırdı. Büyükbabam öğretmenlerinkinden en az üç kat daha büyük ve daha ağır olan armağanını alıp şöyle bir gözden geçirdikten sonra, yanında dikilen yavrukurtta verir, böylece soğukkanlılığını koruduğunu kanıtlardı. Ne var ki, "sayın başkanın şahsında" bütün okula teşekkür etmeye başlayınca, sesi de elindeki kâğıt gibi titrer, söylediklerinin çoğundan hiçbir şey anlaşılmazdı. Bu nedenle, büyükbabam sözlerini bitirip de salona el sallamaya başlayınca, birinci sınıf öğrencilerinin deneyimsiz velileri törenin sona erdiğini sanarak yerlerinden kalkmaya yeltenirlerdi. Ama tören öyle kolay kolay biter miydi? Ceyhan Bey hemen mikrofonu kaparak törenin sürmekte olduğunu bildirir, şimdi Okul-Aile Birliği'nin "anamlı bir sürprizi"ne tanık olacağımızı muştuladıktan sonra, başta sayın başöğretmenle sayın Okul-Aile Birliği başkanı olmak üzere, salonda bulunan birtakım önemli kişileri ad okuyarak sahneye çağırırdı. Çağrılanlar gülümseyerek sağdan sola sıralanırken, her birinin arkasında, kucağında kocaman ve çok süslü bir paketle, bir yavrukurt esas duruşa geçerdi. Bu işlem tamamlanınca, Ceyhan Bey mikrofonda bir takım numaralar ve adlar okumaya başlar, her okuyuşunda da önlüğü solmuş, kısalmış, pabuçları çarpılmış, kavruk mu kavruk bir kız ya da oğlan, yan kapıdan salona girip sahneye koşar, yavrukurtun önündeki saygın kişiye geçirdiği süslü paketi el öpüp almasıyla gerideki bayrak rengi kadife perdenin arkasında gözden silinmesi bir olurdu. Aynı işlem en az on beş kez yinelandıktan sonra, Ceyhan Bey konuk-

lardan yerlerinden kalkmadan beş dakika beklemelerini rica eder, beş dakikanın sonunda "Tamam!" diye bağırdı. O zaman, az önceki kavruk çocuklar, ortalığa çökmüş olan kalın sessizliği yırtarak, gözden silindikleri yerden, ama ceketinden kundurasına, kravatından çorabına dek, yepyeni ve bir örnek giysilerle donanmış olarak sahneye döner, bundan böyle yoksulluklarının en parlak göstergesi olarak değerlendirilecek olan güzel giysilerinin iyice görülmesini sağlamak istercesine ağır ağır boy sırasına girip hazırola geçerek konuklara doğru üç kez üst üste: "Sağol! Sağol! Sağol!" diye bağırdılar. Konuklar da alkışlarla karşılık verirlerdi buna. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, günün en ölgün alkışları olurdu bu alkışlar. Uzun süre bir tarih, saray ve ordugâh havasına daldırıldıktan sonra, varlığını tümüyle unuttukları bir başka, hatta karşıt ortama getirilmekten hoşlanmazlardı anlaşılan, ya da kendi çocuklarının başarılı gösterilerinin ardından, "Sağol! Sağol! Sağol!" diye bağırarak kalan bu kavruk çocuklara belirli bir horgörü duyarlardı. Yoksulluğun böyle süslenip püslenerek nerdeyse karşıtına dönüştürülmesi de gerçekçilik anlayışlarına biraz ters düşerdi belki. Ne var ki, horgörülerine iyiden iyiye yerleşmek üzere oldukları bir anda, bayrak rengi kadife perde bir kez daha aralanıp da donatılmış çocukların en küçüğü kucığında bir yığın kır çiçeğiyle sahenin önüne gelince, her şey tersine dönerdi birdenbire: kır çiçeklerinin simgesel tutarlılığı karşısında rahatlayıverirler, sonra çocuk bu kır çiçeklerini birer birer kendilerine doğru atmaya başlayınca da yerini, sınırını iyi bilen yoksulluğun minnet gösterisi karşısında zenginliklerini sürekli bir mutluluk gibi duyarak avuçları acıyınca dek alkışlardı.

Koca bir yıl boyunca sürdürülmüş çabaların taçlandırılması olan bu armağan törenini büyükbabamın okulundaki beş yıllık öğrenimim boyunca her yıl izlemiş, daha sonra da birkaç kez izleme olanağı bulmuş, ama bir kez bile değişik bir biçimde yapıldığını görmemiştim. Kolları

oluşturan ya da yeni giysilere kavuşan öğrenciler belirli bir oranda değişiyordu kuşkusuz, izleyiciler değişiyordu, Okul-Aile Birliği başkanları da, üç aşağı beş yukarı aynı şeyleri söyleseler bile, hep aynı sözcükleri kullanmıyorlardı, büyükbabamın söylevlerinde bile değişen öğeler oluyordu, ama tören hep aynı biçimde geliyor, yavrukurtlar hep aynı yerlerde duruyor, Türk Halk Türküleri Kolu hep aynı kılıklar içinde aynı türkülerini söylüyor, Türk Modern Klasik Dansları Kolu hep aynı oyunları oynuyor, Mehter Takımı salona hep aynı gürültüyle giriyor, sınıflar hep aynı düzene göre, aynı yerlere diziliyordu. Oysa en çok değişiklik önerisi bu tören konusunda gelmiş, kimi öğretmenler, yoksul öğrencilerle birlikte ödüllendirilmele-
rinin altın plaketlere gölge düşürdüğü gerekçesiyle, törenin son bölümünün, örneğin 23 Nisan gibi bir başka kutlama gününe alınmasını ya da ayrıca bir "yoksullara yardım günü" düzenlenmesini istemişlerdi. Büyükbabam kimi zaman tatlılıkla, kimi zaman da öfkeyle geri çevirmişti bu önerileri. Bir kez, yoksul öğrencilere verilenler armağan değil, yardımdı; ikincisi, bu çocuklara saklanacak şeyler değil, kullanılacak şeyler veriliyordu; üçüncüsü, öğretmenlerin bu mutlu günlerinde yoksul öğrencilerinin sevindiğini görmeleri güzel bir şeydi; dördüncüsü, izlencenin değiştirilmesi yönetime duyulan güveni sarsabilirdi; hiç söylenmemekle birlikte, beşinci ve en güçlü nedense, büyükbabamın her şeyi kurala dökme tutkusunun bir yaşama biçimine dönüşmüş olmasıydı: şimdi, bütün geçmiş birkaç düzine anma gününe indirgeyip yaşamı folklora dönüştürdükten sonra, Orta Asya çölleriyle Viyana kapıları arasında bir yerlerde, en azından 1071'den 1923'e, çok uzun bir artsüremliliği deliksiz bir eşsüremlilik olarak yaşıyor, bu eşsüremlilikle bu eşsüremliliğin yansıması olan törenlerin dışında kalan ne varsa hepsini korkunç bir sapma, ölümcül bir yozlaşma olarak değerlendiriyordu. Okulumuza atanan genç bir öğretmeni göreve başlamasının üzerinden daha bir hafta bile geçmeden geri yollamasının

nedeni de onda böyle ölümcül bir yozlaşma saptamış olmasındı. Sonradan öğrendiğimize göre, bu öğretmen öğrencilerine dizelgede yer almayan bir şiir öğretmeye kalkıp da haber büyükbabamın kulağına gidince, sert bir tartışma çıkmıştı aralarında, genç öğretmen, kimin karşısında bulunduğunu düşünmeden, "Ama siz kör deyneğini bellemiş gibi her şey hep aynı biçimde yinelensin istiyorsunuz! Olmaz böyle şey! Böylesi ne eğitime sığar, ne yaşama!" demek gözüpekliğini göstermiş, büyükbabam kendisine tıpkı kökü dışarda hainler gibi konuştuğunu söyleyince de gülmüş, "Sizinki çok mu içerde sanki? Bir ayağınız Viyana'da, bir ayağınız Alma Ata'da," diyerek kendi kovulma kararını kendi eliyle çıkarmıştı. Ama babam çok beğeniyordu yanıtlarını, "Aferin delikanlıya! İyi görmüş: gerçekten her şey hep aynı biçimde yinelensin istiyor," deyip duruyordu. Kendince bir açıklama da bulmuştu buna: büyükbabamın başöğretmenlik koltuğuna çok ısındığını, her şeyi kaplayan bu sonsuz yinelemeyi sürdürdükçe başöğretmenliğini de sürdüreceği gibi aldatıcı bir umuda kapıldığını söylüyor, "Sigarayı da bu yüzden, hastalanırim da koltuğumdan uzak kalırim korkusuyla bıraktı," diyordu.

Bence tutarsız bir açıklamaydı bu: doğrudu, büyükbabam her şey hep aynı biçimde yinelensin istiyordu, ama bencil kaygılarla değil, her geçen gün biraz daha güçlenen bir aralık gereksinimiyle istiyordu. Belki pek de erimini, anlamını düşünmeden yarattığı bu düzene alıştıktan sonra, onun dışında kalan her şeyi bir aykırılık, bir yozlaşma, hatta doğrudan kendisine yönelen bir düşmanlık olarak görüyor, biricik kurtuluşu kendi düzenine sığınmakta buluyordu. Bunun için, söylevlerinde en büyük yeri "düşman" izleğine vermeye başlamıştı. Örneğin "Mutad Hasbıhaller Dosyası"nda yer alan 89 sayılı konuşmada "hiç kimseye, ama hiç kimseye, hatta babamıza bile güvenmememizi" salık veriyor, 91 sayılı konuşmadaysa, İngiliz'inden Rus'una, dünyadaki tüm halkların can düşmanlarımız olması yetmiyormuş gibi, bunlara bir de kendi yurttaşları-

mızı ekliyor, kökü dışarda, karanlık güçlerden, geleneklerimize sırt çeviren, satılmış ya da aldatılmış sakallı gençlerden sokak başındaki ayaksız dilenciye, okulun kapısında açıkta simit satan simitçiye dek herkesi "düşman safları"na kattıktan sonra, "Gözünüzü dört açmak zorundasınız, çünkü iç ve dış düşmanların gözü her zaman üzerinizdedir, dün de üzerinizdeydi, bugün de üzerinizdedir, yarın da üzerinizde olacaktır, bana inanınız," diyordu. Biz de inanıyorduk, çünkü kendisiyle aynı durumdaydık: her akşam, kulaklarımızda kudüm ve davul sesleri, gözlerimizde efe, dadaş, seymen ve yeniçeri görüntüleriyle, "bin yıllık bir tarih"in içinden çıkıp da yabancı bir uzamın ve yabancı bir çağın bozuk kaldırımları üzerinde, kılıkları birbirini tutmayan, sıra mıra tanımayan, uygun adım nedir bilmeyen bir başıbozuklar kalabalığıyla karşılaşınca, her yurttası her an gırtlığımızı sarılabilecek gücül birer düşman olarak görüyor, şanlı geçmişimize karşın, ölümüne korkuyorduk. Düşman yalnız sınırlarda ve sokaklarda da değildi üstelik, her yerdeydi: bizimki gibi örnek bir okulda bile, zaman zaman camlar kırılabilir, sıralar, duvarlar çizilebilir, birbirine vurmaya yeltenen öğrenciler çıkabiliyorsa, ülke ve kent gibi okul ve sınıf da "iç ve dış düşmanlar"dan arındırılamamış olduğu içindi. Öyleyse okulda ve sınıfta da gözümüzü dört açmamız, düşmanımızı tanıyarak buna göre önlem almamız gerekiyordu. Büyükbabamın birçok "mutad hasbıhal"de belirttiği üzere, bu "okul içi düşmanlar" kabaca üç sınıfa ayrılabilirdi:

- 1) Düzeni ne yaptıklarını bilmeden bozanlar;
- 2) Yaptıklarını eğlenceli buldukları için bozmaya kalanlar,
- 3) Bilinçli olarak karışıklık ve yılgınlık yaratmak için bozgunculuğa başvuranlar.

Gene pek çok "mutad hasbıhal"de belirtildiği gibi, birinciler tatlılıkla uyarılıp yola getirilebilirdi, ikincileri küçük cezalarla uyarıp eğlence gereksinimlerini sağlıklı yollardan karşılamaya yöneltmek, üçüncüleriye, hiç zaman

yitirmeden, görüldükleri yerde, en sert cezalarla ezmek, eldeki bütün olanakları kullanarak aramızdan atmak gerekirdi.

Büyükbabamın, hiçbir "hasbıhal"inde sözünü etmemekle birlikte, her zaman göz önünde bulundurduğu bir ayırım daha vardı, o da birincilerin yüksek memur ve zengin çocukları, ikincilerin Okul-Aile Birliği'ne her yıl belirli bir katkı sağlayanlar, üçüncülerinse gecekondularından ya da bodrumlardan gelenler arasında çıktığıydı. İşlenen suç tıpatıp aynı olduğu zaman bile. Örneğin ünlü bir zenginin beşinci sınıftaki oğlu kızların bacaklarını çimdiklemeyi sürekli bir alışkanlığa dönüştürünce, büyükbabam kendisini odasına çağırıp yanağını okşayarak bu huyunu bırakması konusunda "arkadaşça" uyarıda bulunmakla yetinmiş, buna karşılık, okul yakınlarında yapılan yeni bir apartmanın kapıcısının 2-G'ye alınan kavruk oğlu, kimi ders aralarında, okulun gelişmiş kızlarının karşısına geçip "A, kıza bak, kışında donu yok!" diye kışkırtarak bacaklarını açtırtınca, büyükbabam kapıcıyı odasına-çağirtmiş, bu çocuğu hemen bu okuldan almasını, yoksa, kendisi başöğretmen kaldığı sürece, hiçbir zaman üçüncü sınıf öğrencisi olamayacağını söylemişti. Ama, üçlü ayırımın arka yüzü konusunda bizlere hiçbir ipucu vermediğinden, ne yapmamız gerektiğini kolay kolay kestiremiyorduk. Örneğin durup dururken topumuzu patlatan, "Neden patlattın?" deyince de kavga çıkarmaya kalkan şu Hülagu yaptığıının kötü bir şey olduğunu bilmeden mi yapıyordu bunu, eğlence olsun diye mi, yoksa yılgınlık yaratmak için mi? Eğitilmesi mi, uyarılması mı, yoksa ezilip aramızdan atılması mı gerekirdi? Bir türlü karar veremiyor, karar veremediğimiz için de kıvrnıp duruyorduk. Kısacası, yalnız tören, şenlik ve övünç değildi yaşamımız, kuşku, korku, bunalımdı aynı zamanda.

Hiç kuşkusuz, büyükbabam ünlü söylevlerinde bunalım aşmanın yollarını da gösteriyordu bize, "Ne zaman içiniz sıkılırsa, ne zaman başınız dara düşerse, sıkılan yum-

ruklarınızı açınız, oturduğunuz yerden kalkınız, yanınız-
daki arkadaşınızla el ele tutuşarak Korkmasönmez'i söyle-
yiniz. Bakınız, nasıl rahatlayacaksınız!" diyordu. Ama, ek-
sik anladığımızdan mıdır, nedir, yöntem uygulanmaz ola-
rak belirliyordu genellikle: yanımızdaki arkadaş, dost mu,
düşman mı olduğunu bilemememiz bir yana, "Öyle zart
zurt Korkmasönmez söylenmez, hem de el ele tutuşmak
Korkmasönmez'e saygısızlık olur," diyebiliyordu. Bu du-
rumda, yapılabilecek tek şey, yöntemi eksik uygulamak,
yani bir köşede yalnız başına hazırola geçerek Korkma-
sönmez'i içinden söylemekti. Bir başka güvenli yol da bü-
yükbabamın sık sık önerdiği "diğer reçeteler"e başvurmak,
yani damarlarımızda dolaşan arı ve soylu kana güvenmek,
bayrağımızı, tarihimizi, sanatımızı çok sevmek, birlikbera-
berlikten şaşmamak ve çalışmakçalışmakçalışmaktı. Yazık
ki, geçici bir süre için korkuları unutturan çalışmakçalış-
makçalışmak bir yana, Korkmasönmez'i kimsenin elini
tutmadan, sessiz söylemek kuşkuvarı fazla dağıtmadığı gi-
bi, "diğer reçeteler" de yeterince rahatlatmıyordu içimizi,
çünkü, şarkılar, türküler, söylevler bitip de kendi kendi-
mizle başbaşa kaldık mı bir bir açık vermeye başlıyorlardı,
ya da bize öyle geliyordu: Attila'nın, Barbaros'un, Sokul-
lu'nun, Sinan'nın kanı olduğuna göre, kanımıza güveni-
miz sonsuzdu, ama elinin çamurunu bayrak direğine süren
gecekondulu çocuğun da, sapık düşüncelere kapılmış üni-
versitelinin de, ekmeğini alınının teriyle kazanması gere-
kirken, yurttaşların sırtından geçinmeye kalkan ayaksız
dilencinin de aynı kanı taşıdığını düşündüğümüz zaman,
kanımız, bütün kırmızılığına karşın, adamdan adama deği-
şen, hiç değilse kimi damarlarda kurtarıcı etkisini yitiren
bir töz gibi görünüyordu gözümüze; rengini kanımızdan
alan şanlı bayrağımız gibi, tarihimiz ve sanatımız da göğ-
sümüzü kabartıyordu, Malazgirt, Çaldıran, Mohaç güveni-
mize güven katıyor, Baki, Nedim, Yahya Kemal, Abdül-
hak Hamit, Hamamizade İsmail Dede efendi, Hacı Arif
Bey, Münir Nurettin Selçuk ve türkülerimizin "adsız

kompozitör"leri yalnız savaşta değil, sanatta da bizden üstün ulus bulunmadığı konusundaki inancımızı perçinliyorlardı, ama tarihimizi çok sevip de Baltacı Mehmet Paşa'nın Katerina'nın cilvesine yenik düşmesine, Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana kapılarından geri dönmesine, Genç Osman'ın acımasızca öldürülmesine yanmamaya, sanatımızı çok sevip de şöyle böyle yüz kitaplık okuma dizelgesinin dışında kalan hiçbir kitabın okul kapısından içeri sokulmamasına, yeni gelen müzik öğretmenimiz Türk Halk Türküleri Kolu'nda "Eminem" ve "Muallim" türkülerini öğretmeye kalkınca, büyükbabamın saçını başını yolarak, "Olmaz, efendim, olmaz, böyle saçmalık olmaz! Fincana turşu kurulmaz, yoncadan süpürge olmaz! Mezbele bunlar, mezbele!" diye haykırmasına bir anlam vermeye olanak yoktu. Birlikberaberlik konusunda da aynı şey: gönülden bağlıydık bu ilkeye, hele büyükbabamla öyle bir birlikberaberlik içindeydik ki, büyükbabam, bir "hasbıhal"de, bahçedeki çöp kutusuna yanar durumda atılan kibrit çöpünü anıştırarak, "Çocuklarım, hepimize geçmiş olsun: bu sabah büyük bir mucize atlatık," dediği zaman, tehlikenin geçersizliğini de, teklemenin gülünçlüğünü de bedenimizde belirsiz bir sızı gibi duyuyorduk yalnızca, ama iç düşmanlarımızın hainlikte dış düşmanlarımıza taş çıkartıklarını, dün olduğu gibi bugün de varolduklarını, bugün olduğu gibi yarın da varolacaklarını, köye, kente, okula, sınıfa, her yere sızdıklarını büyükbabamın kendisi söylediğine göre, tam birlikberaberliği sağladık derken, korkunç bir oyuna gelmemiz işten bile değildi. Böylece, bir kez daha, en yakınlarımız bile birer düşman adayı olarak beliriyor, biz de, geçmişi ve geleceğiyle, Orta Asya'dan Orta Avrupa'ya dek uzanan bu güzel yurttaki okulda, sınıfta bile korku içinde yaşıyorduk.

Ne de olsa çocuktuk daha, birtakım önemli ayrıntıları gözden kaçırmış, söylenenleri yanlış değerlendirmiş olabildik. Hem ne diye değerlendiriyorduk ki? Sorular sorup sonuçlar çıkaracak yerde, kafa ve gönül rahatlığı içinde,

"vatana ve millete yararlı insanlar" olarak yetişmemiz için dinlediğimizi olduğu gibi belleğimize aktarıp gerisini büyüklerimize bırakmamız yeterdi. Büyükbabam bunu istiyordu bizden, yalnızca bunu. Ona göre, her türlü yorum ve soru bir bozgunculuk, başöğretmene, okula, yurda, ulusa, tarihe, kana ve bayrağa karşı bir iç düşmanlıktı. Ben dördüncü sınıftayken, tarih dersi denetimi bir kez daha "Çocuklarım, bana inanınız, bu vatanın her karış toprağı şehit kanlarıyla sulanmıştır" sözleriyle noktalanıp da aramıza yeni katılmış bir arkadaş, "Nasıl olur, başöğretmenim, biz yüzyıllar boyu düşman topraklarında savaştık, kanımızla onların topraklarını suladık, ama yurdumuzun birçok yerlerine düşman ayağı bastırmadık," diye atılınca, büyükbabam bunun için küplere binmişti işte: çocuğun bilgisizliğinden girip bilinçsizlik ve bozgunculuğundan çıkmış, babasını okula çağırarak zayıf düşmüş yurtseverlik duygularının güçlendirilmesi konusunda yol göstermek istemiş, adam oğlunun bu sözlerinin güzel bir yurtseverlik örneğı sayılabileceğini söyleyince de yumruğunu masaya indirerek. "Hayır! hayır! hayır!" diye gürlemişti: "Hayır, efendim, herkes kendi yurtseverliğini kendi anladığı biçimde göstermeye kalkarsa, ortada yurtseverlik diye bir şey kalmaz!" Arkadaşımızın babası, "Yani sizce yurtseverliğin yurtseverlik sayılması için hep aynı kalıplar içinde mi belirmesi gerekir?" diye sormuş, büyükbabam da "Kalıplar değil, kalıp," diyerek tartışmaya son vermişti. Bu kısarta tartışma, sorunun önemli bir yanını daha çıkarıyordu ortaya: gönül ve kafa rahatlığına kavuşmanın ilk koşulu soru sorup sonuç çıkarmaya kalkmadan büyüklerimize güvenmekse, ikinci koşulu da giyimde, kuşamda, konuşmada, davranışta, tasada ve kıvançta durmamacasına tek biçimliliğe yönelmekti; böylece, "aynı" iyi, "ayrı" kötü olarak belireceğinden, dostla düşmanı bir bakışta ayırabilecek, büyüklerimizin çizdiği yolda, şaşırmadan, tökezlemeden, güvenle ilerleyebilecektik. Bu açıdan bakılınca, bü-

yükbabamın indirgeyip yineleme yöntemi derin bir anlam kazanıyordu.

Ama büyükbabam için yalnızca bir eğitim ve yönetim biçimi değildi bu, daha önce de söylediğim gibi, bir arılık gereksinimiydi, bütün yaşamı kaplayan bir arılık gereksinimi. Bunun için, bilerek ya da bilmeden, yaşamını baştan sona bir özöykünü durumuna getiriyordu büyükbabam, örneğin, her hafta yaptığı kol ve sınıf denetlemelelerinde, koro ya da saz çalışmalarını izlerken, sessizce bir köşeye ilişerek başı ve ayağıyla tempo tutmakla yetiniyor, Türk Halk Oyunları ya da Türk Modern Klasik Dansları Kolu'na gelince, çalışmaları keserek dansta en önemli öğenin devinim olduğunu vurguladıktan sonra, a) yukarıdan aşağıya, b) aşağıdan yukarıya, c) yana, yani sağa ve sola olmak üzere üç temel devini bulduğunu, bu temel devinimlerin de a) baş, b) gövde, c) kol ve bacak devinimleri olmak üzere gene üçe ayrıldıklarını açıklayarak "Gördünüz mü!" dercesine gülümsüyor, sonra, işin temeli çözümlenmiş de geriye yalnızca ikincil öğeler kalmış gibi, "Siz berdevam edin," diyerek çıkıp gidiyor, bütün matematik dersi denetimlerini "Ama şurasını unutmayalım ki, en sağlam çözüm damarlarımızdaki asil kandadır," bütün coğrafya dersi denetimlerini "toprak üstünde ölen varsa vatan-dır," bütün tarih dersi denetimlerini de "Bana inanınız, bu vatanın her karış toprağı şehit kanlarıyla sulanmıştır" sözleriyle noktalıyordu. Özellikle son yıllarda, gene aynı gereksinimin etkisiyle, okunacak kitapları, söylenecek şarkıları, oynanacak oyunları sınırladığı gibi, okulu yalnızca kol üyelerine, mehter takımı ve yavrukurt bölümüne indirgeyip on beş de yoksul çocuk bıraktıktan sonra, geri kalan tüm öğrencileri kapı dışarı etmeyi düşlediği çok oluyordu. Ama çabuk sıyrılıyordu bu düşten, "Bunu yapmak olanaksız, üstelik gereksinimim de yok," diye söyleniyordu. Yoktu gerçekten: nasıl olsa öğrenciler odağını kendisinin oluşturduğu şaşmaz bir düzenin edilgen öğeleri durumuna gelmişlerdi, nasıl olsa, en büyük okullarda okumuş, en

yüksek görevlerde bulunmuş velileri, burunlarından kıl aldırmayan denetçileri bile coşturup büyülüyor, nereye isterse oraya getirebiliyordu.

Babam bunu büyükbabamın kişisel yeteneğinden çok, öğrenci velilerinin çıkarıcılığına bağlamıştı her zaman: ona göre, veliler büyükbabamdan bu denli "yağ çekiyorlarsa," günün isterlerine en uygun eğitim ve öğretimin burada, büyükbabamın okulunda, büyükbabamın çabalarıyla gerçekleştirildiğini bildikleri içindi. Bizim okuldan çıkanların gittikleri tüm ortaokullarda el üstünde tutuldukları göz önüne alınınca, bu görüşte belirli bir gerçek payı bulunduğu düşünülebilirdi. Ama, bana sorarsanız, büyükbabamla ilgili çoğu konularda olduğu gibi bu konuda da yanılıyordu babam, hem de çok yanılıyordu: büyükbabama gösterilen derin sevgi ve saygının, çevresinde yarattığı büyük coşkunun herhangi bir çıkar kaygısını fazlasıyla aştığını, dolaşısıyla yağcılıkla bir ilgisi bulunmadığını anlamak için, babacan ve alçakgönüllü havasıyla, iki dirhem bir çekirdek, incecikten kırıtarak bahçede ve koridorlarda dolaşmasını, kürsüsünde konuşmasını izlerken, veli, öğrenci, öğretmen, insanların gözlerinde çakmaya başlayan içten parıltıyı görmek yeterdi: büyükbabamı gerçekten sevmeseler, büyükbabama gerçekten hayranlık duymasalar, böylesine ısıldamazdı gözleri. Bu sevgi ve hayranlığın gerçek nedenine gelince, bence öğrencilerin başarısı gibi bunun da gizini büyükbabamın davranışlarına yön veren çifte ilkede ve bu çifte ilkeyle yoğrulmuş ünlü konuşmalarda aramak gerekirdi. Hiç kuşkusuz, somut koşullar göz önüne alınmadan, soğuk bir yaklaşımla okununca, sonsuz bir ayna oyunuyla hep birbirini yansıtan, birbirini yineleyen, başı sonu belirsiz bir söz yığını olarak belirliyordu büyükbabamın konuşmaları, ezici bir kımıltısızlık izlenimi yaratıyordu insanda, ama o günleri yaşamış bir insan olarak, kesinlikle söyleyebilirim ki, büyükbabam söylevlerinin bu özelliğiyle büyülüyordu insanları: öğretmenler, öğrenciler, veliler onu her dinleyişlerinde aynı bildik alanda buluyorlardı

kendilerini, bilinmedik, beklenmedik hiçbir şeyle karşılaşmıyor, rahatlayıp güvene geliyorlardı. Bu rahatlık ve güveni coşkuya dönüştüren şeyse, elimizde bulunan bini aşkın söylevin de tanıklık ettiği gibi, büyükbabamın hiçbir zaman, hiçbir söylevinde, ilkokul düzeyinin üstüne, ilkokul kitaplarındaki bilgilerin dışına çıkmamasıydı, çünkü, baba ocağına döner gibi, genelin ve yüzeyselin sıcak odağına geliyorlardı böylece. Buna bir de bol davullu mehter marşları, kılıç kalkan şakırtıları, efeler, dadaşlar, seymenler eklenince, her şey bir derinlik ve yücelik kazanıyor, kürklü hanımlar, kalantör beyler, yerleşmiş bilgilerini, köklenmiş kanılarını, yıllanmış özelemlerini tanıyıp coşarak alkışı basıyor, bayraksa bayrak, kansa kan, tarihsen tarih, sanatsa sanat, yurtseverlikse yurtseverlik, insanlıksa insanlık, islamlıksa islamlık, düzensen düzen, nizamsa nizam, ayaklarını her konuda bildik ve sağlam bir toprağa bastıklarını duyuyor, her şeyin kesin yanıt, şaşmaz çözüm bulduğu bir dost alanda coşku ve mutlulukla kaynaşıyorlardı.

Yazık ki, bütün mutluluklar gibi bu mutluluk da noktalanmıştı sonunda: büyükbabam yaş nedeniyle emekliye ayrılmış, sağında amcam, solunda babam, arkasında ben, koltuğunun altında altın plaketi yerine bir gümüş tabak, sevgili okulunun kapısından hiç alışkın olmadığı bir saatte, hem de bir daha hiç dönmek üzere, sessizce çıkıp gitmek zorunda kalmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, umduğumuzu fazlasıyla aşan bir yiğitlikle katlanmıştı bu yazgıya. Okul-Aile Birliği'nce düzenlenen uğurlama töreninde, elindeki kâğıt zorlu bir akıma kapılmış gibi titreyip dursa bile, belki de en ilginç, en özgün konuşmasını yapmış, üstelik, özgünlüğüne karşın, hemen her tümcesini alkışlatmayı başarmıştı. Hele söylevinin sonuna doğru sağ eliyle geniş bir yarım halka çizerek, "Bu okulda öyle bir düzen kurdum ki, bunca yıldır tek öğrencim yerini şaşırmadı," dedikten sonra, "Bilgisine, görgüsüne ve ailesine göre, herkese eşit davrandım, çünkü, siz de bilirsiniz ki, mülk adaletin temelidir," diye gürlediği zaman, dinleyenle-

rin coşkusunu görmeliydi. Çok da güçlü görünüyordu, hatta, aşağıdan bakılınca, konuştuğu büyüymüş gibi bir izlenim uyanıyordu insanda. Ama, aynı günün akşamı, bizim evde, babamla amcamın arasında, sessiz sessiz otururken, o kocaman, yakışıklı adamın tam karşıtı olup çıkmıştı: koltuğunda büzülüp küçülmüş, değişmez bir noktaya bakıyor, annemin, babamın, yengemin, halamın bütün konuşma girişimlerini boş ve soğuk bir bakışla geri püskürtüyordu. Babamın bütün aileyi bizim evde bir araya getirerek emekliliği bir de kendi aramızda kutlama tasarısı tersine dönmüştü böylece: büyükbabam asık suratıyla şöleni nerdeyse bir ölüm yemeğine dönüştürmüştü, sonra, daha kahveler bile içilmeden, "Kusura bakmayın, benim çok uykum var, gidiyorum," diyerek gümüş tabağını alıp gitmişti. Babam hüznle arkasından bakmış, "Zavallı babacığım," diye söylenmişti, "daha ilk akşamdan yıkılıverdi: davulsuz zurnasız yaşamaya dayanamayacak."

"Hayır, dayanır," diyen çıkmamıştı içimizden, ama büyükbabam dayanmıştı, hem de kimseden yardım görmeden, yalnızca anılarının desteğiyle dayanmıştı. Ama, başöğretmenlik yaşamının da fazlasıyla kanıtladığı gibi, büyükbabam somuta, elle tutulur, gözle görülür olana tutkun bir düzen ve mantık adamıydı, öyle düzensiz bir biçimde, yumulmuş gözler önünden geçecek bulanık görüntülerin beklenmedik rastlantılarına bağlayamazdı anılarının yazgısını, nerdeyse bütün emeklilik ikramiyesini harcayarak, bir zamanlar küçük masasının başına geçip Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, İsmet İnönü'nün, Hasan Âli Yücel'in imzalarında kendi imzasını aradığı odanın gülkurusuna boyanmış duvarlarını yarı bellerine dek camekânlarla donatmış, camekânların kırmızı çuhayla kaplanıp neonlarla aydınlatılmış raflarının üzerine, tarih sırasına göre ve Çin mürekkebiyle inci gibi harflerle yazılmış açıklamalar eşliğinde her yıl aldığı altın plakeleri, zengin velilerin verdiği dolmakalem, saat, çakmak, anahtarlık, Eiffel'li, Pisa'lı, Notre-Dame'lı kül tablaları gibi kalıcı armağanları,

validen, milli eğitim müdüründen, anakent bandosunun yöneticisinden gelmiş "takdir ve teşekkür mektupları"nı sıralamış, camekânların yukarısına da, başta yetenekli bir öğrenci annesinin elinden çıkmış yağlıboya portresiyle öğrencilerden birinin seksenlik büyükbabasının çakıl taşlarıyla yaptığı atamsı "profil" olmak üzere, yaldızlı çerçeveler içinde, değişik törenleri yansıtan, irili ufaklı resimleriyle doldurmuştu. Böylece, bütün kolların bir araya gelmesiyle müsamere salonunun "bin yıllık tarih"i gözle görülür kılması gibi, bu oda da büyükbabamın şanlı başöğretmenlik geçmişini yadsınmaz bir gerçek olarak yansıtıyor, davullu zurnalı yaşamın yeniden çevrime girmesi için hiçbir düşünsel çaba gerekmiyordu; kısacası, son yılların büyük sonradan görmeleri gibi büyükbabamın da kendi müzesini kendi kurduğu söylenebilirdi. Arada bir ayırım varsa, o da müzeden yararlanan tek kişinin kurucusu, yani kendisi olmasıydı. O denli bencil değildi, hiç değilse başlangıçta, başkalarına da açmak istemişti kapısını: müzesini düzenledikten sonra, belki de elinde kalan son kuruşlarla, yaldızlı çağrılıklar bastırarak bütün Okul-Aile Birliği yönetim kurulu üyelerini, son yıllarda kendisiyle yakın işbirliği yapmış bütün öğrenci velilerini, yeni başöğretmenden birinci sınıf öğretmenlerine değin bütün "öğretim üyeleri"ni (büyükbabam öğretmenlerini böyle adlandırırdı) "eski günleri anma"ya çağırmıştı. Ne var ki, önemli konuklarını rahat ettirememek korkusuyla pek azını çağırdığı aile üyeleri dışında tek kişi gelmemişti açılışa. Büyükbabam, bilgece, "Olur böyle şeyler: ancak başöğretmensin başöğretmensin. Biz eğlenmemize bakalım," demişti, gerçekten de eğlendirmişti bizi, ama o akşamdan sonra, ne düşünmüştü, bilinmez, evine, özellikle de bu anı odasına kimseyi sokmak istememiş, çürümüş bir kentte bir tapınak bekçisi gibi, kapısını sıkı sıkı kapamıştı.

Beş yıl boyunca başöğretmenlik yaşamının bir parçasını oluşturduğum, dolayısıyla tapınağın nasıl bir tapınak olduğunu bilmek durumunda bulunduğum için olacak, bir

bana açık kalmıştı bu kapı. Biraz da bizimkilerin zoruyla, arada bir zilini çaldığım zaman, başkalarına yaptığı gibi gözetleme deliğinden bakıp geri çekilmez, kapıyı güler yüzle açarak "Gel bakalım, Dörtüzyonyedi," derdi. Ama, alt tarafı bir yavrukurt eskisi olduğumdan, hiç değilse söz düzleminde, büyükbabam burada keserdi benimle iletişimi: önümden yürüyüp tarihsel masasının başına geçer, çenesinin ucuyla oturacağım iskemleyi gösterdikten sonra, alışılmış uğraşlarına daldardı, yani ya konuşma dosyalarını çıkarıp söylevlerini yeni baştan okuyarak belki de zorunlu bir bellek ve bilinç yüklemesi yapar, ya aynı amacı, elde büyüteç, duvarlarda değerlendirilememiş, ama gerektiği gibi tarihlendirilip sınıflandırılmış deste deste başöğretmenlik fotoğrafını bir kazıbilimci özeniyle gözden geçirerek gerçekleştirmeye çalışır ya da çekmecesinden bir kâğıt çekip en iyi dolmakalemini eline alarak bir zamanlar bütün öğrenci karnelerini süsleyen çift kuyruklu başöğretmenlik imzasını sonsuza dek çoğaltmaya yönelirdi. Bir kez, en az bir saat süresince, hep aynı imzayı atışını izledikten sonra, "Başöğretmenim, böyle hep aynı odada, aynı masanın başında, aynı şeyi yapmaktan bıkmıyor musunuz?" diye sormaktan kendimi alamamıştım. Büyükbabam, bir köşede namazını kılarken hoş bir söz duyup da elinde olmadan gülümseyen bir yaşlı kadın gibi, çabasına bir an bile ara vermeden, mutlu mutlu gülümsemişti yalnızca, tek sözcük söylememişti. Söylemesine de gerek yoktu: iyice anlaşılıyordu ki, yineleme, bir kez daha, bir aralık, hatıta bir ermişlikti büyükbabam için. Hele şimdi, imza tek ve değişmez bir nitelik kazandıktan, yaşam kendi geçmişinin durup dinlenmeden yeniden başlanan özöykünüsüne dönüşükten sonra, büyükbabamın bir "Enel Hak," demediği kalmıştı. Bu nedenle, ermişliğe keşışliği de eklemişti: kapısını en yakınlarına bile açmadığı gibi, başkalarının kapısını da çalmıyordu kolay kolay, ikide bir telefon ederek kendisini yemeğe ya da çaya çağırın anneme, halama, yengeme sinirleniyor, indirgeme ve yineleme tutkusuna bir çağdaş-

lık görünüşü vererek, "Kuzum, siz hangi yüzyılda yaşadığınızı sanıyorsunuz? Bugünün insanının boş şeylerle geçilecek zamanı mı var?" diyordu. Bugünün insanının yaşamında "boş" olmayan şeylerse, nişan, nikâh, sünnet düğünü, doğum günü, evlenme yıldönümü gibi şu ya da bu biçimde başöğretmenlik döneminin ünlü törenlerini anımsatan olaylardı. O zaman, büyükbabam iki eli kanda da olsa koşup geliyordu, cebinden kâğıdını çıkarıp "günün anlam ve önemi"ni belirten, parlak bir konuşma yaptıktan sonra, "ilgili kişi"ye, o sıradaki parasal durumuna göre, altın ya da gümüş, büyük ya da küçük bir plaket "sunarak" töreni "açıyordu." Böylece, bir tören ve şölen tutkusudur alıp yürümüştü bizim ailede, amcam, halam, hatta babam, biraz eğlence olsun diye, biraz da babalarını mutlu etmek düşüncesiyle, çocukların doğum günü sayısını yılda ikiye, hatta üçe çıkarmışlar, yıllardır böyle bir alışkanlıkları yokken, kendi doğum ve evlenme günlerini de düzenli bir biçimde kutlamaya başlamışlardı. Sonra, hemen her konuşmasında yer alan, bulanık bir anıştırmanın esiniyle, büyükbabama başöğretmenliğe atanmasının yirminci yıldönümünde yaşamının en büyük altın plaketini sunmaya karar vermişlerdi. Yetmiş beş yıllık bir yaşam serüveni bu altın plaketle noktalanmıştı işte: büyükbabam, iki dirhem bir çekirdek, bizim uzun yemek masasının başına dikilerek, amcamın, Zülfü eniştemin, babamın övgü dolu konuşmalarını mutlu ve dingin bir gülümsemeyle dinlemiş, ancak, gözler kamaştıran plaketi ailenin en gencinin elinden almak üzere, elini uzattığı anda, yanındaki iskemleyle birlikte yere devrilmişti birdenbire.

Ertesi gün, cenazede, babam bir arkadaşına bu acı yıkılışın öyküsünü anlatırken, "Tıpkı Balzac'ın Félix Grandet'si gibi," demişti. Hem şaşırmış, hem de kızmıştım bu söze, babamın büyükbabam konusunda bir kez daha yanıldığını düşünmüştüm: ne devini deviniyi tutuyordu, ne tutku tutkuyu. Ama, şimdi düşünüyorum da büyükbabamın devrilişi daha iyi anlatılamazmış gibime geliyor.

TARİH / COĞRAFYA

Sanırım, gene böyledir: ister güzel olsun, ister çirkin, takma ad karşısında herkes biraz direnirdi başlangıçta, elleri, ayakları bağlanıp devinileri sınırlandırılmak isteniyormuş gibi çırpınır, kaçıp kurtulmaya çalışırdı. Ne olursa olsun, gerçek adın yerini alacak ya da, yönünü şaşırmış bir kambur gibi, gelip önüne yerleşecek olan bu yeni ada alışmak için belirli bir süre gerekirdi. Üstelik, sonunda gerçek addan daha yakın, daha sıcak görünmeye başlasa bile, takma ad sanki yasal bir bağla değil de yasak bir bağla bağlanırdı taşıyana. Kimi çevrelerde, diyelim ki sınıfta, arkadaşlar arasında, zamanla gönülden benimsenebilirken, başka çevrelerde, diyelim ki evde, büyüklerin önünde, özenle gizlenmesi de bunu kanıtlardı. Bu bakımdan, hiç beklenmedik bir zamanda, hem de hiç sevilmeyen birinden gelen bir ad takma girişimi karşısında, herkesin şaşmaz bir içgüdüyle gösterdiği tepkiden bizim Timur'da en ufak bir iz belirmemesinin şaşırtıcı olduğu söylenebilirdi. Ama, hemen belirtmek gerekir ki, hem adlandırmanın türü ve yöntemi değişikti, hem de işlem alışılmışa pek benzemeyen koşullar içinde gerçekleşmişti. Bir kez, başarılı bir sözlüden sonra, selamını verip sırasına dönerken, öğretmen her zamanki asık suratını daha da asarak, nerdeyse yüzüne tükürür gibi, "Lenk!" demişti demesine, ama gerçekten ona bir ad takmak düşüncesinde miydi, yoksa, adının yaptığı çağrışım üzerine, Osmanlı'nın karşısında ya da dışında görünen her şeye duyduğu tükenmez kini mi dile getir-

mek istemişti, orası belli değildi. Sonra, söylediğim gibi, takma ad ya büsbütün gerçek adın yerini alır, ya gelip önüne çöreklenirdi; onunkiyse, pek de sık rastlanmayan bir biçimde, gerçek adın arkasına takılıyordu. Doğrusunu isterseniz, eski adın arkasına takılan yeni bir ad bile denilemezdi buna, eski adın yeni bir "parça"yla pekiştirilmesi söz konusuydu: sonuna küçük harfle başlayan bir "lenk" perçinlenerek Timur Timurlenk'e dönüştürülüyordu.

Öte yandan, ceketini önü iliklenmemiş, kravatını iki milim yana kaymış görececek olursak, çekinmeden kendisine "yuh" çekmemizi söyleyebilecek ölçüde düzen düşkünü, kendisi gibi uğraşına, vatanına, bayrağına ve tarihine saygılı bir öğretmen ve müdür yardımcısının öğrenci önünde gülmesinin bile aşırı bir hafiflik olduğunu ileri sürebilecek ölçüde ağırbaşlı tarihçinin olağandışı bir hafiflik ya da kızgınlık dakikasında, belki hiç düşünmeden, kaşla göz arasında gerçekleştiriverdiği bu perçinleme karşısında, Timur'un büsbütün tepkisiz kaldığını söylemek de yanlış olurdu, geç de olsa, değişik bir biçimde de olsa, bir tepki göstermişti gerçekte: bir zamanlar, belki aşırı sessizliği, belki aşırı çalışkanlığı, belki kokmaz bulaşmaz adı yüzünden, sıra arkadaşıyla konuştuğu bile pek ender görülen bir öğrenciyken, şimdi, yenilenmiş adıyla, çoktandır gözlerden uzak kalmış bir eski dost gibi aramıza katılıyordu. Tepkisi karşılıksız da kalmamıştı ayrıca: iki gün öncesine değin, yani daha yalnızca Timur olduğu sıralarda, günde on kez önünden geçip de varlığının ayrımına varmaz görünenler, şimdi yeni adını bir kez daha söylemenin tadını çıkarabilmek için her fırsatta yanına gelip onunla konuşuyor, şakalaşıyor, bununla da kalmayarak onu bütün oyunlarda aralarında, yalnız aralarında da değil, takımlarında görmek istiyorlardı.

Böylece, hem de oldukça kısa bir sürede, Timur'un yeni bir yeteneği daha çıkmıştı ortaya: futbolcu yeteneği. Ufak tefek bir çocuktu, üstelik gözlüklüydü de, ama herkesten daha iyi oynuyor, birkaç günlük bocalamadan son-

ra, kendisine en uygun yer olarak gördüğü orta alanda, tıpkı derslerdeki gibi, çalıma, gösterişe kaçmadan, her zaman yerini bulan paslar dağıtıyordu, hepimizi kabuğundan taşıran gol tutkusuna kapıldığı yoktu; tam tersine, özenle kaçınır gibiydi bundan; kendisinden pas almak için her saniye, kulakları yırtarcasına, "Timurlenk!" ya da yalnızca "Lenk!" diye bağırıp duranlar olmasa, nerdeyse görünmeden oynadığı söylenebilirdi. Bu bakımdan, bizim çocuklardan biri, başarıda büyük adaşını andırmakla birlikte, ataklıkta onun çok gerilerinde kaldığını yineleyip dururken, tartışılmaz bir gerçeği dile getirir gibiydi. Ama, öyle sanıyorum ki, bu da yeni adından kaynaklanan bir başka tepkinin belirtisiydi: başını çektiği savaşların öykülerinden Nasrettin Hoca öykülerine dek, Timulenk'e ilişkin ne bulursa, dönüp dönüp baştan okumasının, çalışma saatlerinde olsun, ders aralarında olsun, konuşmayı evirip çevirip ona getirmesinin de gösterdiği gibi, tarihçininkine yüzde yüz karşıt bir yol tutarak Timurlenk'in torunu olmayı Beyazıt'ın (ya da tarihçinin deyimiyse Bayizit'in) torunu olmaya yeğ tutmaya başlıyordu Timurlenk, bir kez Timurlenk'i atalığa seçtikten sonra da eşsiz Ankara savaşının istenen ve gereken sonucu, yani bütün türklük üzerinde Timurlenk soyunun egemenlik kurmasını sağlayamamış olmasına üzülmekle kalmıyor, aynı zamanda izlenebilecek en iyi, en büyük örnek olarak topal komutanı benimsiyordu. Gol atmak için hiç çaba harcamaması bundan ileri geliyordu işte: ünlü adaşıyla kendisi arasında bir koşutluk kurmaya başladığı, ona benzemeye çalıştığı için, gerçek bir komutan gibi oyunun bütün iplerini elinde tutmak amacıyla gerilerde kalmayı yeğliyordu. Dahası var: aylar boyu, hem de nerdeyse her karşılaşmanın ardından, hemen revire çıkarak geçkin ve güzel hemşireye uzun uzun bacağına ovdurtmasına, hatta ağrıların dayanılır gibi olmadığını ileri sürerek haftanın en az iki gecesini revirde geçirmesine karşın, önemli mi, önemsiz mi olduğunda bir türlü kesinliğe ulaşamadığımız bir sakatlanmadan son-

ra, yürüyüşüne bir takma ad gibi perçinlenen topallık da olsa olsa büyük adaşının önderliğinde, bedeninden tinine dek bütün varlığını saracağa benzeyen, yeni bir dengeye doğru yol alışının göstergesi olabilirdi.

Ne var ki, hiç beklenmedik bir zamanda ve hiç beklenmedik bir biçimde, yeni bir ad çıkagelmiş, hem sırtı gene hep Osmanlı'ya dönük kalması, hem de, hiç değilse uzun bir süre, topallığını ve bacak ovdurtmalarını engellemesi bakımından, yüzde yüz bir tersine dönüş sayılmasa bile, nicedir Timurlenk adının aracılığıyla bulmaya çalıştığından oldukça farklı bir dengeye yöneltmişti onu. Okula yıl ortasında atanan yeni coğrafya öğretmeni, yani gerçek adıyla Yusuf Pamukoğlu, daha gelişinin ilk haftasında bizim taktığımız adla Joseph Cotton Junior, sınıfa ilk geldiği gün, sıraların önünde, kapıyla pencere arasında, güven dolu sporcu adımlarıyla döşemeyi gıcırdata gıcırdata, bir süre gidip geldikten sonra, birdenbire bilinmedik bir yerlerden beklenmedik bir komut almışçasına, kürsünün önünde duruvermiş, sonra da, gözlerini Timurlenk'in gözlüklerine dikerek, ne yaptığını, nereye varacağını, hatta karşısındakinden nasıl bir yanıt alacağını kesinlikle bilen bir adam havasıyla:

"Sen, gözlüklü, ayağa kalk," demişti. "Ayağa kalk ve söyle: bugün, uluslararası alanda, önemli bir karar almak gerektiği zaman, dünyanın gözleri nereye dikilir?"

Timurlenk sararmıştı birdenbire, yeni bir dönemin eşiğinde bulunduğunu şimdiden sezmişçesine titremeye başlamıştı, ama uyanık çocuktuk, fazla geciktirmemişti yanıtını:

"Amerika'ya, efendim."

"Amerika'da nereye?"

"Washington'a, efendim."

"Washington'da nereye?"

"Beyazev'e, efendim."

"Aferin!" ya da "Çok güzel!" türünden bir söz çıkmamıştı Joseph Cotton Junior'ın ağzından, ama aldığı yanıt-

tan hoşnut olduğu belliydi: belki bu çocuk hemen herkesin düştüğü "çok önemli bir yanışı" yineleyerek "Beyazev"e "Beyaz Saray" demediği, belki de yeni sorularına kapıyı ardına dek açtığı için.

"Peki, şimdi söyle bakalım," diye sürdürmüştü sınavını: "Bundan üç yüz yıl önce nereye çevrilirdi dünyanın gözleri?"

"İstanbul'a, efendim."

"İstanbul'da nereye peki?"

"Topkapı Sarayı'na, efendim."

• "Orada nereye?"

"Kubbealtı'na, efendim."

"İyi bildin, gözlüklü: üç yüz yıl önce oraya dikilirdi dünyanın gözleri, bütün dünya orada bir adamın iki dudağı arasında çıkacak kararı beklerdi. İşte sen o kararı veren adamın torunusun. Bunu unutmadığın da belli. Ama o günler çok gerilerde kaldı, araya Beyazev girdi, şimdi sen sensin yalnızca. Bunu da unutma!"

Başka bir öğrenci olsa, bu başarılı yanıtlardan ve yeni bir öğretmenden gelen bu parlak övgüden sonra, sevincini hemen belli ederdi, Timurlenk'se, tam tersine, tiksindirici bir nesne görmüş gibi suratını buruşturmuştu: hiç beğenmemişti bu sözleri. Beğenmesi de beklenemezdi: nicedir büyük adaşından daha yüce ata tanımak istemiyor, adaşlığı nerdeyse akrabalığa dönüştürüyordu; bu adamsa, adının sonuna bir "lenk" ekleyerek Osmanlı'dan uzaklığını keskinleyen Osmanlı hayranı tarihçininkine karşıt bir yol tutmuş, kendisini atasının karşıtlarıyla özdeşleştirmeye kalkmıştı. "Otur," demesini beklemeden, hışımla yerine oturmaya hazırlandığı sırada, Joseph Cotton Junior'ın, sınıfta başka adam kalmamış gibi, bir kez daha kendisine seslendiğini duymuştu:

"Adın ne senin, gözlüklü?"

"Timur, efendim."

"Uygar ülkelerde adın ne diye soruldu mu soyadı söylenir. Öyleyse bir daha soruyorum: adın ne?"

"Tozkoparan, efendim."

Bu kez de Joseph Cotton Junior'a gelmişti surat asma sırası:

"Demek öyle, Tozkoparan, Tozkoparan," diye homurdanmıştı. "Amerika atomu patlattı, biz hâlâ toz koparıyoruz. Otur yerine."

Timurlenk şaşkın ve kızgın bir yüzle yerine otururken, biz bu ilginç girişin ardından, bugünden tarih öncesine, Orta Asya'dan Viyana kapılarına dek uzandıktan sonra, bizimle batılılar arasında yapılacak çarpıcı karşılaştırmalar yardımıyla genç kuşakların yozlaşmışlığını kanıtlayacak zehir zemberek bir konuşma bekliyorduk. Ama Timurlenk gibi bizi de şaşırtmıştı coğrafyacı: kaşla göz arasında, ceketini çıkarıp kürsünün üstüne fırlatarak gömleğinin kollarını sıvamış, arakasından kravatını da çıkarıp ceketinin yanına yollamış, onun arkasından da top gibi zıplayıp ön sıralardan birinin üzerine oturarak gereğinde uzak ve sert, gereğinde yakın ve yumuşak olabilen, babacan bir öğretmen havasıyla: "Eh, şimdi tanışabiliriz artık," demiş, hiç alışkın olmadığımız, tek yönlü, ama çok kişili bir tanışım işlemine girişmişti: kendisi, yeni coğrafya öğretmenimiz bay Pamukoğlu, Manisa doğumlu, kırk bir yaşındaydı, uğraş dalında on beşinci yılını doldurmuştu, iyi ingilizce bilir, düzenli olarak *Reader's Digest* okur, her sabah on beş dakika jimnastik yapar, zaman buldukça basketbol oynardı, beş ay iki hafta üç gün Amerika'da bulunmuştu; öğretmenliğinin ikinci yılında yaşam arkadaşı olarak seçtiği ve kendisi gibi Manisa doğumlu olan Bayan Pamukoğlu, henüz otuz beşini doldurmamış, orta boylu, balık etinde ve kumral bir kadındı; ikinci, ama çocuklar düzleminde birinci Bayan Pamukoğlu, on üç yaşında, Diyarbakır doğumlu ve annesi gibi kumraldı, orta ikiye gidiyor, ingilizce öğreniyordu; üçüncü, ama çocuklar düzleminde ikinci Bayan Pamukoğlu, dokuz yaşında, Akhisar doğumlu ve açık kumraldı, ilkokul üçe gidiyor, her akşam babasından ingilizce dersleri alıyordu; dördüncü, ama çocuklar

düzleminde üçüncü Bayan Pamukoğlu'ysa, dört buçuk yaşında, açık kumral ve İstanbul doğumlu bir sevimli yaramazdı, yaklaşık yüz elli sözcüklük bir ingilizce dağarcığı vardı.

Pamukoğlu, nerdeyse soluk bile almadan dinlediğimiz bu ilginç tanışım konuşmasının ardından, istemeyerek kullanmak zorunda kaldığı "çocuklar düzleminde" deyiminin yetersizliğini vurgulamış, oradan da tüm uygar ulusların dillerinde yeri olan "Miss" / "Misis" ayrımının bizim geri kalmış dilimizde bulunmamasının yol açtığı "talihsiz" karışıklığa, uygar ülkeler arasında "özlenen yerimizi" alabilmemiz için, köy türkülerini çokseslendirmek gibi yararsız işlerle uğraşmak yerine, bu önemli boşluğu en kısa zamanda doldurmanın kaçınılmazlığına geçmişti. Ama, kendisinin de "altını çizerek" belirttiği gibi, gerçek uygarlık yolunda harcamak zorunda bulunduğumuz çabaların küçük bir örneği idi bu yalnızca, çünkü, çağdaş uygarlığın önemi ne inanıyorsak, her şeyi, ama her şeyi değiştirmemiz gerekiyordu. İleride, yeri geldikçe, bu değişikliklerin neler olabileceği konusunda bizleri aydınlatmayı görev bileceğinden hiç kuşkumuz olmamalıydı; ancak, toplumları bireyler oluşturduğuna göre, bu olumlu değişiklikleri her şeyden önce kendi yaşamımızda, kendi evimizde, kendi okulumuzda gerçekleştirmeyi denememiz "en uygun bir davranış" olurdu. İşte bu nedenle, küçük bir başlangıç olarak, hiç değilse kendi derslerinde, adlarımızı unutmak gibi küçük bir özveri istiyordu bizden. Uygar bir toplumda, hiç olmazsa öğrenciler numaralarla ayrılıp numaralarla çağrılmalı, numara en kullanışlı kimlik belirtkesi olduğuna göre de öğrencinin adının başında fazladan bir yama olmaktan çıkarak, yalnız kimliğini değil, okuldaki ve sınıftaki yerini de açıklıkla gösterebilmeliydi. Oldukça kolay bir işti bu: yalnızca sınıf düzleminde kalacak olursak, sola öğrencinin kürsüye göre dikey konumunu belirtmek üzere iki rakamlı bir sayı, ortaya yatay konumunu belirtmek üzere bir harf koyup sağa da bildiğimiz numarayı yerleştirdik mi so-

runu çözümlemiş olurduk. Örneğin üçüncü dizinin ikinci sırasında oturan ve numarası 135 olan bir öğrenciyi 03.B. 0135 belirtmesiyle gösterebilirdik. Numaralar gene aynı kalacağına göre, müdürlüğün herhangi bir girişimine gerek kalmadan, kendi başımıza uygulayabilirdik bu yöntemi. Ayrıca, "birinci olarak" çağdaşlaşmaya "istekli ve kararlı" görüldüğümüze, "ikinci olarak" günümüzde ingilizce bilmeyenlere çağdaş insan demeye olanak bulunmadığına, "bu nedenle ve üçüncü olarak" bu güzel dili elden geldiğince erken ve iyi öğrenmeyi kendi kişisel çıkarımız zorunlu kıldığına göre, bu yolda küçük bir adım olmak üzere, numaralarımızın ingilizcelerini öğrenip birbirimize bu ingilizce numaralarla seslenmemiz "en güzel bir tutum" olacaktı.

Söylemek bile fazla, Joseph Cotton Junior yıllar sonra büyüklerimizin coşkuyla savunup uygulamaya koyacakları bir görüşün öncüsü olarak çıkıyordu karşımıza, ama o gün için, öneri öylesine matraktı ki, bizim sınıf gibi bir sınıfta geri çevrilmesine olanak yoktu. Üstelik, daha bizimle dalga mı geçtiğini, yoksa bunu gerçekten mi istediğini kestirmemize zaman kalmadan, ileri görüşlü öğretmenimiz uygulamaya geçmiş, ilk sıradan başlayarak, buram buram Anadolu kokan bir ingilizceyle, bize yeni numaralarımızı öğretmeye başlamıştı: 01.A.0716, 02.A.1018, 03.A.0097... Biraz şaşkınlıktan, biraz meraktan, ama her şeyden önce bu uygulamanın coğrafya derslerini birer eğlence şölenine dönüştüreceğini umduğumuzdan, hiçbir direnç göstermeden, değil tekil ya da ortak bir kahkaha ko-parmak, çıt bile çıkarmadan katılmıştık oyuna. Ama, neden, bilmem, sıra Timurlenk'e gelip de Joseph Cotton Junior, "03.C.0029," deyince, bütün yüzlerde güçlkle tutulan bir kahkahanın seğirmeleri dolaşmıştı. Bana öyle geliyordu ki, öğretmen kapıdan çıkar çıkmaz, şimşek gibi patlayarak dakikalarca yankılanan ortak kahkaha, daha başka kahkahaları da içerse bile, her şeyden önce bu kahkahaydı. Herkesin ona bakmasından, onun çevresinde toplanmasın-

dan, bunca "plaka", –"plaka," o gün çıkmıştı bu deyim, kısa zamanda okulun bütün öğrencileri ve birçok öğretmenlerince de benimsenmişti,– evet, bunca "plaka" arasında yalnız onun "plaka"sının yinelenmesinden beliydi.

Ne olursa olsun, en çok yinelenen "plaka" niteliğini sonraki günlerde de korumuştur Timurlenk'in numarası. Bunun sonucu olarak, yavaş yavaş ünlü adını unutturmaya başlamış, aradan bir hafta bile geçmeden, Timurlenk 03.C.0029'a dönüşmüştü, futbol karşılaşmalarındaysa, yalnızca "Twenty Nine"dı. İşin ilginç yanı, Timurlenk çok sevdiği adının soyut bir sayıya dönüşmüş olmasına pek de üzülmüş görünmüyordu; tam tersine, yeni ada daha bir ısındığı bile söylenebilirdi.

Hiç kuşkusuz, başlangıçta bu addan da, Joseph Cotton Junior'dan da hoşlanmamıştı. Yeni ad bugüne değin fazla ilgi duymadığı bir yabancı uzamı çağrıştırmaktaydı, Joseph Cotton Junior'sa, "İşte sen o kararı veren adamın torunusun," demekle, önce adı, sonra Osmanlı hayranı tarihçinin sonu gelmez söylevleri nedeniyle, kendisine gitikçe daha uzak, daha yabancı görünen bir kökeni kesinleştirmişti. Ne var ki, hemen arkasından, "O günler çok gerilerde kaldı," diye eklemiş olması bir yana, daha yüksek olmasa bile, daha uzak bir yerlere varmak istediğini, ayrıca, gerçek bir coğrafyacı olarak, zamandan çok uzamda kalmayı yeğlediğini anlamakta gecikmemişti: açıkça görülüyordu ki, Amerika Birleşik Devletleri ya da, en sevdiği deyimle, "Christopher Columbus'un ülkesi"ydi onun ayrıcalıklı alanı. Bu nedenle, durup dinlenmeden, Kars'tan girip Alaska'dan çıkıyor, bir çırpıda Raman'dan Teksas'a, Çukurova'dan Alabama'ya atlayıveriyordu, sanki her konu, her sözcük, her durum "en mutlu bir altı ay" geçirdiği benzersiz ülkeyi övmesi için bir fırsattı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, bu konuda bizim arkadaşlar da fazlasıyla yardımcı oluyorlardı kendisine: biri kalkıp, Amerika'daki okullarda yemeklerden sinek ve hamamböceği çıkmasının olağan sayılıp sayılmadığını sora-

rak Amerikalılar'ın temizlik ve düzen tutkusu konusunda en azından yarım saatlik bir coşkulu söylev dinlememizi sağlıyor, bir başkası Amerika'da çocukları sünnet ettirme yolunda güçlü bir eğilim başladığını bildiren bir *Hürriyet* haberi konusundaki görüşünü rica ederek havucun ve patatesin bile kat kat paketler içinde satıldığı bir ülkede sağlığın ve temizliğin örtülüyü açığa dönüştürmekte aranmasına olanak bulunmadığını, çünkü "Christopher Columbus'un ülkesi"nde hiçbir şeyin rastlantısal olmadığını, bunun için de her alanda bu ülkenin insanlarını örnek olarak benimsemek gerektiğini gözler önüne seren ilginç ve eğlenceli bir söyleşiyle dersin sonunu getirmemize olanak yaratıyordu. Bu güzel olanakları yaratmak için ille Amerika'dan söz etmek de gerekmiyordu. Örneğin içimizden biri, gene *Hürriyet*'i kaynak göstererek, "Hocam, Adıyaman'da bir avcı tavuğun altına keklik yumurtası koymuş, tam on üç keklik yavrusu çıkarmış. Bu Türk başarısı konusunda ne düşünüyorsunuz?" diye sormayagörsün, Joseph Cotton Junior bir yıkım haberi almış gibi yüzünü buruşturarak, "Çocuk millet! Çocuk millet! Başka ne diyebilirim?" diye homurdanıyor, karşısındaki, "Efendim, bin yıllık bir millet nasıl çocuk millet olur? Lütfen bizi aydınlatır mısınız?" deyince de "Nasıl mı? Çakmakçılar Yokuşu'na git de gör! kelifelli bir sürü adamın bozuk çakmakları, eski dolmakalemleri, kırık gözlükleri onartacağım diye, atılmak için yapılmış, üç kuruşluk tükenmezlere mürekkep doldurtacağım diye dükkânların önünde nasıl kuyruğa girdiklerini gözlerinle gör de ondan sonra konuşalım!" diye gürlüyordu.

Ama, o da bütün büyüklerimiz gibi her şeyi çoktan çözüp son noktayı koymuş olduğundan, yeni bir karşılaşmaya girişmek için Çakmakçılar Yokuşu'ndan kendi gözlemlerimizi getirmemizi beklemiyordu: apaçık ortadaydı her şey, eski ve değersiz "oyuncaklar"la zaman öldüren bu insanlar yaşamları boyunca çocuk, dolayısıyla geri, dolayısıyla tutucu kalmaya yargılıydılar, oluşturdukları

toplum da ister istemez çocuksu, ister istemez geri, ister istemez tutucu bir toplum olarak kalacaktı. Çağdaşlık ve olgunluksa, eskimeye yüz tutan her şeyi atarak yerine yenisini almak, böylece yurttaşların daha çok üretip daha çok satmalarını, bir yandan ceplerini doldururken, bir yandan da her geçen gün biraz daha yenisini, biraz daha iyisini, biraz daha güzelini yapmalarını sağlamaktı. Bunun "en güzel bir örneğini" Amerika veriyordu bize. Biz de büyümek ve ilerlemek istiyorsak, Amerika'nın izinden gitmek, gerçek birer Amerikalı olmak zorundaydık. Ama, "sık sık ve önemle" belirttiği gibi, Amerikalı olmak için Amerikan uyruğuna girmeye gerek yoktu, Amerika'ya gitmek bile gerekmezdi: Amerika bir yerdeydi, Amerikalı her yerde olabilirdi. Bizim gibilerin düşünebilecekleri gibi asker, casus, işadamı ya da gezgin olarak değil, bakış, tutum, davranış olarak. Böyle bir Amerikalılıksa, her zaman daha ileriye ve daha yukarıya bakmaya, öyle Sultan Süleyman'ın değil, kendi çiftçi, çoban ya da bakkal dedesinin torunu olmaya, her ne pahasına olursa olsun, tarlayı, sürüyü ya da dükkânı büyütmeye, her şeyi bu amaca araç yaparak kendi dışında kalandan sürekli birşeyler koparmaya dayanırdı. Dün dündü, bugün de bugün. Kısacası, Timurlenk coğrafyacısı dinledikçe anlıyordu ki, Sultan Süleyman'ın torunu olmanın bilincine varmak, herhangi bir yücelik duygusunun tadını çıkarmak değil, torunu dededen ayıran uzaklığın indirgenmezliğini kavramak olmalıydı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Joseph Cotton Junior bireyden ve aileden ötesinin senin, benim kıyısından bile geçemeyeceğimiz bir orman olarak belirlediği bir toplum, senin, benim yaşamak bile istemeyeceğimiz bir evren düşünüyordu. Biraz gözünü açsaydı, Timurlenk kolaylıkla görebilirdi bunu, ama, ilk şaşkınlığı geçtikten ve adı değiştikten sonra, bu evreni hiç değilse tarihçinin evreninden daha çekici bulduğu, bu ilk izlenimden sonra da yavaş yavaş ünlü adaşından koparak bütün yeryüzüne yayılmış bir Amerika'ya doğru yol aldığı anlaşıyordu: Joseph Cotton Juni-

or'ın ünlü söyleşilerini içe gibi dinliyor, sık sık parmak kaldırarak daha geniş açıklamalar istiyor, bu da yetmiyormuş gibi, her hafta başı okula çantasında deste deste Amerikan dergileri, cilt cilt Dale Carnegie'lerle geliyor, çalışma saatlerinde, kaç yıldır kimseye kaptırmadığı sınıf birinciliğini elden kaçırmak pahasına, dost ya da para kazanma sanatının gizlerini öğrenmeye çalışıyordu. Bu da bizi fazlasıyla şaşırtıyordu doğrusu.

Hiç kuşkusuz, ölçölülüğünde bile, her şeyi gereğinden fazla abartan bir çocuktuk, umulmadık zamanlarda, umulmadık bir çabuklukla değişir, bir uç noktadan bir başka uç noktaya atlardı birdenbire. İstenirse, bu kez de yeni adına yeni bir kişilik uydurarak tarihten coğrafyaya atladığı söylenebilirdi. Ne var ki, daha birkaç hafta öncesine değin, ikide bir yineleyip durdukları doğruysa, Timurlenk'i bir yarı-tanrı görkemine bürünmek yerine, bizim gibi bir insan olarak kalmayı başardığı için seviyordu her şeyden önce: yol üstündeki bir bağdan birkaç salkım üzüm kopardılar diye yorgun askerlerinin kellelerini vurdurduktan sonra, koparılmış her salkımın yerine bir kese altın bırakan padişahın soğuk yüceliği değil, akşam serinliğinde bir kerpiç duvara belini vererek Nasrettin Hoca'yla şakalaşan total komutanın sıcaklığı çekiyordu onu. Kafamızı karıştıran da buydu işte: ille de bulunmak istenirse, bu sıcaklık Yavuz Sultan Selim'de de bulunabilirdi belki, ama Nasrettin Hoca'yla nükte yarışına giren total komutanın insan sıcaklığı Joseph Cotton Junior'ın en şakrak şakaları bile ağır bir soğukluk yükü taşıyan, kokmaz bulaşmaz Amerikalı'sının kurmaca evreniyle nasıl bağdaştırılabilirdi? İnsanların davranışlarında kesintisiz bir mantık aradığımız sürece, hiçbir yanıt bulamazdık bu soruya. O zaman da bulamamıştık. Ama, şimdi düşünüyorum da, Timurlenk tutum ve düşünce değiştiren her insanın tuttuğu şaşmaz yolu izleyerek, yani bir önceki tutumunun temel öğelerinden birini yoksayarak gelmişti bu noktaya: sıcaklık öğesini atlamıştı. Sıcaklığın bir zamanlar bunca arkadaş

arasında bir keşiş gibi yaşama pahasına sürdürdüğü birincilik tutkusunda da pek bir yeri olmayacağına göre, bunu sert bir atlama saymak oldukça zordu. Evet, böyle: şimdi Timurlenk hayranlığını daha çok Ankara Ovasını toza ve çığlığa boğan fillere dayandırmasının da gösterdiği gibi, insan sıcaklığı değil, kimilerinin akşam düşleyip sabah urutmaya çalıştığı, kimilerininse sabah akşam ardından koştuğu ve nerede, hangi biçimde bulursa, orada, öylece yakalamaya çalıştığı bir üstünlük, bir güçlülük, bir aşkınlık, kısacası kahramanlıktı onun aradığı: timurculukta da, futbolculukta da, birincilikte de kahramanlığı aramıştı o, şimdi de bir Amerikalı, kendi göbeğini kendisi kesen ve kendisinininkinden öte hiçbir geçmiş, hiçbir gelecek tanımayan bir soğuk rakam, bir parlak "plaka", bir 03.C.0029 olarak, yüzde yüz çağdaş bir kahramanlığın ardına düştüğü anlaşıyordu.

Bu açıdan bakılınca, adının değişmesinden sonra da aynı tutkuyla katıldığı, gündelik futbol karşılaşmalarında, yavaş yavaş orta alan oyunculuğunu bırakarak eskiden başkalarına hazırladığı golleri artık kendisi atması, yani büyük komutan tutumunu bırakarak parlak yıldız kimliğini benimsemesi pek de önemli bir dönüşüm sayılmazdı belki; karşılaşma sonlarında kazanılan gazozları eskiden olduğu gibi kahkahalar arasında başına dikerek keyifle geçirmek varken, şimdi parasını almayı yeğlemesiyse, bir tür tutarsızlık olarak nitelenebilirdi. Ama bunlar büyük "girişim"lere yönelik küçük "yatırım"lardı gerçekte: Twenty Nine, Amerikalı büyük zenginlerin yaşamöykülerinden aldığı esinle, baş döndürücü bir hızla yükselmeyi koymuştu kafaya, gerçek bir Amerikalı olarak, kahramanlığın yıldızlık olmadığını çok iyi biliyor, yıldızlığını da, gazoz paralarını da en gerçek niteliğine karanlıkta ulaşan, çağdaş kahramanlık yolunda birer basamak olarak kullanıyordu. Gerçekten de, gazoz paraları ve haftalıklar belli bir toplama ulaştınca, dostumuz yadsınmaz bir biçimde kanıtlamıştı bunu: bir pazartesi günü, önce bizim sınıfta, sona bütün

okulda, yoğun bir leblebi, çekirdek, üzüm, incir, fındık, fıstık, karamela satışına başlayarak sağlam bir tecimin temelini atmıştı. Hem de, bir kez daha, gerçek bir Amerikalı gibi, sattığı her malı temiz ve düzgün paketçikler içinde sunarak, sürümden kazanmayı temel ilke olarak benimseyip çok düşük bir yüzdeyle yetinerek.

Beklediği sonuca da kolaylıkla ulaşmıştı doğrusu: işler baş döndürücü bir hızla büyüyerek tek kişiyle döndürülebilecek durumdan çıkmış, düzenli bir örgütlemeye gitmek kaçınılmaz olmuştu. Her şeyi daha başından düşünüp önlemleri önceden tasarladığından olacak, bu sorunu da çabucak çözmüştü dostumuz: okulun en parlak futbolcusu olmanın küçüklerde yarattığı hayranlıktan yararlanarak her sınıfta kendi adına satış yapacak, güvenilir bir aracı bulmuş, böylece, adamları çok küçük bir yüzde uğruna sabah akşam alıcı ardından koşarken, kendisi gene kitap üstüne kitap okumaya, gol üstüne gol atmaya başlamıştı. Bütün işi, günün son çalışma saatinde, hiçbir karışıklığa yol açmayacak biçimde, düzenli aralarla gelen yardımcılarıyla görüşerek mal verip hesap almak, sonra bu hesapları inci gibi yazısıyla "işletme defteri"ne işlemekti. Bize de arada bir omzunun üzerinden bakarak gittikçe kabaran rakamlar karşısında dudaklarımızı ısırarak kalıyordu.

Olanları ve varılan son rakamı öğrenince, Joseph Cotton Junior da aynı şeyi yapmıştı. Ama onun şaşkınlığı çökümlü bir hayranlığa dönüşmüştü çabucak: bu "güzel ve anlamlı" girişimin erdemleri, sıfırdan başlayarak çığ gibi büyüyen zenginliğin güzellikleri konusunda uzun bir söyleve girişmiş, sonra bu "güzel" çorbada kendisinin de azıcık tuzu bulunmasını istediğini söyleyerek tam beş paket yemiş satın almış, sonra, bu "anlamlı" girişimde tuzunun fazla yetersiz kaldığını düşündüğünden olacak, bundan böyle coğrafya derslerinde leblebi, çekirdek yemekte özgür olduğumuzu bildirmişti. Joseph Cotton Junior'ın okuldaki derslerinin haftada yirmi saati aştığı ve sınıfta öğretmenin gözüne baka baka çekirdek çtırdatmanın çekiciliği düşü-

nülürse, böyle bir özgürlüğün Timurlenk'in yemiş satışlarında nasıl bir artış sağlayacağı kolaylıkla kestirilebilirdi. Ama, "bizim de yer aldığımız uygar dünyada," özgür girişimi desteklemek "boynumuza borç" olduğuna göre, seviyen bir öğrenciye tanınmış, haksız bir ayrıcalık söz konusu değildi burada. Mantık bu olunca, coğrafyacı en azından kendi açısından haklı sayılabilirdi. Buna karşılık, kravatın iki milim yana kaymasını bile açık bir düzensizlik, "feyz aldığımız mukaddes irfan ocağı"na karşı büyük bir saygısızlık olarak gören tarihçi bu işi böyle anlamıyordu: hademelerin sınıflardan her akşam faraş faraş kabuk süpürdüklerini gördükçe tepesi atıyordu nicedir; bir de derslerde, sıralar arasında dolaşarak şanlı atalarımızdan söz ederken ayaklarının altından hiç alışkın olmadığı, garip sesler yükselmeye başlayınca, hem bu tür hafiflikleri hoş görmesine olanak bulunmayan bir Osmanlı efendisi, hem de "mukaddes irfan ocağımız"daki farelerin sayısını bile avcunun içi gibi bilen, görevine tutkun bir müdür yardımcısı olarak, kolları sıvamaya karar vermişti: kısa bir araştırmadan sonra, Timurlenk'in tüm "stok"larına el koymuş, arkasından da kulağından tutup disiplin kuruluna çıkararak kendisine öğrencilik yaşamının ilk cezasını verdirtmişti.

Şu var ki, Timurlenk'in yeni tutumu göz önüne alınmayacak olursa, tarihçinin bu başarısının hiçbir şeyi değiştirmedeği söylenebilirdi: Timurlenk'in artık yardımcılarıyla görüştüğü de, sık sık uğradığı baskınlarda, cebinden, sırasından, çantasından ya da dolabından tek bir kabak çekirdeği çıktığı da yoktu ya gene bütün sınıflarda leblebi, çekirdek yeniliyor, gene sıra altlarında faraş faraş kabuk birikiyordu. Her öğrencinin her yerde, her dakika, istediği yemişi alabilmesine karşılık, bunca paketin nereden, nasıl dağıldığını ne biz çıkarabiliyorduk, ne tarihçi. Kendi deyimiyle, "vazifesini müdrük" bir kişi olarak önlem üstüne önlem aldığını, arada bir, bir kapının, bir ağacın ardından, bir duvarın köşesinden kedi gibi fırlayarak küçük bir satıcıyı suçüstü yakaladığını görüyorduk, ama bu yoldan hiç-

bir sonuca ulaşamayacağını çok iyi biliyorduk artık: bütün baskılara karşın, satıcılar yalnızca alıcı olduklarını, satmakla suçlandıkları paketleri oturdukları semtin yemişçisinden aldıklarını yineliyorlardı hep, yanlarında hiçbir zaman iki paketten fazla "mal" bulundurmadıkları için de sözleri ister istemez belirli bir inandırıcılık kazanıyordu.

Tarihçi bu başarı görünüşlü yenilgiler karşısında kolay kolay yılacağa benzemiyordu ya işe hep baştan başlamak, yani hep yerinde saymak zorunda kaldığı da ortadaydı. Yönteminde bir ilerleme varsa, o da derslerde, çalışma ve dinlenme saatlerinde, türklüğün ne demek olduğunu bilmeyen hainlere, düzen düşmanlarına gittikçe daha sert bir dille çatmak, kara toprağın bağrına "gerdeğe girercesine" girenleri gittikçe daha coşkulu bir dille övmek, sancağın ve yurdun değerini gittikçe daha duygulu, gittikçe daha yüksek bir sesle anlatmaktı. Öyle görünüyordu ki, başarısızlığı kesinleştikçe tarih, bayrak ve yurt sevgisi doruğuna çıkıyor, daha da ilginç, yeni boyutlar kazanıyordu. Örneğin, yağmurlu bir günde, bahçenin çamurundan yakınmaya kalkan bir arkadaşımızı bir temiz azarlayıp bu çamurun vatan toprağı olduğunu düşünemeyen bir "sergerde" olarak niteledikten sonra, birdenbire eğilip çamuru avuçlaması, ağzına doğru götürmesi, yüzünde babaca bir gülümseme, bir yavru kuşa, bir küçük çocuğa seslenir gibi, "Yavrum benim, yerim seni, yerim, yerim, yerim!" diye fısıldamaya başlayarak ana-vatan kavramına, bir de çocuk-vatan kavramını eklemesi unutulacak gibi değildi.

Ne olursa olsun, abartmalı yurtseverlik gösterileriyle başarı arasındaki ters orantı hep sürecek gibi görüldüğünden, biz dönüp dolaşıp Timurlenk'e geliyor, gizini kendi gizimiz gibi saklayacağımıza söz vererek bu işi nasıl becerdiğini anlatması için dil döküyorduk. Ama Timurlenk ya omuz silkerek alaylı alaylı gülümsemekle yetiniyor, ya da kendini tümüyle konu dışı bırakarak olmayacak varsayımlara girişiyordu: onun için bu iş bitmişti artık, şimdi, bütün okul yönetimini ardına katarak önüne gelenin çantası-

nı, sırasını, dolabını, hatta cebini arayan, önüne geleni sorguya çekip aşağılayan "Osmanlı zaptiyesi"nin amansız kovuşturmaları karşısında dikiş tutturmaya olanak bulunmadığına göre, bir daha başlayacak da değildi; hiç kuşkusuz, bunca baskıya karşın, birileri dikiş tutturur gibi görünüyordu, ama bunlar bizim gibi birileri olamazdı; öyleyse, bu işi bu koşullar altında bile, böylesine başarılı bir biçimde sürdürebilmek için, tarihçinin kendisi olmak gerekirdi; evet, başka bir açıklaması olamazdı bunun: Osmanlı en sonunda tecime el atmıştı!

Söylemek bile fazla, yoğun bir öç kokusu taşıması bir yana, gerçekten aykırı bir varsayımdı bu, ama, kendisi hep aramızda bulunduğuna, bu işe kendisinden sonra bir başka öğrencinin el atmış olması da çok uzak bir olasılık gibi göründüğüne göre, varsayım bayağı çekici gelmeye başlıyordu. Bir insanın kendi kendini yakalayabilmek için böylesine durmak duraklamak bilmez bir kovalamacaya girişmesi, üstelik bu kovalamacaya başkalarını da ortak etmesi saçma olmasına saçmaydı ya, kendimizi ne denli zorlarsak zorlayalım, daha tutarlı bir varsayım bulamıyorduk: amansız kovalamaca usta işi bir gizleme numarasıydı. Ayrıca, Timurlenk de, tarihçi de olmayınca, kim olabilirdi ki bu işin ardındaki? Müdür mü? Bir başka müdür yardımcısı mı? Coğrafyacı mı? Nasıl? Joseph Cotton Junior'ın Timurlenk'in eski satış örgütü karşısında kapıldığı hayranlığı saymazsak, elle tutulur hiçbir ipucu belirmiyordu düşüncemizde. Kimilerinin coşkuyla salık verdikleri üzere, her şeyi bir yana bırakarak işin içinde bir kadın parmağı aramaya gelince, erkek lisesinde okuyorduk, yatılıydık, usu-muza bile getirmiyorduk bunu. Getirmediğimiz için de bocalayıp duruyorduk.

Şu da var ki, bu işlerin kalçaya iğne yapmaktan kol-tuk altına derece koymaya dek her yaptığında yeni bir sakarlık örneği veren geçkin hemşiremizin parmağında döndüğü düşünülürse, müdür de işin içinde olmak üzere, herkesin günahına girerken, ondan hiç kuşkulananmamış olma-

mızı bir ölçüde doğal saymak gerekirdi. Üstelik, en azından altı hafta dayandıktan sonra, birdenbire, ekmeğinden olmayı bile göze alarak her şeyi ortaya dökmesinin de gösterdiği gibi, hiçbir zaman bilinçli bir biçimde, kendi özgür istemiyle yapmamıştı bu işi. Bilinçli davranmak şöyle dursun, kendi gerçekliğini bile yitirmişti nicedir: Timurlenk'in timurlenklik döneminde, revirde geçirdiği üçüncü ya da dördüncü geceden beri, Timurlenk dışında hiçbir gerçeğin gerçekten sayılmadığı bir düş evreninde yaşıyordu. Bu yüzden olacak, revirdeki odasında, gınaşırı yinelenen, coşkun sevi gecelerinden birinde, rahatlıkla Timurlenk'in annesi olabileceğini unutarak, ilk göz ağrısını yitirmekten korkan bir körpe kız gibi, iki gözü iki çeşme, "Senden ayrı yaşayamam, al beni, evlen benimle," diye yalvarmaya başlamıştı. Timurlenk kırkını aşmış bir kadının on sekizinde bir öğrenciyle evlenmeye kalkmasını saçma bulmuştu kuşkusuz, ama yatağını paylaştığı ilk kadındı, üstelik oldukça güzel ve çekici sayılırdı, bayağı hoşlanıyordu ondan, böyle bir saçmalık yüzünden her şeyin altüst olmasına boyun eğmek düşüncesinde değildi. Bunun için, bir anlık bir şaşkınlıktan sonra, su içinde balık gibi her duruma uyuveren, çağdaş kahraman niteliğini bir kez daha göstererek, en gerçek Amerikalı'nın bile kolay kolay bulamayacağı bir yanıt vermişti geçkin hemşireye: "İyi ya, sen de sevdirt kendini!"

Daha güzel, daha coşkulu, daha sıcak bir dönem başlamıştı böylece: Timurlenk, revirin küçük odasında, istekleri bir türlü tükenmek bilmeyen bıçkın bir hovarda gibi davranıyor, hemşireyse, kendini daha çok sevdirtmek, daha çok beğendirmek amacıyla bir dediğini iki etmemeye, yaşamının değişik evrelerinde edindiği zengin deneyimini konuşturarak bedeninin bütün olanaklarını sergilemeye çalışıyordu. Tarihçinin yemiş satımını yasaklamasından sonra, "mallar"ı okula kendi çantasında sokup dolabında saklaması, kendilerine hasta süsü vererek revire gelecek belirli öğrencilere dağıtması önerildiği zaman da daha çok

sevilmek umuduyla, gözü kapalı, "Olur," demişti. Ne var ki, bir süre sonra, boyutları her geçen gün biraz daha büyüyen, acı bir düş kırıklığıyla sonuçlanmıştı bu özveri: to pallığa nicedir boşvermiş olan Timurlenk, ne olur, ne olmaz korkusuyla revire uğramaz olmuştu. Haftada bir kez, cumartesi günleri, o da daha çok hesap görmek üzere, okuldan uzak bir semtte, bir muhallebici dükkânının en karanlık köşesinde geçirdikleri birkaç saat bir yana bırakılırsa, değil eskisi gibi sevişip gülüşmek, birbirlerine uzaktan uzağa gülümsedikleri bile olmuyordu artık. Hiç kuşkusuz, Timurlenk cumartesi buluşmalarında bu zorunlu ayrılığın daha mutlu günlere yönelik bir hazırlık olduğunu yineleyip duruyordu, ama, ne söylerse söylesin, hemşireye bu kadarı yetmiyordu. Yanından ayrılır ayrılmaz, Timurlenk'in sevgisinden kuşku duymaya başlıyor, özellikle geceleri, her dakika biraz daha yoğunlaşan bir özlemle, yatağında bir o yana, bir bu yana dönerken, bu çocuğun kendisini belki de hiç sevmediğini, başlangıçta biraz sevmiş olsa bile, artık iyiden iyiye bıktığını, bıktığı için de bu saçma dağıtım işini çıkararak elinden sıyrıldığını düşünüyordu. İş hep aynı özenle yürütmeye ara vermediğine göre, yeniden umutlanmaya başlayarak her şeyi tozpembe gördüğü, "Ne yapsın zavallı çocuk, beş parasız evlenilmez ki!" diye söylendiği anlar da olmuyor değildi, ama, yağmurlu bir cumartesi, muhallebici dükkânının o karanlık köşesinde, tam üç saat süresince, Timurlenk'i boşu boşuna bekledikten sonra, iki gözü iki çeşme, yaşlı annesiyle oturduğu evine doğru koşarken, kuşkusu tartışma götürmez bir kesinlikte artık.

Böylece, pazartesi sabahı, yerlerimize oturup öğretmeni beklediğimiz bir sırada, sırtında her zaman görmeye alıştığımız ak önlük yerine, eski, buruşuk bir yeşil manto, kucağında bir yığın yemiş paketi, sessizce sınıfa girdiğini görmüştük: bizleri şöyle bir süzdükten sonra, kararlı adımlarla Timurlenk'e doğru ilerlemiş, tek sözcük söylemeden, paketlerin kimini kucağına, kimini sırasının üstü-

ne, kimini ayaklarının dibine dökmüş, sonuncusunu da suratına fırlatıp dönmüş, aynı sessiz ve kararlı adımlarla, ağır ağır kapıya doğru yürümüştü.

Söylemeye gerek var mı, bilmem, büyülenmiş gibi, soluk bile almadan Timurlenk'e bakıyorduk hepimiz, nereden geldiğini bilmediğimiz bulanık bir önseziyle, umulmadık, görülmedik, çılgınca birşeyler yapmasını bekliyor, hiçbir devinisini, hiçbir sözünü kaçırmamak istiyorduk. Ama, hiç değilse başlangıçta, Timurlenk de bizler gibi donup kalmıştı olduğu yerde, ne dört bir yana dağılmış paketleri toplamaya yeltenmiş, ne de bu beklenmedik olaya iyi kötü bir açıklık getirecek bir söz söylemişti. Bizlerden farklı bir yanı varsa, o da camlaşmış gözlerini duvarda değişmez bir noktaya dikmesi, içinde bulunduğu uzamanın ve zamanın dışında, çok uzaklarındaymış gibi görünmesiydi. Kim bilir kaç dakika sonra, birdenbire yerinden fırlayıp koridordan yıldırım gibi geçerek bahçeye çıkması da, bahçenin orta yerinde, soluk soluğa, gözlerini bir daha hiç dönmek üzere, ağır ağır okul kapısından çıkmakta olan geçkin ve güzel hemşireye dikerek öylece mihlanıp kalması da bir sağnak gibi bastıran bu aşılmaz uzaklığın sonucuydu belki.

Ne olursa olsun, Timurlenk aramızda bir yabacıydı artık: tarihçi, iki yardımcısıyla birlikte, tanımsız bir yeni sarhoşluğu içinde, yerdeki yemiş paketlerini toplarken, koluna girip sınıfa getirdiğimiz zaman da, hemen o gün, özel olarak toplanan disiplin kurulunun sorularını böyle durumlarda benzerine az rastlanır bir içtenlikle yanıtlarken de, ertesi gün, coğrafyacının dersinde, üç günlük okuldan uzaklaştırma cezasını çekmek üzere, öteberilerini toplarken de sürdürmüştü uzaklığını, Christopher Columbus'un ülkesinin insanları gibi her yeni önleme karşı yeni bir düzen, her yeni yasaya karşı yeni bir kaçamak aramanın erdemini överek bu geçici yenilgiyi fazla önemsememesini öğütleyen Joseph Cotton Junior'ın etkili konuşma-

sı ve durmadan yinelenen soruları karşısında bile tek sözcük çıkmamıştı ağzından.

Ama, düşünülenin tersine, Timurlenk yenilginin ağırlığı altında ezildiği için değil, kendini, daha şimdiden, bizim yaşadığımız ortamla hiçbir ilgisi bulunmayan, yepyeni bir yaşamın ortasında bulduğu için susuyordu. Nasıl bir yaşamdı bu yaşam? Tam olarak bilmiyordu, bilmeye çalıştığı da yoktu; yalnız, ona öyle geliyordu ki, bugüne dek hep kendi kendini aramakla, kendi benliğinin çevresinde bir kör gibi dönüp durmakla kalmıştı, sonra, birdenbire, benzersiz bir ışık patlaması içinde, hemşirenin çılgın davranışı kendi kendisi olmayı, her şeyi bir anda yıkmak paçasına da olsa, gönlünün sesinden başka hiçbir şeye kulak vermeyerek kendi kendisi olarak kalmayı öğretmişti ona. Bu kadarı yeterliydi, yeter de artardı bile. Bunça zaman Dale Carnegie'nin kitaplarıyla coşmamış gibi, bu deli dolu yaşamın ışık kaynağına koştuktan başka bir şey düşünmüyordu. Bunun için, gene bir pazartesi sabahı, dünyanın en doğal işini yapar gibi, ağır ağır sırasını boşaltıp çantasını kapatınca, bizlere de, Joseph Cotton Junior'a da bir "Allahısmarladık" bile demeden, bir selam bile vermeden, tıpkı sevgilisi gibi, kararlı adımlarla yürüyüp çıkmıştı sınıftan. Koridorda da, bahçede de aynı kararlı adımlarla ilerlemiş, ama, okul kapısından çıkar çıkmaz, bir kovalayan varmış gibi, var hızıyla koşmaya başlamıştı. En az bir saat süresince, bir kez olsun durup soluklanmadan koşmuştu böyle. En sonunda, toprak bir çıkmazın bittiği yerde, kırık dökük bir ahşap evin basık kapısına dayanmış, gene bir kovalayan varmış gibi, bu kapıyı yumruklamaya girişmişti; sonra, kapı açılınca, tepeden tırnağa titreyerek, büyümüş gözlerle yüzüne bakan geçkin kadının kolllarına bırakmıştı kendini, timurlenklikten de, 03.C.0029'lıktan da tümüyle sıyrılmış olarak, bir daha hiç değişmemesiye, Timur Tozkoparan kalmak üzere.

EK. — *Ben kendi payıma çok geç anladım bunu. Geçen hafta, Çakmakçılar Yokuşu'nda, dört bir yanı kırık dökük*

çakmaklarla, tükenmezlerle, güneş gözlükleriyle, dolmakalemlerle dolu, küçücük kulübeden bana adımla seslenen, ama, değil solgun ve kırışık yüzünü, gözlüğünün kalın camları ardından dost dost bakan gözlerini bile hiçbir yerden anımsayamadığım ufak tefek adam, candan bir ilgiyle hal hatır sorduktan sonra, "Ben de toz koparıyorum işte, gördüğün gibi," demeseydi, hiçbir zaman da anlayamayacaktım.

İKTİDAR

Yakınmaya hakkım yoktu: önümde uzanan masmavi ve dümdüz deniz, denizin üzerindeki birkaç çıplak ada, içimde nicedir özlemiyle kıvrandığım arı ve ilkel doğanın tam göbeğine gelmişim gibi bir duygu uyandırıyor, buna yanımdaki insan ve onunla paylaştığım yaşam da eklenince, çoktandır, belki de hiçbir zaman tatmamış olduğum bir esenlik içinde yüzüyordum. Yazık ki, esenliğin sürebilmesi için, evden dışarı çıkmamak, yollarda dolaşmamak, kıyıya inmemek gerekiyordu. Bir zamanlar çok güzel olduğu anlaşılan küçük bir koyun çevresinde, üst üste yığılmış ak badanalı evler, söylendiğine göre, çevre yapılarının özelliklerini yansıtmak savında olmalarına karşın, köşelerinden yükselen üçgen kulakları, birer boynuz izlenimi uyandıran acayip bacaları, ölü gözlerini andıran kemerli pencereleriyle, birer insan konutundan çok, kim bilir nasıl bir yıkımın sonunda, taşın ve toprağın can çekişirken kustuğu tortular gibi görünüyor, en iyimser zamanlarda, bilinmeyen bir tanrıya tapınan, bilinmeyen bir halkın insanların yalnız ölülerini gömmek için değil, aynı zamanda ölümün ürperticiliğini duyurmak için yaptıkları mezarları düşündürüyordu. Oyuncak bahçelerindeki azman kaktüsler, bodur ağaçlar, kavruk asmalar da kendilerine benziyordu, yirminci yüzyılın sonlarında, ünlü bir güney kasabasının birkaç kilometre ötesinde değil de çağın ve uzamın dışında bir yerlerde bulunuyormuş gibi bir yanılsama yaratıyordu insanda. Şu var ki, bir sürü güçlü ve ünlü kişiler,

eski, yeni politikacılar, müsteşarlar, genel müdürler, paşalar, gazeteciler, para babaları bu küçük koya üşüşmüşlerdi. Böylece, en güçlülerin çevresinde, çözülüp çözülüp yenisinden birleşen halkalar oluşturan orta güçlüler, ortama çok güzel uyan garip tapını devinileriyle tanrılarını yabancıardan korurken, yılların kenara ittiği eski güçlüler, özellikle akşam saatlerinde, sırtlarında renk renk hırkalar ve spor gömlekler, ayaklarında burunları açık, yumuşak pabuçlar, evlatlıklarının ya da eşlerinin kolunda, önlerinde tuzaklar gizlenmiş gibi korka korka yürüyor, bu arafa yaptıklarının cezasını sonsuza dek çekmek üzere kapatılmışa benziyorlardı. Bu da yetmiyormuş gibi, yüzlerinin ve ellerinin paslarıyla, gözlerinin boşluğuyla, bir zamanlar nice insanların dudaklarını uçuklatan güçlerinin son dönüşümü olan zavallılıklarıyla ürpertiyorlardı insanı. Eski ve yeni güçlüler aralarında yalnız başlarına yaşamıyorlardı kuşkusuz, karılarını, kızlarını, oğullarını, damatlarını, gelinlerini, torunlarını, köpeklerini de getirmişlerdi; üstelik, yansız bir gözle bakılınca, bunların hemen hepsinin sağlıklı, çoklarının da güzel olduğu söylenebilirdi, ama, Tanrının güneşinin altında bile yapay bir biçimde yanmış tenleriyle, aynı ölçüde yapay devinileri ve konuşmalarıyla, analarından doğmuş gibi değil de analarının ya da babalarının kurtlanıp çürümüş köklerinden sürmüş gibiydiler, tıpkı kökleri gibi ürpertiyorlardı.

Gözlemimi abarttığımı düşünenler çıkabilir, böyle düşünmekte haklı da olabilirler, ama ben, şöyle böyle on günlük bir deneyimden sonra, bu insandışı kalabalıktan ayrılan iki insan saptayabilmiştim yalnızca: yaşlı bir ozanla emekli bir doğabilim öğretmeni. Buraya nasıl düştüklerini anlamak kolay değildi, ancak, alışkanlıklarına yenildiklerinden olacak, onlar da evlerini gerçek ev, çiçeklerini gerçek çiçek, komşularını gerçek komşu sanıyor, böylece, bir karşıtlık biçiminde bile olsa, çevrelerindekiyle belirli bir ilişki kurabiliyorlardı. Ozan, göbeğinin altında gençliğinden kalma bir yeşil mayo, yanında, köpek yerine, kö-

pek gibi ardından gelen kocaman bir kara kedi, belirli saatlerde kıyıya inerek havlusunu betona serip oturuyor, çizgi-romandan ve renkli gazetelerden başka bir şey okumayan, paradan, arabadan ve giyimden başka şeyle ilgilenmeyen bu insanlara durmadan yazından, sanattan, kendi kafasındaki dünyadan söz ediyor, ancak mayosu eski, havlusu kirli olduğu, üstelik köylü gibi yüzdüğü için, hiç kimse sözlerini önemsemiyordu. Emekli doğabilim öğretmenine gelince, güleç ve sevimli yüzü, rahat ve kıvrak devinileriyle, sanki insanın doğal da olabileceğini kanıtlamak için gelmişti buraya. Kanıtladığı bir başka şey de denizin yalnızca kıyısında yağlanıp yatılan, arada bir, serinlemek için, şöyle bir dalınıp çıkılan ruhsuz bir su değil, istendi mi kendisiyle bütünleşilebilen bir temel öge olduğuydu. Bu yüzden olacak, her gün, on bir sularında, eşini ve çevresindekilere güç gösterisi yapmak isteyen birkaç delikanlıyı da arkasına takarak gösterişli bir çivilemeyle denize atlıyor, kollarını ve bacaklarını sudan dışarı çıkarmadan, ağır ağır, karşıki buruna dek gidip geliyordu. Hem burunun küçümsenmeyecek bir uzaklıkta bulunması, hem de arkasına takılanlara sık sık yeni ve yakışıklı heveslilerin katılması nedeniyle, bu alışılmış gidiş gelişler hemen her zaman ilgi çekiyor, hatta, arada bir, yüzücülerin dönmekte gecikmeleri ya da birbirlerinden kopmaları durumunda, para, araba, evlilik ya da yolculuk çeşitlemeleri birdenbire bir yana bırakılarak bütün gözlerin dalgalarla birlikte inip çıkan belirsiz kafalara dikildiği oluyordu.

İşte gene böyle bir zamanda, herkes hocayla arkadaşlarının dönüşünü izlerken, orta yaşlı ve orta güçlü bir adam, uzaklardan, hocayla arkadaşlarının gidebildikleri son noktanın da ötelerinden, üstelik onlar gibi yorgun kurbağa devinileriyle değil, usta bir yarışçı kulacı ve usta bir yarışçı hızıyla kıyıya doğru gelen bir yüzücüyü gösterdi, "İktidar geliyor," dedi, "İktidar bu, ta kendisi!" Birdenbire, topluluk bir akıma kapılmış gibi dalgalandı, bütün gözler, hocayla delikanlılardan koparak bu yeni yüzücüye

dikildi, bu arada, bütün ağızlarda, artsız arasız bir biçimde, bir "iktidar" sözcüğüdür yankılanmaya başladı. Ne düşüneceğimi bilemedim, sonra birden obasından Ottava'ya gelerek hükümet konağını gezen yaşlı yerlinin öyküsü geldi usuma: odadan odaya, memurdan memura dolaşıp durmuştu adamcağız, ama aradığını bulamamıştı, "Hükümet diye bir şey yok," demişti sonunda, "var diyorlar, kimi de ben başıyım diyor, ama gözünle göremediğine göre, hükümet diye bir şey yok." Öyle anlaşıyordu ki, çevremdeki insanlar da yaşlı yerlinin durumundaydı aşağı yukarı: iktidar diye üşüşükleri yerde, görkemli odalara kurulmuş şişman ve çirkin adamlardan başka bir şey görmemişlerdi hiçbir zaman, ama türlü olanaklarından yararlandıkları, bu arada, oynamalarını olanaklı kıldığı sayısız alicengiz oyunlarından biriyle, göğüslerini kabartan bu canlılar mezarlığını kurmalarını sağladığı için, yaşlı yerli gibi "Yok!" diye kesip atamıyor, uşaklarına sağladığı yararlarla denk bir görüntü arıyorlardı. Gene de "iktidar" dedikleri şeyi bir yüzücüyle özdeşleştirmeleri tuhafıma gitti. Bir yandan çevremdeki konuşmaları, bir yandan "iktidar"la özdeşleştirilen olağanüstü yüzücünün baş döndürücü kulaçlarını gittikçe artan bir ilgiyle izledim: ilk gördüğümüzde birkaç yüz metre gerilerinde olmasına karşın, hocayla arkadaşlarını çabucak geçti, bir an bile yavaşlamadan, aynı hızlı ve düzenli kulaçlarla iskeleye geldi, alkışlar ve hayranlık çığlıkları arasında kıyıya çıktı, hiç kimsenin gidemediği yerlerden gelen bir yüzücü gibi değil de üç adım ötedeki evden çıkmış bir konuk gibi, "Vay, bütün dostlar burada," diyerek önüne gelenle öpüşmeye başladı. Belki de bu öpüşme huyu nedeniyle İktidar diye adlandırıldığını düşündüm, gülmeye başladım. Bununla birlikte, sıra arkadaşşıma gelince, kıskançlıkla korku karışımı bir tuhaf duyguyla gözlerimi yumdum. Pek öyle kıskanç bir insan değilim, ama saçlarının iyiden iyiye kırılaşmış olmasına karşın, adam öyle yakışıklı, öyle çekici, öyle güçlü görünüyordu ki, onun dokunduğu kadın bir daha başka bir erkeğe bak-

mazmış gibime gelmişti bir an. Gözlerimi açıp da arkadaşşımdan uzakta, yaşlı ozanın yanında oturduğunu görünce, derin bir soluk aldım. Kolunu ozanın omzuna atmıştı, "Durumlar nasıl, şeyhülşuara, tezgâhta yeni şiirler var mı?" diye soruyordu.

Yaşlı ozan, hemen bütün türdeşleri gibi, dolaylı olarak yaşayan ozanlarımızın en büyüğünün kendisi olduğunu, dolaysız olarak da genellikle en büyük olduğu söylenenlerin gerçekte beş para etmediklerini yineler dururdu, gene de bu adlandırmayı beğenmiş gibi görünmedi.

"Hayır, yok," dedi.

"Yazık, neden peki?"

"İktidarlarından fırsat kalmıyor. Hem de ben yaşayarak yazarım."

"Kimse ölerек yazmıyor ki. Ayrıca ben yenge hanımla şu azman kedi arasında dopdolu bir yaşam sürdürdüğünü sanıyordum."

Yaşlı ozan bu alaylı sözlere daha da alaylı bir yanıt bulmaya çalışırken, İktidar o sırada takımıyla birlikte denizden çıkan emekli doğabilim öğretmenini karşılamaya gitti, eğilip yanaklarını öptü, "Hoca, gene çok iyisin! Şu var ki, sen giderken ben geliyordum, sen dönerken gene ben geliyordum, bunun için seni geçtim sayılır. Haksız mıyım?" dedi. Emekli öğretmen de içinde gene "İktidar" sözcüğü geçen bir yanıt verdi buna. Ama, öyle sanıyorum ki, başta İktidar'ın kendisi olmak üzere, hiç kimse tam olarak anlayamadı, çünkü küçük bir kız çocuğunun "Anne, adama bak!" demesi üzerine, yakıcı öğle güneşinin altında, bunca çıplak insan arasında, lacivert bir takım giymiş, ak gömleğinin üstüne de gene lacivert bir kravat takmış orta yaşlı bir adamın sert adımlarla İktidar'a doğru ilerleyişini izlemeye başlamıştı herkes. Geldi, İktidar'ın iki adım berisinde hazırola geçerek gösterişli bir selam verdi, o günlerin en ünlü bakanlarından birinin adını vererek onun tarafından geldiğini, iki gündür "köyümüz"ü onurlandırmakta olan sayın bakanın bu akşam evinin balkonunda yakın

dostlarına bir yemek vereceğini, bu yemekte kendisini de görmekten mutluluk duyacağını bildirdiğini söyledi ona. İktidar, eski bir kitaptan alınmış gibi, uzun ve süslü tümcelerle dile getirilen bu çağrıyı saygı duruşunda bulunuyormuş gibi, hiç yerinden kıılmadan, abartmalı bir ilgiyle dinledi, lacivert takımlı adam sözlerini bitirince de gene abartmalı bir üzüntüyle boynunu büktü, "Ne kadar gururlandım ve ne kadar duygulandım, bilemezsiniz, efendim, yazık ki, bu akşam bu onura erişmem olanaksız," dedi: "sayın bakanımız hep çiğköfte şöleni çeker dostlarına, bence çiğköfteyi hiç sevmem, siz bunu kendilerine uygun bir dille anlatın." Lacivert takımlı adam az önceki gösterişli selamını bir kez daha yineleyerek, "Emredersiniz, efendim, iletirim," derken, bir iki kahkaha duyuldu, sonra, yaşlı ozan, havlusunun üzerinden, "Olamaz!" diye bağırdı, "bir saat sonra düşecek de olsa, bakan bakandır." İktidar sevecenlikle gülümsedi, "Evet, sayın abi, işte yaşayarak bir şiir daha yazdın: bakan bakandır," diye onayladı, arkasından, gönlünü almak için mi, yoksa alay olsun diye mi, bilinmez, eğilip başını okşadı, "Neyse, ben gideyim artık, izininizle," diyerek azman kaktüslerle çevrili yola doğru yürüdü. Ben de, başkaları gibi, ak mezarlar arasında gözden silininceye kadar arkasından baktım. Sonra arkadaşımın kulağına eğildim:

"Kim bu adam?" diye sordum.

Arkadaşım çok şaşırdı:

"Nasıl, sen Müçteba ağabeyi tanımıyor musun? Onu bu ülkede herkes tanır," dedi.

"Abartmıyor musun?" dedim.

"Hayır, abartmıyorum," dedi.

Arkadaşıma bakılırsa, gerek gazetelerde, gerekse yazın dergilerinde sık sık boy gösterirdi İktidar, yazın dergileri yeni ve eski şiirlerinden söz ederlerdi, gazetelerse her fırsatta onu iğnelemeye çalışır, her hükümet değişikliğinde, yönetimde köklü değişikliklerin gündeme getirildiği her seferde yıllardır oturduğu genel müdürlük koltuğun-

dan en sonunda uzaklaştırılacağını, hatta yargıç önüne çıkarılacağını yazarlardı. Bu durumda, ya ben ülkece ünlü bir kişiyi gözden kaçırarak ölçüde olayların dışında yaşıyordum ya da gazete ve dergilerde sık sık boy göstermek ülkece ünlü olmak için yeterli değildi. Kesin olan bir şey varsa, o da genellikle "tatil köyü" olarak adlandırılan bu mezarlıkta, yaşlı olsun, genç olsun, herkesin onu çok iyi tanıdığı, herkesin her fırsatta ondan söz ettiği, hatta ondan söz etmekten özel bir tat aldığıydı. Şu var ki, bu işten en çok tat alan ve bu işi en iyi beceren yaşlı ozandı. Bildiklerini ve düşündüklerini birbiri ardından sıralamak gibi tekdüze bir yoldan gitmiyordu o, Sokrates'in "doğurtu" yöntemini kullanarak kafasında çoktan kesinleşmiş yanıtları karşısındakilere verdirtmeye çalışıyor, "Sizler akıllı insanlarsınız, bu işleri benden çok daha iyi bilirsiniz, söyler misiniz bana: bu bizim İktidar hazretleri genel müdür olduğu için mi ozandan sayılıyor, yoksa ozan olduğu için mi bunca yıldır genel müdür olarak kalıyor?" diyerek gözlerini gizemli bir biçimde dinleyicilerinin gözlerinde dolaştırıyordu. Onlar da, küçük, kirli havlusunun üstünde bir Hint fakiri gibi oturan bu aykırı ve geveze adamın Müçteba bey konusu dışında hiçbir konuşmasına kulak asmadıklarını uslarına bile getirmeden, beklediği yanıtı vermekte kusur etmiyorlardı: yaşlı ozanın kendi durumunun da gösterdiği gibi, ülkemizde devlet kapıları ozanlara sıkı sıkı kapalı tutulduğuna, pek ender olarak bu kapalı kapılardan sızıp birtakım yüksek yerlere ulaşanları da hep kötü ozanlar, üstelik, Tanrı yürü ya kulum demişken bu zayıf yanlarını da değerlendirmek isteyen uyanık ozan eskileri olduklarına göre, Müçteba bey yükselişini ozanlığına borçlu olmadığı gibi iyi bir ozan da değildi; ayrıca, genel müdürler de işin içinde olmak üzere, hiç kimsenin bir gençlik hastalığını sürdürmek zorunda bulunmadığı ortadayken, bu adamın ellisinden sonra bile bu saçma çabadan vazgeçmemiş olması kötü bir ozan olduğunun bilincine varamadığını gösterdiğine, kendi yeteneksizliğinin bilincinde olma-

yan bir kişiden de hiçbir konuda hayır beklenemeyeceğine göre, doğru dürüst bir yönetici olmadığı, dolayısıyla bunca yıldır kimselere bırakmadığı bu koltukta oturmayı hak etmediği açıktı. Böylece, bir soru alanı daha açılıyordu yaşlı ozanın önünde: Öyleyse Müçteba bey bu koltuğu neye borçluydu? apkınlıkta çok işine yarayan yakışıklılığına mı? kendinden yukardakileri pohpohlamada gösterdiği üstün başarıya mı? memur aylığıyla zengin olma konusundaki engin deneyimini çevresindekilerle cömertçe paylaşmasına mı? Sorular böyle sıralandı mı birdenbire bir ayrıntı denizinde yzlmeye başlanıyor, Müçteba beyin malvarlığının nedense hep spor Mercedes'iyile başlanan dökümü yapılp her dönemin adamı olmada gösterdiği benzersiz ustalık örneklerle gözler önüne serilerek kendilerini boynuzlayan yakışıklı adamın yükselmesi ya da yükseldiği yerde kalabilmesi için elinden geleni ardına bırakmayan güçlü kişilere geliniyor, sorun genelleştirilebildiğince genelleştirilerek kaçınılmaz sonuçta demir atılıyordu: "Biz adam olmayız, efendim."

Bu durumda, bütün genel müdürler yakışıklı, apkın, dalkavuk ve hırsız, kendilerini genel müdür yapanlarsa, aynı zamanda hem kurbanları, hem suç ortakları olarak belirlediğine göre, çıkarılan sonucun yüzde yüz yerinde olduğu söylenebilirdi. Ne var ki, Müçteba beyin koskoca bir bakanın çağrısını herkesin gözü önünde alaylı bir biçimde geri çevirmesi adamın yakında dşeeği gibi varsayımsal bir nedene bağlanabilse bile, yaşlı ozanın yanıt üretimine katkıda bulunanlar, en azından bu yanıtları gönülden onaylayanlar arasında genel müdür koltuğunda oturmuş, hatta daha yükseklere tırmanmuş kişilerin sayısının bayağı yüksek olması ister istemez kafasını karıştırıyordu insanın. Hiç kuşkusuz, snmş gözleri, sarkık yanakları ve kocaman gbekleriyle, isteseler, hatta istenseler bile, apkınlığa kalkışmaları söz konusu olamazdı; ama, İstanbul'un, Ankara'nın en gözde semtlerindeki gösterişli dairelerin, değişik denizlerin değişik koylarındaki yazlık ev-

lerin, kapılarındaki çifte çifte arabaların da gösterdiği gibi, hiçbir memur aylığıyla zengin olma uygulamalarında Müçteba beyden geri kalmadığına, üstlerini pohpohlama konusunda hiçbir eksikleri bulunmadığını da hemen her gün birbirinden parlak örneklerle kanıtladıklarına göre, gerek yükselme sürecinde çapkınlık ögesine böylesine önemli bir işlev yüklemeleri, gerekse yakışıklılığı ve dinçliği dışında kendilerinden pek de farklı görünmeyen, bir genel müdür olarak üç aşağı beş yukarı kendi izledikleri yolları izlemiş olduğu anlaşılan bir adamı bu denli dillerine dolamaları açık bir çelişki olarak belirliyordu: yaşlı ozanın belki de bilinçle, içinden kıs kıs gülererek oynadığı bir oyunun bilinçsiz öğeleri olarak bindikleri dalı kesmekten başka bir şey yapmıyorlardı.

Müçteba beyin arkasından atıp tutmak konusunda hiçbir fırsatı kaçırmayan bu önemli kişilerin aynı bilinçsizlikle sürdürdükleri bir başka çelişki de onunla karşı karşıya geldiler mi şirinleşebildiklerince şirinleşmeleri, gerek görev, gerekse yaş açısından kendisinden daha ileride bulunanların bile yanlarında genç bir oğul gibi duran bu adamı pohpohlamakta birbirleriyle yarışa girişmeleri idi. Kimileri bununla da kalmıyor, etki ve yetki açısından hiç de ondan geri kalmamaları gerekirken, gerek tatil köyünde canlarını sıkan aksaklıklar, gerekse oğullarının, damatlarının, yeğenlerinin okul, askerlik ve iş sorunları konusunda görüşüne başvuruyor, yardımını istiyorlardı. Çelişkin tutumlarının nedenlerine gelince, arkadaşım ikimizin dışında kalan konulara girmekten hoşlanmadığından, ötekiler de yaşlı ozanın yardımıyla ürettikleri beylik yanıtları yinelemekle yetindiklerinden, Müçteba beyin olağandışı yakışıklılığı ve gücü nedeniyle yol açtığı kıskançlıktan ya da takma adının yol açtığı yanılsamadan başka bir açıklama bulamıyordum bu konuda. Kesin olan bir şey varsa, o da, ister doğru olsunlar, ister yanlış, bütün bu dedikoduların Müçteba beyi hiç mi hiç etkilemediği idi: hakkında bütün söylenenleri kendisi de dinleyiciler arasında bulunmuşçasına biliyor,

ama varlığından çevresindekilere doğru yayılan taşkın ve katıksız sevinci hiçbir şey bulandıramadığından olacak, gülüp geçiyordu yalnızca.

Daha ikinci karşılaşmamızda, üstelik tanıştırılmamış olmamıza karşın, dostça elini uzatarak, "Merhaba, damat," dediği zaman anladım bunu: benim gibi bu çevreye daha yeni katılan, hatta katılmaktan çok, zaman zaman şöyle bir görünmekle kalan işsiz güçsüz bir yazın heveslisi konusunda bile her şeyi biliyordu. Bu durumda, bana "damat" demesi yasadışı bir içgüveysi olduğumu anırtıyordu öncelikle, ona kızmam gerekirdi; ama öyle içten bir biçimde gülümsüyordu ki, bu aykırı adlandırmayı arkadaşımın ilişkimi onayladığının göstergesi olarak algıladım. Hemen sonra giriştiğimiz, daha doğrusu onun giriştiği konuşma da ilk izlenimimi doğru çıkardı: kırk yıllık bir dost gibi konuşuyordu. Yardırgatıcı olan tek yanı, takma adının ne denli iyi seçildiğini kanıtlamak istercesine, özellikle bilmesi gerekenleri bilir görünmesi, bir de hep kendisi konuşmaktan en ufak bir rahatsızlık duymamasıydı. Ama, söz yazına gelince, bir fırsatını bulup araya girdim:

"Sizin aynı zamanda ünlü bir ozan olduğunuzu söylüyorlar, oysa, şiire çok meraklı olmama karşın, tek şiirinizi okumuş değilim, adınıza da hiçbir kitapta, hiçbir dergide rastlamadım," dedim.

"Bizim köyün geveze ozanı okul kitaplarına bile girmiştir, ama aynı şeyi onun için söyleyecekler de pek çoktur. Dalga uzunluğu sorunu. Her alanda olduğu gibi," dedi.

"Nasıl yani?"

"Örneğin belirli politikacıların ancak belirli yurttaşlara ulaşabilmesi gibi. Her neyse, dalga uzunluklarımızın farklı olmasına karşın, şiirlerimi okumak istersen, kitaplarımı verebilirim. Bu akşam sevgilini de alıp birşeyler içmeye gel bana. Dokuzla on bir arasında."

Müşteba bey bir kez daha şaşırttı beni: koyda evler belirli birkaç taslağa göre yapılmıştı, onunki de temelde

bu birkaç taslaktan birinin uygulamasıydı, gene de gerçek çiçeklerden, gerçek ağaçlardan oluşan bahçesiyle, damarları tek tek seçilen doğramalarıyla, yalın eşyalarıyla ötekilerden hemen ayrılıyordu. Arkadaşım, şaşkınlığımı görünce, "Müşteba ağabeyin her şeyi farklıdır, İktidar olarak ayrıcalıklarından yararlanmasını iyi bilir," dedi. Müşteba bey kahkahalarla güldü, bu konuda beğeniyle deneyimin çok daha belirleyici olduğunu söyledi, ama biraz alınmış olacak ki, balkonda içkilerimizi içerken, bize hesap vermeye kalkıştı, bu türlü konuların bizi hiç mi hiç ilgilendirmediğini belirttikse de dinletemedik, "Beni çekiştirenleri pekâlâ dinliyorsunuz! Hem kendimi savunmak istiyorum sanmayın, biraz övünmek istiyorum, o kadar," diye dayattı. Biz de ister istemez boyun eğdik. Çok uzun ve çok yönlü bir açıklamaya girişti.

Bu açıklamayı olabildiğince kısa bir biçimde özetlemek gerekirse, Müşteba bey de çoğu ünlü zenginler gibi sıfırdan yola çıkarak zengin olanlardandı; ancak, servetinin boyutlarının onlarınkilere ulaşmaktan çok uzak olması bir yana, onlar gibi satarak zengin olmak yerine, satın alarak zengin olmuştu. Öte yandan, zenginliğinin temelini otuz dolayında yazlık evin oluşturduğu düşünülünce, bunu kimi gazetecilerin ve bu gazetecilere bilgi sağlayan kimi meslektaşlarının yaptıkları gibi bir tecim dehası ya da üstü kapalı bir hırsızlık olarak nitelemek yanlıştı: hemen herkes zengin olabilirdi bu yoldan, olanlar da az değildi. Bütün iş, güvenilir bir şirketle anlaştıktan sonra, güzel bir koy bularak kamu malıysa çok düşük bir fiyatla özelleştirilmesini, kişi malıysa gene çok düşük bir fiyatla kamulaştırılıp arkasından daha da düşük bir fiyatla yeniden özelleştirilmesini sağlamak, bu arada, bakan, müsteşar, genel müdür, banka yönetim kurulu üyesi, olabildiğince çok sayıda etkili kişiyi bir araya getiren bir yapı kooperatifi kurmak ve en kısa zamanda yapıma başlamaktı. Hiç kuşkusuz, örneğin yapım işini yüklenen şirkete kapatılan koydan belirli bir pay bırakmak, kredi, alım-satım, ulaşım ve çalışma koşulların-

da kolaylık sağlamak gibi, "Olmazsa olmaz" türünden bir takım zorunlulukları vardı bu işin. Ama, etkili ortakların da katkılarıyla, koşulları yerine getirdin mi çocuklarına verdiğin haftalıkların düzeyini aşmayan aylık taksitler karşılığında, iki, üç yıl gibi kısa bir sürede, görkemli bir yazlığın anahtarını cebine koyabilirdin. Kolaylıkla kestirilebileceği gibi, daha anahtarı cebine koyduğun anda, yazlığının gerçek değeri ödediğin ve ödeyeceğin paranın en az bin katına ulaşmış olur, her geçen yıl da baş döndürücü bir hızla yükselirdi. İstersen oturur, istersen satar, istersen kiraya verirdin. Yalnızca aldığın kira karşılığında bile, her iki üç yılda bir yeni bir yazlık daha edinebilirdin. Ne olursa olsun, Müçteba bey bugünkü parlak durumunu bu yolu sürekli bir biçimde izlemiş olmasına borçluydu: hem birkaç nankör dışında her alandan birçok kişinin dostluk ve bağlılığını kazanmış, hem de Marmara'nın, Ege'nin ve Akdeniz'in en güzel köşelerinde birbirinden değerli evler edinmişti. Evlerinin geliriyle paşalar gibi yaşıyordu, dörtte birini elden çıkarmaya kalksa, birkaç kez milyarder olurdu. Konunun törel yanına gelince, kullandıkları geniş yetkilere karşılık gülünç bir aylıkla yetinmek zorunda bırakılan önemli devlet görevlilerinin görevlerini savsaklamadan, rüşvet almadan, namuslarıyla yaşamalarını sağlamak için bundan daha uygun bir yol bulunamazdı. Kendi payına, evlerine bu açıdan da çok şeyler borçlu olduğunu söyleyebilirdi.

Arkadaşım burada Müçteba beyin sözünü kesti: değerli büyüklerimizin namuslarını korumak kaygısıyla giriştikleri bu zenginleşme çabaları sonucunda, sıradan yurttaşların ulaşabildiği kıyılar gittikçe azaldığına göre, elde olabildiğince çok sayıda yazlık bulundurmanın kıyılardan olabildiğince fazla yararlanmak gibi bir yurttaşlık hakkını kullanmayı da sağladığını söyledi. Müçteba bey hiç sesini çıkarmadan diledi, sonra, derin derin içini çekerek, bu işin öncülerinden biri de kendisi değilmiş gibi, bir yandan değişik devlet kuruluşlarının, bir yandan yöneticilerin, bir

yandan büyüklü küçüklü para babalarının ülkenin dört bir yanında kıyıları silme evlerle doldurup yollarını zincirlerle kapatmaları konusunda dokunaklı bir söylev çekti, arkasından, sen bu işi benimsesen de, benimsemesen de başkaları nasıl olsa yağmayı sürdüreceklerine göre, en azından söz konusu yurttaşlık hakkını elden kaçırmamak için, onlardan erken davranmak ve pekâlâ senin de olabilecek bir köşeyi başkasına kaptırmamak gerektiğini kesinledi. Ne söylense boştu, bugün düzen bunu gerektiriyordu. Kimileri düzeni kavrayamadıkları için iki üç yazlıkla yetinmek zorunda kalmışlarsa, bütün suç kendilerindeydi.

"Suç mu?" dedim, şaşkınlıkla Müçteba beye diktim gözlerimi: ilk kez o da ötekiler gibi bayağı ve çelişkili bir adammış gibi bir duygu uyandı içinde, ama çekiciliğini hâlâ koruduğundan olacak, izlenimimi nerdeyse tanınamayacak ölçüde yumuşak bir biçimde dile getirdim: "Sanırım, daha iyi bir dünyada yaşamayı yeğ tutardınız."

"Evet, damat, tam üstüne bastın; sana neden birdenbire kanım kaynadığını şimdi daha iyi anlıyorum" dedi, sonra saatine baktı, başını önüne eğip sustu.

Artık gitmemizi istediğini düşündük, daha biz gelmeden imzaladığı kitapları alıp çıktık.

Müçteba bey o güne değin üç kitap yayımlamıştı. Bunların birincisi ve en ünlüsü, kısa önsözünde de belirtildiği gibi, her seferinde yeni eklemelerle genişletilmiş olarak üç baskı yapmış olan *Öyle birler*'di. Yüz altmış dört sayfaya ulaşan koca kitap, hepsi de "öyle bir" sözcükleriyle başlayan ikişer dizelik şiirciklerden oluşuyor, bu şiircikler, umutsuz bir aşkın acılarını dile getirenleri bir yana bırakılırsa, en ünlülerinden biri olan,

*Öyle bir çiftliğe düştüm ki, dostlar,
Irgatlar geberir, köpekler semirir.*

parçasında da görüldüğü gibi, genellikleri oranında bulanık bir toplumsal yergi içeriyor, ancak, parçalar birbirine

eklendikçe, bulanıklık yavaş yavaş dağılıyor, ortaya içinde kıvrandığımız düzenin oldukça keskin ve tutarlı bir eleştirisi çıkıyordu. Çok daha kalın olan ikinci kitap *Deyişler* adını taşıyor, içindeki hece ya da aruz ölçüsüyle yazılmış yüz elliyi aşkın şiir, uzunluk açısından birbirleriyle benzerlik göstermekle birlikte, biçimsel açıdan her koşanın ya da her dörtlüğün son dizesinde "Geçti Bor'un pazarı, sür eşiği Niğde'ye" ya da "Dün cin olmuş, bugün adam çarpıyor" türünden bir deyim ya da atasözünün yinelenmesiyle, içerik açısından başta toplumsal eleştiri ve aşk acısı olmak üzere, belirli izlekler çevresinde yoğunlaşmalarıyla birbirlerine yaklaşıyorlardı. *Devriklemeler* adını taşıyan üçüncü kitap hepsinin en şaşırtıcısı, en çarpıcısıydı. Müçteba bey burada Tefvik Fikret'in "Sis"inden Orhan Veli'nin "Pireli şiir"ine, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Bursa'da zaman"ından Cahit Külebi'nin "Çürüyen otlar"ına, elli dolayında şiiri adlarını, konularını, uyaklarını, dize ve hece sayılarını, kısacası hem derin, hem yüzeysel seslerini olduğu gibi koruyarak yeniden yazıyor, ancak, yalnızca sözcük, zaman ve uzam değişiklikleriyle, "devriklediği" şiirlerin kimilerine hiç mi hiç içermedikleri, ürpertici bir kara mizah havası katarken, kimilerine ilk biçimlerinde usumuza hiç mi hiç getirmedikleri bir gerçeklik, bir acılık, hatta, niçin saklamalı, bir derinlik kazandırıyordu: okudukça içinin burkulduğunu duyuyordu insan, ya da kahkahalarla gülüyordu.

Ama, son kitabın büyük bir olasılıkla örnekle uygulama arasındaki şaşırtıcı karşıtlıktan kaynaklanan etkisi ne olursa olsun, Müçteba beyin bir ozan olarak benim gibi okurlara neden ulaşamadığını üç kitabının üçü de hemen belli ediyordu: ağırlığı parlak sözlere veren ve hep hazır kalıpları yineleyen biçimleriyle artık gerilerde kalmış bir beğenin ürünüydü. Benim geldiğim çevrede, hele günümüzde yazılmışlarsa, kimse değer vermezdi bu türlü şiirlerle. Bununla birlikte, kimi çevrelerde çok beğenildiklerine göre, bizim göremediğimiz ya da görmek istemediğimiz

bir değeri olamaz mıydı? Bilemiyordum. Kimileri belirli bir yücelik izlenimi yaratmıyor değildi, ama bana öyle geliyordu ki, bu yücelik hem kıyı yağmasından yakınıp hem yazlıklarıyla övünen bir Müçteba beyin yüceliğiydi, en göz kamaştırıcı belirimlerinde bile, ikide bir bayağılığın dümen suyuna kapılıyordu sanki. Bir ozan olarak Müçteba beye gelince, çelişkisi ortadaydı: kadınların kolay kolay yüz çeviremedikleri bir ünlü çapkın olduğu, dolayısıyla aşk acısı çekmediği kesindi, ama hep umutsuz aşk şiirleri yazıyordu; yıllardır içinde yaşadığımız bozuk düzenin sorumluluğunu paylaşıyordu, bu yüzden adını İktidar koymuşlardı, ama şiirlerinde bu bozuk düzeni yerden yere vurmaktan bıkmıyordu; bu yergilerin bir teki bile bir ozanı yıllarca içerde yatırmaya yeterdi, ama o, üç koca kitaba karşın, içeri atılmak şöyle dursun, çok önemli bir bakanlığın genel müdür koltuğunda oturuyordu. Nasıl açıklamalıydı bu çelişkileri?

Ertesi sabah, daha hiç kimsenin denize inmediği bir saatte, kıyıda tek başıma oturmuş, sorularıma yanıt arıyordum, birden, birinin bir motor düzenliliğiyle açıklardan kıyıya doğru yüzdüğünü gördüm. Çok uzaklardaydı daha, tanımak olanaksızdı, ama "O bu, başkası olamaz!" diye mırıldandım. Aynı anda, kafamda dönüp duran sorular anlamlarını yitiriverdi: bu adam, bu yaşında, bu saatte, bu gücü ve bu hızıyla her şeyden önce doğayla çelişiyordu, ama çelişkin bir biçimde, bu çelişki kendisini onunla hepimizden daha iyi bütünleştirdiğine göre, her türlü çelişkiyi aşıyor demekti. Bütün sorun olağandışı gücünün kaynağını bulmaktaydı belki de. Ama fazla düşünmeme zaman kalmadan tepemde bitiverdi:

"Vay, damat bey, sen de burda mıydın?" dedi, bir havlu alıp kurulanacak yerde, sudan çıkmış bir hayvan gibi silkelendi, gelip yanıma oturdu, "Usundan geçenleri biliyorum," diye ekledi: "dün gece, güzel sevgilini yatağa yalnız göndermek pahasına, oturup şiirlerimi okudun, şiir

olarak pek beğenmedin, eski ve ucuz buldun, gene de çok etkilendin, elinden bırakamadın. Yanılıyor muyum?"

"Hayır, yanılmıyorsunuz," dedim.

"Ben buna çelişki derim, ama sen benim çelişkime taktın kafanı," dedi: "bunca yıldır yönetimle bütünleşen ben değilmişim gibi düzeni eleştirmeme, kadınlarla hiçbir sorunum yokken hep mutsuz aşklardan söz etmeme bir anlam veremedin."

"Evet, veremedim," diye doğruladım.

"Oysa bunu açıklamak çok kolay: ben kendimi her zaman halk olarak görmüşümdür, halk her şeyi acı ve mutsuzluk olarak algılamak ister," dedi.

"Ama bir adınız da İktidar," dedim.

"İktidar diye bir şey yoktur," diye atıldı. "Benim geçtiğim yollardan geçmiş olsaydın, bilirdin: iktidar da mutlu aşk gibidir, başladığı yerde biter, bir düştür yalnızca, bir güçsüzlüktür."

"Peki, kendi gücünüze ne diyeceksiniz?" diye sordum.

Bir kakhaha attı:

"Benim gücümün iktidarla bir ilgisi yok, benim gücüm elin, ayağın gücü," dedi, sonra, bu konunun biraz fazla uzadığını mı düşündü, yoksa kendisini bir çıkmaza götürmesinden mi çekindi, nedir, "Ben de amma gevezeyim!" diye söylendi. "Hadi, denizine gir sen: seninki kahvaltıyı çoktan hazırlamış, dört gözle yolunu bekliyordur!"

"Doğru," dedim, isteksizce kalktım, kıyıyı çoktan doldurmuş olan insanların arasından denize doğru yürüdüm. Şöyle gösterişli bir biçimde, balıklama atlamak istedim, ama Müçteba beyin gözlerinin hep üzerimde olduğunu sezdiğimden, başımı kayaya çarpmama ramak kaldı, sonra da elim ayağım birbirine dolaştı, doğru dürüst yüzeemedim bile. Bütün yapabildiğim, açılabilmişimce fazla açılmak, kalabilmişimce fazla kalmak oldu. Dönüşümde, bir yandan şimdi kıyıya inmiş olan arkadaşşıma birşeyler anla-

tırken, bir yandan da gözücüyla beni izlediğini görünce, tepeden tırnağa kızardığını duydum.

"Gel, otur, çok yorulmuşun," dedi. "Bir de kendini denetlemesen, bayağı iyi yüzüyorsun, rahatlıkla hocanın takımına girebilirsin. Bu da sana yeter: iyi aydın olmak için iyi yüzmem gerekmez."

Bu gözlemede bir küçümseme sezdim nedense, hemen eve dönmek istedim, ama, arkadaşım kahvaltılık sofrasını topladığını, iştahımı öğle yemeğine saklamamın daha doğru olacağını söyleyince, oturmak zorunda kaldım. İyi de oldu: kendisi bu nitelemeyi pek benimsememekle birlikte, Müçteba beyin "iktidar" imgesini nasıl somutlaştırdığını yakından gözlemlene olanağına kavuştum böylece: durumları ve yaşları ne olursa olsun, insanlar onu görünce bütün şirinliklerini takınıyor, yanına yaklaşarak öpmek, el sıkışmak, konuşmak istiyor, o "Buyurun," demedikçe yanına oturmayı göze alamamakla birlikte, elden geldiğince yakınlarında bir yerlere oturmaya özen gösteriyor, o çağırır çağırılmaz koşup gelmek üzere, çevresinde geniş bir halka oluşturuyor, bu arada, yalnız kendisini değil, yanındaki insanları da belirli bir hayranlıkla izliyorlardı. Ama arkadaşım bu türlü hayranlıkları fazla önemseyenlerden değildi, kalkıp denize gitti. Müçteba bey atlayışını ilgiyle izledi:

"Bravo, çok güzel!" dedi, sonra bana döndü, "Onun değerini iyi bil," diye ekledi: "çok iyi bir kız, çok da güzel. Ama kötü şeyler gelmesin aklına: bana göre değil."

"Ne bakımdan?" diye sordum.

"Çok genç, kızım yaşında," diye yanıtladı.

"Size uygun yaş hangisi?"

"Kendi yaşımın dolayları, yani biraz genişçe bir hesaplarsa kırk beşle altmış arası."

Ne diyeceğimi bilemedim. Müçteba beyin genç kızlara ve genç kadınlara fazla ilgi duymadığını işitmiştim, gene de, deneyimsizliğimden olacak, böylesine yakışıklı, böylesine güçlü, böylesine genç görünümlü bir adamın altmışlık kadınların ardından koşabilmesi o anda bir tür sapıklık, en

azından kendi kendisine karşı bir haksızlık gibi göründü bana.

"Olamaz!" diye mırıldandım.

Müçteba bey gülümsedi:

"Onlar benim gençliğimin genç kızlarıdır," dedi: "birazcık genç gösteriyorum diye gençliğimin genç kızlarına yüz mü çevireceğim?"

"Yani bu iş sizce bir bağlılık, bir kuşak sorunu mu?" diye sordum.

Müçteba bey gene gülümsedi:

"Hayır, dostum, yalnızca bir kuşak sorunu değil; ama öyle anlaşıyor ki, sen çekme kuramını bilmiyorsun," dedi, sonra, çok doğal bir olgudan söz eder gibi, o güne dek hiç kimseden duymadığım, hiçbir yerde okumadığım bu şaşırtıcı kuramı açıklamaya girişti: uzun deneyimler sonunda vardığı kanıya göre, kadınlar belirli bir yaştan sonra çekmeye başlardı. Evet, böyle: beden yavaş yavaş uç noktalardan merkeze, yani kalçalara doğru çeker, yüz, eller, ayaklar, göğüs, kollar ve bacaklar kuruyup buruşurken, merkez gittikçe genişleyip yuvarlaklaşırdı. Nedeni açıktı bunun: her şeyi yozlaştıran zaman karşısında bağır-sal bir korunma içgüdüsüyle, bedenın nerdeyse bütün öz-suyu aynı odakta toplanmaya yönelir, varlığı ardından sürükleyerek, önlenmez çürümeden önce, burada uzun süre direnirdi. Böylece, duyu da, duygu da, düşünce de, iç içe girmiş bir biçimde, bu odakta yoğunlaşır, bu odakta başlayıp bu odakta biterdi. Hiç kuşkusuz, yoğunlaşma belirli bir sınırlılığı da birlikte getirirdi, hatta duyunun, duygunun ve düşüncenin bir ölçüde bu yoğunlaştığı alanın niteliğine büründüğü, kadının dünyayı karnından görmeye başladığı söylenebilirdi. Ama, tam da bu nedenle, insan böyle bir kadınla seviştiğı zaman, tümüyle erişebilirdi ona, bedeninin ve teninin bütün tadını ve bütün anlamını birkaç dakikada tüketebilir, genç kadının verebileceğı tek şeyin: dağınık ve bulanık bir sonsuzluk yanılsamasının yerine, aşkın ve yaşamın geçiciliğini yoğun ve sınırsız bir

haz biçiminde, sevinçten ve acıdan haykıracak ölçüde duyabilir, aynı kısır yanılsamanın izinde, dönüp dolaşıp aynı kadına gelmesi de gerekmezdi. Bunun için, seçimini çoktan yapmıştı, bundan sonra değişebileceğini de sanmıyordu.

Müşteba bey bu aykırı kuramı açıklamaya başladığı zaman, kısa sürmüş üniversite öğrenciliğim sırasında en sıradan gözlemlerini bile Amerikan işi bir kuram kılığına sokan yarı deli profesörümüz gelmişti usuma, gülmemek için kendimi zor tutmuştum, ama sesini alçaltabildiğince alçaltmasına karşın, öyle coşkulu konuşuyor, öyle esinleyici sözcükler buluyordu ki, sonunda bayağı kaptırdım kendimi. Bu arada, bir yandan konuşurken, bir yandan da biraz ötemizde oturan, yüzü oldukça güzel kalmış olmakla birlikte, kocaman kalçaları ve çıkık göbeği çökük göğsünün, ince kollarının, gevşemiş bacaklarının arasına sonradan yerleştirilmiş gibi görünen bikinili bir geçkin kadını baygın bakışlarla süzüp durması da ağzından çıkan her sözcüğü yaşıyormuş sanısını yarattı bende, ilgimi büsbütün artırdı. Böylece, geçkin kadının havlusunu ve çantasını alıp ölü evlerine doğru yönelmesinin hemen ardından, kasabaya inmesi gerektiğini söyleyerek izin isteyince, saatlerdir ufak tefek kesintilerle süregelen söyleşimizin başlamasıyla bitmesi bir olmuş gibi bir duygu uyandı içimde. Gözleri geçkin kadının kocaman kalçalarında, ağır ağır ölü evlerine doğru gidişini izlerken, kadınlar konusunda söyledikleri pek de inandırıcı görünmese bile, kendi kendini çok güzel tanımladığını, hiç kimsenin halkı ondan daha iyi somutlaştıramayacağını düşündüm. Bu sırada, köyün sıkı gevezelerinden biri geldi yanıma, kulağıma eğildi:

"Belki yarın, belki yarından da yakın, İktidar'ın bu hanıma beşibiryerdeyi takacağından hiç kuşkun olmasın artık," dedi.

"Öyle mi? bu kadın o kadın mı?" diye sordum.

"O kadın," dedi.

Müçteba beyin nicedir yalnızca kırkını aşmış kadınlarla düşüp kalktığını daha önce "güvenilir ağızlar"dan işitmemiş olsam, ilginç kuramını sırf bu kadınla kurmak istediği ilişkiyi doğrulamak, benden önce kendi kendini böylesine geçkin bir kadının da insana birşeyler verebileceğine inandırmak için uydurduğunu düşünebilirdim. Çünkü, birkaç gündür ortalıkta dolaşan söylentilere bakılırsa, Müçteba bey bu bayağı geçkin kadını ne pahasına olursa olsun elde etmek istiyor, köyün bütün kulağı delikleri de kendisini kooperatif dışı bir konuda ilk kez içtenlikle destekliyorlardı. Başta yaşlı ozan olmak üzere, arkasından konuşanların sık sık vurguladıkları gibi, "yakışıklı genel müdür" bu işe durumunu sağlamlaştırmak ya da yeni yetkiler elde etmek amacıyla girişmiş olsaydı, hiç kimse kendisini desteklemezdi kuşkusuz, ama koltuğunun sallanmaya başladığı konusunda yeni bir söylenti çıkmış olmakla birlikte, Müçteba beyin bayağı güçlü olduğu ileri sürülen bu olasılık karşısında kılı bile kıpırdamadığı, şu son günlerde tek düşüncesinin bana kuramını anlatırken gözlerini üzerinden ayırmadığı geçkin kadının kocasına, yani koca köyde hemen herkesin tepesini attırtan iki adamdan birine "unutamayacağı bir ders vermek" olduğu anlaşılıyordu.

Bu iki adam, dazlak kafaları, yuvarlak yüzleri, dudaklarının uçlarına kadar inen ak ve kabarık favorileri, kalın kolları ve bacakları, kıllı gövdeleri, varla yok arası boyunlarındaki altın zincirleri ve kocaman göbeklerinin altındaki bir paçası sarı, bir paçası lacivert şortlarıyla birbirlerine öylesine benziyorlardı ki, kıyıya ayrı zamanlarda inecek olsalar, aynı adam oldukları sanılabilir, Müçteba bey de berikine ders vereceğim diye onun uzun boylu, dalgın bakışlı karısı yerine, ötekinin her şeye kahkahalarla gülen tombul karısının ardına düşebilirdi. Ama hiç ayrılmıyorlardı birbirlerinden. Daha o yaz, gözleri yuvalarından fırlatan paralar ödeyerek, Müçteba beyin evinin birkaç ev ötesinde, yan yana iki ev satın almış, altı kamyon azman eşyanın uzmanlarca yerleştirilmesinin ardından, bir sabah,

üstü açık arabalarında, yanlarında hanımları, arkalarında hizmetçileri, yıldırım hızıyla köye girmişler, girdikleri andan sonra da köyün ortalarda en çok görünen, sesleri en çok duyulan insanları olmuşlardı. Ülkenin saygın kişileri yürüyüş yapsınlar diye yapılmış daracık yollardan kocaman arabalarıyla yel gibi geçiyor, sabahları kuşlardan önce uyanıp balkondan balkona söyleşiye başlıyor, akşamları, iki balkondan birinde, bir yandan televizyonları, bir yandan kendileri bağıryorlardı. Ama varlıklarını en sürekli ve en güçlü biçimde duyurdukları yer deniz kıyısıydı. Daha sabahın köründe, sarı-lacivert şemsiyelerini orta yere bir bayrak gibi dikip yağcıbedirlerini yayarak hiç zaman yitirmeden tavlaya giriyor, bir yandan her zar atışta "Ulan kemik!" diye bağıırıp pulları olabildiğince şakırdatırken, bir yandan da bir makine düzenliliğiyle çıtırdattıkları kabak çekirdeklerinin kabuklarını halının ötelere fırlatıyor, oyun bitip tavla yenilen benzerin koltuğuna sıkıştırılır sıkıştırılmaz, "Eh, vakittir!" diyerek günün ilk çivilemelerini gerçekleştiriyor, denizde, çocukların oynadıkları sığ bölümde, çeyrek saatlik bir gergedan güreşinin ardından, gene şemsiyelerinin altına dönüyor, küçük telsiz araçlarını çantalarından çıkarıp "Birek! Birek!" diye bağıırarak hizmetçilerden mutfakların geniş olanakları konusunda bilgi alıp isteklerini bildiriyor, getirilen tepsilerin başında, hanımlarıyla birlikte, art arda açılan biraları başlarına dikip dolmalarını, köftelerini, kabak ve biber kızartmalarını, kavunlarını, karpuzlarını yedikten sonra, açık saçık öyküler anlatarak tiz kahkahalar atıyor, yaşlarına, başlarına bakmadan el ve ayak şakalarına giriyor, bu da yetmiyormuş gibi ayağa fırlayıp karakucak güreşine başlayarak çevrede güneşlenenleri çil yavrusu gibi dağıtıyorlardı. Böylece, ülkenin zengin kişilerinin köylerinden ev almasından gurur duyan ateşli özel girişim yanlıları bile yeni komşularının sonu gelmez taşkınlıkları karşısında açıkça homurdanmaya başlamışlardı. Ama iki arkadaş öylesine kendi kendileriyle doluydu ki, çevrelerindeki bunca insanın ger-

çekten insan olduğunun bile ayrımında değilmiş gibi görünüyorlardı. Bunun sonucu olarak, yetmişlik bir emekli müsteşarın besleme kökenli genç ve bön karısının iri göğüslerinin arasında "çemişçe" sallanan beşibiryerde çevresinde dönen alaylı konuşmalarını ve bu beşibiryerdenin yanına bir beşibiryerde daha kondurma konusunda bir beşibiryerdesine bahse tutuşmalarını en az bir düzine insan izlemiş, üç gün sonra, beşibiryerdeli kadın, yaşlı eşinin kolunda, iri göğüslerinin arasında beşibiryerde büyüklüğünde altlı üstlü iki sıra diş iziyle indiği zaman, tombul kadının kocasının dalgın bakışlı kadının kocasını alnından öpüp havalara kaldırarak "Helâl olsun bu yollar sana! Seninle zampirlik yarışına kalkanın alnını karışlarım!" diye haykırışını da gene en az bir düzine insan yakından görmüştü.

Müçteba beyi geçkin hanımın kocasına ders verme kararına bu son olay yöneltmişti işte. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu konuda herhangi bir açıklamada bulunmuş değildi, öte yandan, kendisini çekiştirme alışkanlığında olanlar ne derlerse desinler, kadınlarla ilişkilerini gözler önüne sermekten hoşlanan bir insan olmadığı gibi, bu ilişkilere ilişkinin kendisi dışında bir amaçla giriştiği de çok kuşkuluydu; ama o taşkın kutlama gösterişini tiksintiyle izledikten sonra, "Ben sana gösteririm!" diye homurdandığını duyanlar, tek eksiği, tek çürüğü bulunmayan pırıl pırıl dişleriyle gösterişçi "zampir" in karısının göğsüne güzel bir beşibiryerde konduracağına, hem de tasarısını en kısa zamanda, gösterişçi "zampir" in rekorunu kırarak ya da yenileyerek gerçekleştireceğine kesin gözüyle bakmaya başlamışlardı. Müçteba beyin daha o gün denizde bir süre bu hanımın çevresinde yüzmesi ve kıyıda yanına oturup kendisiyle bayağı uzun bir söyleşiye girişmesi de varsayımı doğrular gibi görünüyordu. Ne var ki, Müçteba beyin bana kuramını açıkladığı gün olayın üzerinden koca bir hafta geçmiş olmasına, iki kafadarın da birkaç gündür ortalarında görünmemesine karşın, kadının göğsünde beşibiryerde-

den hâlâ iz yoktu. Tatil köyünün memur kökenli erkekleri ikiye bölünmüştü bu yüzden: kimileri, "Müçteba bey er geç kotaracaktır bu işi, onun adına boşuna İktidar dememişler," diyerek umutlarında diretirken, kimileri bu umudun daha rekor olanağının elden kaçırıldığı gün yıkıldığını söylüyorlardı. Konuyu hep gündemde tutanlar da bunlardı: göğsünde kendilerinden birinin düzgün ve sağlam dişlerinin izini görmek istedikleri kadının kocasına pek de benzemediğini, tam tersine, adam güreşe başladığı zaman başını utançla önüne eğdiğini uslarına getirmeden, bu kadını alçaltarak sonradan gelmelerden öçlerini almadı diye sabah akşam Müçteba beyi çekiştirerek boyundan büyük işlere kalkışan bir ozan bozuntusu, her dönemin adamı olan kişiliksiz bir dalkavuk, sağ gösterip sol vuran bir hain olduğunu kesinliyor, bu arada, görevden alınacağına ilişkin söylentilere dört elle sarılarak ikide bir bu olasılığa geliyor, Müçteba beyi en sonunda koltuğundan uzaklaştıracığı söylenen üçlü kararnamenin nedeni dazlak kafalı adamın karısının göğsünü dişlemeyi başaramamış olmasıymış gibi, "Yakındır, çekecek cezasını!" deyip duruyorlardı.

Köyün memur kökenli erkeklerinin birbirlerine hiçbir zaman böylesine yaklaşmadıkları bu öfke ve umutsuzluk günlerinde, Müçteba bey biraz olsun kadının ardından koşar gibi görünseydi, hiç değilse adamların arasına daha çok katılmış olsaydı, arkasından bu denli kötü konuşmazlardı belki, ama, bir süredir, sabah erkenden spor Mercedes'ine atlayıp gidiyor, geceyarısından önce de dönmüyordu, yenilgiye boyun eğmiş ve bu yüzden dostlarıyla yüz yüze gelmekten çekiniyormuş gibi bir izlenim uyandırıyordu böylece. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben de böyle düşünmeye başlamıştım. Bunun için, bir akşamüstü, tatil köyünün kahveden çok mağaraya benzeyen kahvesinin bahçesinde, tek başıma oturup arkadaşımı beklediğim bir sırada, arkasından en çok atıp tutan iki kişinin ortasında, hiçbir şey olmamış gibi, keyifli keyifli birşeyler anlatarak bulunduğum yöne doğru geldiğini görünce şaşırıp kaldım. Hemen arkasından, adamlardan ayrılarak karşıma di-

kilip de "Can dűşmanlarımla bu denli içli dışlı olmama çok şaştın, değil mi?" diye sorunca, onu hiç tanımadığımı, hiçbir zaman da tanıyamayacağımı, çünkü bütün insan ölçülerini aştığını düşündüm. Koşup gelen garsondan bir viski istedikten sonra, "Ama bu günlerde nerdeyse herkes onlardan yana; anlatsan a, neler diyorlar benim için?" dediği zamansa, yalnızca kızdım: her şeyi bildiği ortadayken, ne diye böyle gereksiz sorular soruyordu bana? Yanıt vermedim, sonra, sorusunu yineleyince, kızgınlığımı gizleyemedim, "Sizin her dönemin adamı olduğunuzu söylüyorlar," dedim. Bu kez de her dönemin adamı olmanın bence ne anlama geldiğini sordu. Her dönemin adamı olmanın iktidarlara göre değişmek olduğunu söyledim. Yanıtıma güldü, tanımımın değişik iktidarlar bulunduğu ya da iktidarların değiştiği gibi bir yanlış düşünce içerdiğini söyleyerek bir kez daha şaşırttı beni.

"Değişmiyor mu?" diye sordum.

"Hayır, hiç değilse uzun yıllardan beri değiştiğini görmedik," dedi. "Adamlar, takımlar, partiler sık sık değişiyor kuşkusuz, bir öncekinin bir sonrakine, bir sonrakinin bir öncekine can dűşmanı gibi davrandığı da kesin, ama gerçekte hepsi birbirinin aynı, aynı şeyi düşünüp aynı şeyi yaparlar, daha doğrusu düşünüp yaptıklarını sanırlar. Her şeyin hep aynı biçimde sürüp gitmesi de bunu göstermiyor mu?"

"Ama durumun her geçen gün biraz daha bozulması da bir değişiklik sayılır," dedim.

"Ne yaparsın, herkes benim gibi genç kalmasını beceremiyor," dedi.

Tam bu sırada, Müçteba beyi doğrulamak istercesine, birbiri ardından iki eski politikacı geçti önümüzden. Biri olağandışı dönemlerde birkaç kez bakan olmuştu, öbürü birbiri ardından kurduğu küçük partilerin desteğiyle, birkaç hükümette başbakan yardımcılığı yapmıştı, ama şimdi evlatlıklarının kollarında, sırtları kambur, gözleri sönük, ateşe basacakmış gibi korka korka yürürken, kendi kendi-

lerinin gölgesi bile sayılmazlardı. Müçteba beye de söyledim bu gözlemimi.

"Güçlü dönemlerinde de tıpkı böyleydiler," dedi.

"Nasıl olur! İktidar dönemlerinde her ikisi de fazlasıyla cerbezeli kişilerdi! Yoksa siz bugün her şeyi tersine çevirmeye mi çalışıyorsunuz?" dedim.

Müçteba bey, "Dostum, sen de hiçbir şeyden anlamıyorsun!" demek istercesine, alaylı bir gülümsemeyle baktı yüzüme, sonra, hep aynı biçimde gülümseyerek, bir zamanlar iktidara hazırlanan bir partinin İngilizler gibi bir gölge kabine kurduğundan söz edildiğini, kısa bir süre için de olsa, böyle bir kabine kurulduğu doğruysa, iktidara en çok yaklaşanların bu gölge kabinenin gölge bakanları olduğunu, çünkü bu adamların hiç değilse düşlerini kapıp koy vermek gibi bir olanağa kavuştuklarını, iktidar olduklarını sananlarınsa, düş yerine yanılsamayla yetinmek zorunda olduklarını, bu bakımdan, gönüllerince para harca-yabildikleri, uşaklarına her istediklerini yaptırtabildikleri için güçlerinin sonsuz olduğunu sanan, ama efendilerinin izni olmadan sokağa bile çıkamayan sonradan görme kadınları andırdıklarını anlattı bana. Neden? İktidara gelenler kendilerini aşan bir gücün yörüngesinden çıkamadıkları için mi, başlıca güçleri söze ve görüntüye indirgenmiş gibi görünürken, sözde de, görüntüde de öncelikle bir güçsüzlük, bir zavallılık izlenimi yarattıklarından mı, yoksa iktidara gelenler yerlerinin adamları olmadıklarından mı? Kesin bir şey söylemiyordu bu konuda, küçük bir sözcük değişikliğiyle, Ottava'da hükümet konağını gezen yaşlı yerlinin sözünü yineleyerek, "İktidar diye bir şey yok," demekle yetiniyordu. Ama, öyle görünüyordu ki, o gün bütün rastlantılar kendisini haklı çıkarmaya yönelmekteydi.

Çeyrek saat önce önümüzden geçmiş olan eski başbakan yardımcısı evlatlığıyla birlikte bizim masaya gelip de ellerini göbeğinin üzerinde kavuşturarak, "Müçteba beyefendi, sizden bir ricam olacaktı," dediği zaman düşündüm

bunu: duruşu, bakışı, sesi, sözünün içeriği göz önüne alınsın, alınmasın, bu adamın iktidar denilen şeyle en ufak ilgisi olamazmış gibi bir duygu uyanıyordu insanın içinde. Ama, hakçasını söylemek gerekirse, Müçteba bey bu duyguyu güçlendirme yolunda hiçbir şey yapmadı, tam tersine, gücünün doruğunda bir başbakan yardımcısının karşısındaymış gibi yerinden fırladı hemen, bir iskemle çekerek oturmasına yardım etti, yaşlı adamın bir bakanlıkta yapmakta olduğu anlaşılan atamalarda yeğenin bir Avrupa ülkesine yollanması konusunda ezile büzüle dile getirdiği isteği büyük bir saygıyla dinledi, söz konusu yeğene ilişkin bilgileri içeren kâğıt parçasını özenle katlayıp cüzdanına yerleştirdikten sonra, gene büyük bir saygıyla, "Emirlerinizin yerine getirilmesi için elimden geleni yapacağımdan kuşkunuz olmasın, sayın bakanım," dedi. Yalnız bir kez, eski bakan, teşekkür üstüne teşekkür ederek gitmeden önce, daha başka bir kimseden destek istemesi gerekip gerekmediğini sorduğu zaman, "Genç arkadaşımızın adı solcuya çıkmış değilse, bu işe olmuş gözüyle bakabilirsiniz, sayın bakanım," derken gülümsedi, hem de ancak bir an sürdü gülümsemesi. Sonra, eski başbakan yardımcısı ağır ağır, ama gelişindekiyle karşılaştırılamayacak ölçüde güçlü bir yürüyüşle uzaklaşırken, hüznle arkasından baktı, "Zavallı adam," diye söylendi.

"İstedliğini gerçekten yapacak mısınız?" diye sordum.

"Elbette yapacağım," dedi: "yaşamının en büyük yanılsamasından hâlâ birşeyler kaldığına inanmasını sağlamak için bir telefonun sözü mü olur?"

Müçteba bey gene şaşırttı beni: köyde herkes üçlü karnamesinin çoktan hazır olduğunu söylerken, o kendi bakanlığıyla hiçbir ilgisi bulunmayan, üstelik kurallara da uygun düşmediği anlaşılan bir atamayı tek bir telefonla yaptırtacağını söylüyordu.

"İktidar siz olmayasınız?" dedim.

Gevrek bir kahkaha attı:

"İşte buna içilir!" diyerek viski kadehini başına dikti, ama boş kadehi masaya bıraktığı zaman, birdenbire anlatılmaz bir hüzün belirdi yüzünde, "Hayır, damat, iktidar değilim, yalancı iktidarlara benziyorum yalnızca, gücüm ancak böyle küçük şeylere yetiyor," dedi, sonra, gülümsemeye çalışarak, "Ayrıca, sen de biliyorsun, dostlar kadın konusunda bile iktidarsız olduğumu söylemeye başladılar," diye ekledi.

"Evet, o konuda size çok kızıyorlar," dedim. Gülüp geçeceğini sanıyordum, ama birden sarardığını gördüm, çenesinin altında tuttuğu elleri de titredi gibime geldi. "Anlaşılan, siz de onlara kızılıyorsunuz," diye ekledim. "Bence haklı olan da sizsiniz: bu saçma iş bu denli önemliyse, kendileri üstlenselerdi. Ayrıca, bildiğim kadarıyla, bu konuda verilmiş bir sözünüz de yok."

Müşteba bey gözlerini uzaklara dikti:

"Doğru," dedi, "ama o iki görgüsüz hepimizin tepesini attırdığı zaman, kafamdan geçirdiğim şey tam düşündükleri şeydi. Bu bakımdan, tümünden haksız olduklarını söyleyemem. Bütün suç bende: altından kalkamayacağım bir işe giriştiğimi düşünemedim."

"Ama bence çok doğal bir şey bu," diye atıldım: "o herifle yaşayabilen bir kadının sizin gibi birine ilgi göstermesi tuhaf olurdu."

"Hayır, sorun bu değil," dedi Müşteba bey, derin derin içini çekti, sonra öncekilerden de büyük bir şaşkınlığa gömdü beni: hayır, sorun bu değildi, tatil köyünün kıyılarında, evlerinde, kahvesinde, lokantasında, hemen herkes sözünü yerine getiremedi diye arkasından atıp tutarken, Müşteba bey kasabanın ıssız bir semtinde, ilişki kurduğu kadınları ağırlamak için kiraladığı küçük evde, hemen her gün dazlak kafalı adamın karısıyla buluşuyordu. Ancak, daha kapıdan ilk girişinde, ona onun kocasının yaşlı müsteşarın karısına yaptığını hiçbir zaman yapamayacağını anlamış olması bir yana, bu kadın altüst etmişti onu, neredeyse bir başka adama dönüştürmüştü. Neden? Çok güzel ol-

duğu ya da Müçteba bey gibi bir eski tüfeğe bile öğretecek yeni şeyler, tattırarak yeni hazlar bulduğu için mi? Hayır. İnce ve hüznü yüzü, dumanlı bakışlarıyla kendine özgü bir havası bulunmakla birlikte, çok güzel bir kadın olduğunu söylemek zordu; sevişme konusuna gelince, bu alanda Müçteba beye yeni şeyler öğretmek şöyle dursun, ömründe ilk kez sevişiyormuş gibi bir izlenim uyandırıyor-du: yüzünde ağlamaklı bir anlatım, bütün bedeninde sıt-malı bir titreme, tek sözcük söylemeden, birbirinden bece-riksiz, birbirinden zavallı devinimlerle, ama bir makine sürekliliğiyle, ağız, burnu, alnı, omzu, neresi gelirse öp-tükten sonra, birdenbire kollarının bütün gücüyle boynuna sarılıveriyor, yapıştığı beden çoktan gevşedikten sonra bile, sanki bir uçurumun kıyısındaymış gibi, bir türlü bırakmak bilmiyordu. Müçteba beyi altüst eden bu sarılıştı işte. Çok değişik kadınlar tanımış, çok değişik davranışlar-la karşılaşmıştı, tuhaflıklara alışkındı; üstelik, geçerliliğine her geçen gün biraz daha çok inandığı kuramının etkisiyle, kendisi de duyularını hep aynı odakta yoğunlaştırmaya yöneldiğinden, genellikle seviştiğı kadınların tuhaflıkları üzerinde durmazdı; ama, kadının insana derin bir keder, dipsiz bir umutsuzlukla bakan gözleri her türlü sevinci bastırıldığı için mi, bütün damarları dışarıya vurmuş, ama kanı çekilmişçesine, her zaman buz gibi soğuk elleri bu yaz sıcağında bile içini ürperttiğinden mi, göğsünü kapla-yan irili, ufaklı çiller yıllar yılı sandık diplerinden çıkarıla-mamış çeyizlerin yararsız eskimişliklerini anımsattıkların-dan mı, bilinmez, daha ilk günden beri, yaşamın hazza dö-nüşmüş geçiciliğı yerine, ölümün ürpertisini duyuyordu bu sarılıştı, boynundaki buzdan kollar bir daha hiç çözül-meyecek, burada, bu kolların arasında sonsuza dek göze göze çürüyecekmiş gibi bir duyguya kapılıyordu. İşin tu-hafı, bu sessiz ve soğuk buluşma Müçteba beyi her an bir burgaç gibi çekiyordu. Böylece, bunca yıllık canlı, sıcak, devingen yaşamını sürdürmek varken, her sabah erkenden kasabadaki küçük eve gelerek sabırsızlıkla beklemeye baş-

lıyor, kadının soğuk kollarını çözüp gitmesinden sonra da, ölümün eşiğinden dönmüş gibi, ne yapacağını, ne düşüneceğini bilemeden, öylece uzanıp kalıyordu. Düşünebildiği tek şey, bundan böyle bu kadından başka hiçbir kadına el sürmek istemediği, bunun da artık bir geriye doğru sayma noktasına geldiğini gösterdiğiydi. Kısacası, gerçekten acıklı bir durumdaydı. Gene eski Müçteba bey olabileceğini sanmamakla birlikte, arada bir bu büyüden sıyrılmaya çalışmıyor değildi kuşkusuz, örneğin, direnen yorgun düşmüş beden miydi, yoksa ölüm soğukluğuna boyun eğmek istemeyen bilinç mi, orası pek belli değildi, ama bugün kasabaya inmemiş olması küçümsenilemeyecek bir direnç belirtisiydi. "Bugün bayağı güven duyuyorum kendime, bu işin de üstesinden geleceğim," diye bitirdi sözlerini.

Ben de onun gibi düşünüyordum: böylesine güçlü ve deneyimli bir kişinin saçma bir yanılsamaya yenik düşmesi olanaksızdı: ya kadıncağızın göğsüne kimilerinin hâlâ sabırsızlıkla bekledikleri beşibiryerdeyi kondurup dediğini yapan adam ününü koruyarak ya da sıcak, kanlı, canlı bir kadınla yeni bir ilişki kurup ötekini yüzüstü bırakarak sıyrılacaktı bu takanaktan; hiç kuşkusuz yoktu. Gene de, ertesi sabah, kıyıda, birkaç metre öteden ürkek ve canlı bakışlarla sürekli kendisini izleyen soğuk elli sevgilisinin varlığına aldırmadan, bir an olsun dönüp yüzüne bakmadan, nükte üstüne nükte yapıp kahkahalar attığını görünce şaşırdım, bu arada, gözlerini ikide bir şemsiyesinin altında tek başına kitap okuyan ufak tefek bir kıza diktiğini, deyimin bütün anlamlarıyla "yiyecek gibi" baktığını da ayımsayınca büsbütün şaşırdım. "Olamaz!" diye mırıldandım. Hiç kuşkusuz, bayağı güzel bir kızdı baktığı, gerek her yanı eşit biçimde yanmış kusursuz bedeni, gerekse yaşça ve bedence olduğundan çok daha büyük görünmesine neden olan duruşu ve devinimleri çekiciliğini tuhaf bir biçimde artırıyor, ama iki avucun içine sığacak kadar dar kalçalarının şimdilik çekme olgusunun çok uzaklarında bulunduğunu kanıtlaması bir yana, boynunda ve kollarında şakır-

dayan iki kilo boncuğun boyutları indirgenebildiğince indirgenmiş kara bikinisini ya da eteği hiçbir zaman dizlerinin bir karış yukarısından aşağı inmeyen, kolsuz, dar ve gene kara giysisiyle kurduğu karşıtlık ilişkisi, kıyıya ya da kahveye elinde hep giysisinin renginde bir *Son Kuşlar*'la gelmesi ve sürekli okumasına karşın, bu küçük kitabı bir türlü bitirememesi çevresindekilerin alaylı alaylı gülümsemelerine, buraya yaşlı büyükbabasıyla karısını görmekten çok, lokantada garsonluk yapan uzatmalı üniversite öğrencisine yakın olmak için geldiği konusundaki söylentiler yetişkinlerin kendisine horgörüyle bakmalarına yol açıyor, lokantadaki sakallı garson dışında herkese surat asması da çevresini ıssızlaştırıyordu: bir kadın olarak Müçteba beyin ilgisini çekmesi nerdeyse olanaksızdı. Ama, tam biz kendi aramızda bu saptamayı yaparken, birden kalkıp kızın yanına gitti, Sait Faik'in "Kırlangıç yuvasındaki kadın" adlı öyküsü *Son Kuşlar*'da mı, *Mahalle Kahvesi*'nde miydi diye bir saattir kendi kendini yediğini, sonunda, iki kitaptan birini hep yanında taşıdığını gördüğünden, onun yardımına başvurmaya karar verdiğini söyledi, kız hiçbir şey söylemeden *Son Kuşlar*'ı uzatınca da hemen alıp yanına oturdu. Oturuş o oturuş: o günden sonra, en azından gündüzleri, içtikleri su ayrı gitmedi: Sumru hanım ne zaman *Son Kuşlar*'ını alıp kıyıya ya da kahveye indiyse, Müçteba bey en çok beş dakika sonra yanında bitiverdi.

Ancak, görüldüğü kadarıyla, ikisi de yerinde sayıyordu: Müçteba beyin son deneyiminin etkisiyle kuramına ve alışkanlıklarına sırt çevirerek genç kızlara yönelmeye karar verdiği, ilk genç kız olarak da tatil köyündeki genç kızların en dar kalçalısını seçtiği varsayılsa bile, Sumru hanımın gözü son günlerde kendisine iyice sırt çevirmişe benzeyen sakallı garsondan başkasını görmüyor, hatta, ayrılmanın kesinleşmesi durumunda, bir daha hiçbir erkekle ilişkiye girmeyeceği gibi inandırıcılıktan yoksun sözler ediyordu. Bunun için, yakışıklı garsonun kendisini bir kez daha, ama her zamankinden de sert bir biçimde tersleye-

rek aralarında her şeyin bittiğini söylediği günün akşamı, arkadaşımın evinde, yarım saatte bir ufağın dibini bulup da "Unutamayacağım, unutamayacağım!" diye inlemeye başladığı zaman, Müçteba bey çenesini okşayarak, "Sana onu çok çabuk unuttururum ya sonra beni nasıl unutacaksın? İşte bütün sorun burada!" deyince, ben de, arkadaşım da bu sözleri yalnızca soğuk ve yersiz bir şaka olarak değerlendirmiştik. Ama Müçteba bey bir kez daha şaşırtmıştı bizi: kahvelerini içip gitmelerinin üzerinden iki saat bile geçmeden, yani sabahı bile beklemeden, genç kızı alıp kasabadaki küçük evine götürmüş, burada geçirilen dopdolu iki günden sonra da, gene onunla birlikte, Ankara'nın yolunu tutmuştu.

Ben de o günlerde köyden ayrıldım. Ama benimki hiç de öyle coşkulu bir ayrılma olmadı: arkadaşım hep yanımda olmakla birlikte, daha bir buçuk ay önce, denizi, çıplak adacıkları, evlerinden birinin içi ve bu evdeki insan dışında her şeyi sinirime dokunan bu yapay köyden ayrılmak gözlerimi sulandıracak kadar hüznülendirdi beni. Alışkanlık çirkinliği güzellik gibi görmemi mi sağlamıştı sonunda, yoksa köy gerçekten güzeldi de ben mi kavramakta gecikmiştim, bilmiyordum. Kesin olan bir şey varsa, o da burayı gerçekten sevmeye başladığım ve bunda burada tanıdığım birtakım insanların büyük payı bulunduğuydu. Köydeki ilk günlerimde yalnızca yüzlerini görmek bile tepemi attırtan bu insanlar bugün çok başka türlü görünüyordu gözüme, yapaylıkları, züppelikleri, yüzeysellikleri ya da sonradan görmelikleri benim için kişiliklerinin temel niteliği olmaktan çıkarak gündelik giysilerinde bir küçük leke boyutuna iniyordu. Kimileriyle İstanbul'da sık sık görüştük. Doğrusu, iyi dostlardı: hem önümde birkaç ay önce usuma bile getiremeyeceğim çevrenler açarak gittikçe daha çok sevdiğim arkadaşım ile içgüveysi sayılmamı önleyecek bir konumda evlenmemi sağladılar, hem de unutulmaz dostum Müçteba bey konusunda hiç habersiz bırakmadılar beni. Yazık ki, bu mutlu dönemde, nerdeyse kesintisiz

sevincimin üzerine vuran tek gölgeyi bu haberler oluştuyordu.

Ankara'ya dönünce, Müçteba beyle genç sevgilisinin ilk işi iki tanık önünde, sessizce evlenmek olmuş, sonra, balaylarını büyük aşklarının başladığı yerde geçirmek üzere, bizim tatil köyüne gelmişlerdi. Daha eylül ortalarıydı, köyün yarısı bile boşalmamıştı, lokanta da hâlâ açıktı. Bunca tanıdık insanın şaşkın bakışları altında, altmışından sonra yirmilik bir kızla balayı yaşamak da, çoğu yemeklerini karısının ilk göz ağrısının elinden yemek de Müçteba beyi hiç mi hiç rahatsız etmiyor, karısıyla el ele, göz göze, ağız ağıza, ilk aşkının tadını çıkaran bir delikanlı gibi mutlu görünüyordu. Sumru hanım da onun gibi mutluydu kuşkusuz, ama yürüyüşünden sesine, her şeyinde bir katılık seziyor, komşular, her "Müçto!" diye seslenişinde Müçteba beyin hazırola geçtiğini gördükçe, kocasıyla konum değiştirdiğini düşünmekten kendilerini alamıyorlardı: yaşlı olan Müçteba bey değil de oydu sanki, bir dediği iki edilmediğine göre, ortak yaşamlarının yürütülmesinde her türlü karar yetkisinin onun elinde toplandığı anlaşılıyordu. Balayının üçüncü günü, Sumru hanım altı üstü bir incir yaprağının yüzölçümünü aşmayan kara bikinisıyla kıyıda güneşlenirken ya da daracık giysisi ve renk renk boncuklarıyla kahvede cin toniğini yudumlayıp sigarasını tütürürken, Müçteba beyin evde mermer döşemeleri söküp bahçeye taşıyan yarım düzine işçiye, yüzünden düşen bin parça, ağlamaklı bir sesle buyruklar vermesi ve olup bitenleri yuvalarından fırlamış gözlerle izleyen komşuların sorularını gene ağlamaklı bir sesle, "Mermerlerin yerine çakıl taşı döşeyeceğiz: Sumru böylesinin daha doğal, daha yalın olacağını söylüyor," diye yanıtlayıp başını önüne eğmesiye, yetki aktarımının gönüllü bir aktarım değil, zorunlu bir aktarım olduğunu kanıtlar gibiydi. Ancak, en gözde yazlığının böyle birdenbire bir yıkıntıya dönmesi karşısında geçici bir kedere kapılmış olsa bile, Müçteba beyin karısının bütün isteklerine gönülden boyun eğdiğini,

hatta bundan benzersiz bir tat aldığını düşünenler de yok değildi. Bu yorumu benimsemiş olanlar bir de ders çıkarıyorlardı bundan, "Altmışından sonra yirmilik kızlara takılmanın sonu budur: böyle tanınmaz olursun," diyorlardı.

Yorum yanlış bile olsa gözlem doğrudu: balayından hemen sonra, yakın çalışma arkadaşlarından birinin söylediği gibi, Müçteba bey gitmiş, yerine bir başkası gelmişti. Daha iki hafta öncesine kadar, kapıdan içeri girer girmez, kahkahaları ve şakalarıyla bakanlığın havasını değiştiren, bir elde telefon, bir elde kalem, gevresinde bir sürü insan, benzersiz bir oyun oynar gibi, her işi tam zamanında, en doğru ve en iyi biçimde sonuçlandırmaya çalışan, hemen her işi başından sonuna kadar izlediği, kendi işlerini kolay kolay başkalarına bırakmadığı için de her zaman sonuçlandıran bu adam, şimdi en önemli işleri bile yardımcıları arasında paylaştırarak odasına kapanıyor, olabildiğince az insanla görüşmek ve görüşmeleri olabildiğince kısa kesmek için nerdeyse özel bir çaba harcıyor, saat beş der demez de bir gölge gibi çıkıp gidiyordu. Sonucu kestirmek zor değildi: daha önce her şey gibi yardımcı seçimini de çok iyi yapmış olduğundan, işler fazla aksamıyordu, ama her şeye bir ağırlık, bir yavanlık çökmüş gibiydi, genel müdürlük bütün genel müdürlüklere, bakanlık bütün bakanlıklara benziyordu; bakan başta olmak üzere, bakanlıkta herkes burnundan soluyor, herkes en çetrefil sorunları bile hiç bekletmeden, hem de herkesi hoşnut bırakacak biçimde çözme yeteneği nedeniyle ozanlığı bile hoşgörülen bu adamın böyle birdenbire inişe geçmesini bir nankörlük, bir kalleşlik olarak niteliyordu.

Müçteba beyin gerek şiirlerine, gerekse kendinden yuvarıdakilerle eşit eşite konuşup düşüncesini dobra dobra söylemesine hoşgörülle bakılmasının önde gelen nedenlerinden biri de son yıllarda "ticaret erbabı"nın nerdeyse "devlet ricali"nden sayılmaya başlamasıyla gittikçe sıklaşan başkent kokteyllerinin "olmazsa olmaz" dedikleri türden

bir ögesi durumuna gelmiş olmasıydı: her köşede tepeleme pilav, köfte, kebab, tandır, döner ve dolma dolu kayık tabaklarıyla, baklava, kadayıf, lokma, tulumba tatlısı tepsileriyle, dağlar gibi elma, armut, üzüm ve muz yığınlarıyla kokteylden çok zengin köy düğünlerini çağrıştıran bu ilginç toplantılarda, çokları üzerlerinden dökülen pahalı giysileri, yuvarlak, yağlı yüzleri, gür bıyıklarının altında parlayan altın dişleri ve kocaman göbekleriyle bakkal dükkânının kasasını yeni kapatıp gelmiş ya da, bir elde kadeh ve çatal, bir elde tabak ve sigara, ikide bir yenilenen yemeklerle didişmeleriyle kıtlıktan çıkmış gibi bir izlenim uyandıran insanlar arasında, elinde yalnızca bir viski ya da rakı kadehi, dudaklarında kendine özgü bir gülümseme, topluluktan topluluğa giderken, bir yandan herkesle dost olma yeteneğini kullanarak yeni yapı kooperatifi tasarılarını gerçekleştirme aşamasına getirir, bir yandan da seçkin davranışları, tükenmez konuları ve neresinde gülüneceği hemen anlaşılan nükteleriyle, insanların göstereceği şeyin yalnızca giysi ve mücevher, konuşacağı şeyin yalnızca para, kat ve arsa olmadığını kanıtlardı. Öte yandan, yabancıların da bulunduğu kokteyllerde, ulusal diye nitelenebilecek bir işlevi gerçekleştirir, kendisinden hiç hoşlanmayan iş adamlarına, politikacılara, yüksek devlet görevlilerine bile salonun en güzel konuşan, en çekici ve en yakışıklı adamının bir Türk olduğunu saptamanın benzersiz gururunu yaşatırdı. Müçteba bey birkaç ay öncesine değin geçici aşklarının ana kaynağını oluşturan, dolayısıyla o zamanlar bir tekinin bile kaçırılması söz konusu olmayan bu toplantılarda da pek görünmüyordu şimdi. Görev gereği ya da arkadaşlarının zorlamasıyla zaman zaman birtakım kokteyllerde boy gösterdiği olsa bile, şimdi ancak salonun en yakışıklı erkeğinin bir Türk olduğunu kanıtlamakla kalıyor, elinde kadeh, bir köşede dikilerek boş gözlerle çevreyi izlemekle yetindiği, ünlü nükteleriyle ortalığı kahkahaya boğmak şöyle dursun, sorulan soruları bile tek sözcüklük yanıtlarla geçiştirdiği için, çekicilikte de, güzel ko-

nuşmada da üstünlüğü başkalarına bırakıyordu. Arada bir, soğuk durgunluğundan sıyrılır gibi olduğu zamanlarda da kantarın topunu kaçıırıyor, örneğin çevresinde yarım düzine adamla yanına gelip "Şükür görüştürene! Üstadım, sen böyle yerlere gelir miydin?" diyerek dostça elini uzatan güçlü bir bakana İstanbul'u ne zaman başkent yapacaklarını ya da Sivas Kongresi'nde Amerikan mandasını savunmuş olan ileri görüşlü büyüklerimizi onurlarına ne zaman kavuşturacaklarını sorarak ortalıkta buz gibi bir hava estiriyordu.

İstedığı eski çekiciliğini tam karşıtına: iticiliğe dönüştürmekse, amacında başarılı olduğu söylenebilirdi: sözünü ettiğim aykırı çıkışlar çoğalmaya başlayınca, çevresi hızla boşalmış, gittikçe daha az çağrıldığı ve daha az katıldığı kokteyllerde, bir zamanlar yanına gelebilmek için itişenler, şimdi onunla göz göze gelmemek için başlarını başka yana çevirir olmuşlardı. Şu var ki, bütün bu insanlar belirli bir düşünsel evrim sonucu, bilinçli ve kararlı bir biçimde yönetime karşı çıkıp büyükleri eleştiren bir kişi olarak değil, bir tür hasta, daha açıkçası bir tür deli olarak görüyorlardı Müçteba beyi, tanılarının odağını da, kolaylıkla keştirilebileceği gibi, karısı oluşturunuyordu. Bu nedenle, çokları kızmaktan çok acıyordu ona, kızanlarsa tek bir edimi: bu yaşında yirmilik bir kızla evlenmesi nedeniyle kızıyordu. Hiç kuşkusuz, gençliği her türlü kargaşanın, her türlü kötülüğün kaynağı saydıklarına göre, başta ailenin kutsallığı olmak üzere, kenter değerlerine fazlasıyla bağlı olan bu insanların bugüne dek Müçteba beyin yasadışı ve geçici gönül ilişkilerine büyük bir hoşgörülle bakıp da en sonunda bir kadınla yasal ve sürekli bir ilişki kurmasını bir delilik ya da bir suç olarak değerlendirmeleri bir çelişki sayılmazdı; üstelik, bütün değişikliklerin bu kızla başladığı da, daha evliliğin ilk günlerinde yazlık evin güzelim mermerlerinin yerine çakıl taşı döşettirmeyi başardığına göre, bu kızın Müçteba bey üzerinde belli bir etkisi bulunduğu da ortadaydı, ama yeni evlilerin ortak yaşamını

yakından bilenler görünüŖe aldanmamak gerektiğini sy-
lyorlardı: Sumru hanım oldum olası "mantar bir kız"dı,
kocasının iŖlerine karıŖmak Ŗyle dursun, görevinin tam
olarak ne olduğunu bile bilmiyordu; Müçteba beye gelin-
ce, yalnızca iŖte ve kokteyllerde değil, evde, yirmilik karı-
sının yanında da sürekli surat asıyordu artık, hatta evdeki
grnŖnn iŖtekinden ve kokteyllerdekinden çok daha
acıklı olduğu bile söylenebilirdi: her akŖam, kapıdan girin-
ce, Sumru hanımın geliŖinden önce bir düzen ve temizlik
rneği olan evinin yürekler acısı dağınıklığı ve pisliği kar-
Ŗısında dudaklarını ısırmaktan kendini alamıyor, altı üstü-
ne gelmiŖ salonda, yeni düzenin iki alıŖılmıŖ ögesini: bir
koltukta kara kaplı *Son KuŖlar*'ı, bir baŖka koltukta Sumru
hanımın en az Sumru hanım kadar "mantar" okul arkada-
Ŗını bir kez daha karŖısında bulunca, anlatılmaz bir umut-
suzlukla gülümsemeye alıŖıyor, sonra, sofrada, nerdeyse
hiç konuŖmadan, bir yaŖam savaŖı verircesine, genellikle
Sumru hanımın okul arkadaŖının elinden ıkmıŖ ya da
komŖu kebaıdan getirtilmiŖ tatsız tutsuz yemekleri çiğ-
neyip yutmaya alıŖıyordu. Bu durumda, yeni yaŖama bi-
imine hiçbir zaman açıkça baŖkaldırmamasının da göster-
diği gibi, evliliğin kendisini dŖ kırıklığına uđratmıŖ olma-
sı çok uzak bir olasılık olarak belirdiğine göre, bu beklen-
medik deđiŖimde Sumru hanımın fazla bir etkisi bulunma-
dığını, Müçteba beyin, onunla evlendiği için deđiŖmek
Ŗyle dursun, deđiŖtiđi için onunla evlendiğini kesinlemek
gerekiyordu. Neden böyle birdenbire deđiŖtiđine ve bunca
yıllık yaŖamının yüzde yüz karŖıtı olan bu donuk tekdüze-
liğin baŖladıđı gibi sürmesine nasıl boyun eğdiğine gelince,
bu konuda kesin bir Ŗey söylemek zordu. Belki sondan bir
nceki serüveninde dalgın bakıŖlı kadından kaynaklandığı-
nı sandığı ölüm soğukluğundan kurtulabilmek umuduyla
en çabuk eriŖebileceđi genç kıza ynelmiŖ, sonra, aradığı
sıcaklığı onun bütün bedene yayılmıŖ diŖiliđinde de bula-
mayınca, soğukluğun artık kendi içinde yuvalandığını se-
zinleyerek geldiği noktada demirlemeyi yeđlemiŖti; belki,

bir düşünsel kargaşayı noktalamak düşünmesiyle, öcünü almaya çalıştığı emekli müsteşarın ister istemez yaptığını bilinçle yaparak, yani salt eylemsizliği seçerek en sonunda iktidarla özdeşleşmeyi denemişti; belki, büyüklerle açık açık alay etmesinin de gösterdiği gibi, ozan yanına her geçen gün biraz daha ters düşen bir iktidarın karşısında yer almanın en kestirme yolunun bu olduğunu düşünmüştü; belki de hiç kimsenin usuna getiremediği bir neden vardı işin içinde.

Ne olursa olsun, yaşamının bu en uzun ve en puslu kışından sonra, karısı ve karısının ayrılmaz okul arkadaşıyla birlikte, tatil köyüne döndüğü zaman, s nm ş bir lamba yanan bir lambaya göre neyse, karşımda bulduğum Müçteba bey de bir yıl önce tanıdığım Müçteba beye göre oydu: sırtı kamburlaşmış, yüzü kırışmış, gözlerinin parıltısı uçup gitmişti, öyle hüzünlü bir duruşu, öyle sessiz, öyle ağır, öyle korkak bir yürüyüşü vardı ki, hem bütün o güçlü insan eskilerini anımsatarak gözlerde köyün eskil mezarlık görüntüsünün yeniden biçimlenmesine yol açıyor, hem de insanı geri kalan bütün varsayımları yok sayarak korkunç bir büyünün ya da ölümcül bir hastalığın pençesinde bulunduğunu düşünmeye yöneltiyordu. İşin en acıklı yanıysa, Müçteba beyin bu durumu kesinlikle benimsemiş görünmesiydi. Gelişinin ikinci günü, yaşlı ozan, titrek, ağlamaklı bir sesle, "İktidar, dostum, ne oldu sana böyle?" diye sorunca, uzak uzak gülümseyerek, "Her iktidarın bir sonu vardır," demekle yetinmesi de, karısının daha ilk günden başlayarak uzatmalı  niversiteliyle herkesin gözleri önünde bir aşağı, bir yukarı dolaşmasını evinin tara asından bomboş gözlerle izlemesi de, genel müdürlükten alınarak sıradan bir danışmanlık görevine atanacağı konusunda gittikçe yoğunlaşan söylentilere ilişkin soruları "Neden olmasın?" ya da " ok iyi, çok güzel!" türünden yanıtlarla ge iştirmesi de bunu gösteriyordu: yazgısına çoktan boyun eğmişti. Bunun için, gerek atama yazısı gelince, gerekse karısı bir gece okul arkadaşını bırakıp spor

Mercedes'i alarak uzatmalı üniversitelisiyle kaçıp gidince, hiç şaşırmadı: birinci olayda, "Bakalım, neleri danışacaklar bana?" demekle yetindi, ikinci olaydaysa, "Arabanın ruhsatını almamışlar: korkarım, başları derde girecek," diye söylenmekle. Ertesi gün de, nereye gittiğini bile söylemeden, tatili mi, yoksa yaşamı mı bitirdiği konusunda hiçbir ipucu vermeden, bavulunu alıp gitti.

Arkasından bakakaldım. Sonra, bindiği külüstür araba dönemeçte gözden silinince, Ottava'da kapı kapı hükümeti arayan yerli geldi birden usuma. Aynı anda, karım koluma girdi, "İşte böyle: çirkinlik ve edilgenlik değilse, iktidar diye bir şey yok artık," dedi.

AĞALAR VE BEYLER

İsterseniz görüşlerini paylaşmayın, bütün yaşamı boyunca dincilik ve ulusçuluk ülküsünü savunmuş bir adamın biricik oğlunun ülkesini bir daha dönmemesiye bırakarak dini başka, dili başka bir ülkenin uyruğuna geçmesi, üç kızının üçünün de eşlerini dini başka, dili başka yabancılar arasından seçmesi karşısında gülemezsiniz. Ama ben güldüm. Hem de gülmenin özellikle aykırı, özellikle ayıp kaçacağı bir durumda, Mükrimin beyin elli yıllık eşi Müşfika Sadberk hanımın ölüm duyurusunu okurken. Eski dostumun yaşamının büyük çelişmesini daha da çarpıcı kıldıklarından mıdır, nedir, bir sürü paşa, kazasker, hekimbaşı adının ardından "Ann Margret – Kültigin Konur-alp, Aybike – Michael A. Philipps, Bânûhan – Jürgen Stockinger ve Bengisu – Larry Garvin'in anne ve kayınvalideleri" sözcüklerini okuyunca tutamadım kendimi. Arkasından, Kültigin'in, bugün bile şu yeryüzünde gerçek dostum olarak niteleyebileceğim tek kişinin bir zamanlar gözlerimi yaşartan son mektubu, hani şu Polonya'ya (bir "demirperde" ülkesine) kapılanmak için yaptığı bütün başvuruların geri çevrilmesi üzerine, Amerika Birleşik Devletleri'nde sıradan bir kadınla evlenerek bu ülkenin uyruğuna geçtiğini anlatan ve "İşte görüyorsun, dostum, bunca yıl kökümle övündükten sonra, kesinlikle köksüzlüğü seçtim," diye noktalanmış mektup geldi usuma. Gene güldüm. Daha da tuhafı, bir sevinçtir yürüdü içime, nerdeyse baş döndürücü bir sevinç. "Bitti artık, bitti artık! Aybike bitti, Mükrimin

bey bitti! Bu defter temelli kapandı artık!" diye söylenip durdum. Sonra, eski dostlarıma böyle dışardan, böyle alaylı gözlerle bakabildiğime göre, "salihati nisvandandır Müşfika Sadberk Konur - Alp hanımefendi"nin cenazesine giderek "kederli ailesi"ne başsağlığı dilemenin, kapanmış yaralarıdeşmek şöyle dursun, dosta düşmana tümünden iyileştigimi kanıtlayacağını, üstelik, böyle konumumun, ünümün ve yaşımın bütün görkemi içinde, şişmanlayıp çirkinleşmiş bir Aybike'nin, sağ gösterip sol vuran bir yaşamın acımasız yumrukları altında ezilip küçülmüş bir Mükrimin beyyin karşısında boy göstermekle uzun ve acılı serüvenimi kendi açımdan en olumlu biçimde noktalayacağımı düşündüm.

Ertesi gün, daha caminin avlusuna girer girmez, en azından eski dostlarım konusunda yanıldığımı anladım: Mükrimin bey hiç de öyle ezilmiş bir adama benzemiyordu, Aybike nerdeyse eskisinden de güzeldi; ayrıca, ben birden gırtlığıma yapışan, beklenmedik bir kederin pençesinde kıvranırken, hıçkıra hıçkıra ağlamamak için kendimi zor tutarken, onlar ölçülü bir biçimde gülüp şakalaşüyor, esenliklerini ölümün bile bulandıramayacağını kanıtlamak istercesine, başsağlığı dileklerini nerdeyse birer kutlama gibi karşılıyorlardı. Ağlamaklı suratımla bu garip şenliğin havasını bozduğundan olacak, Mükrimin bey cenaze namazının sonunda dostça koluma girerek "Sen mezarlığa gelme, daha iyi: ne içli herif olduğumu bilirim, ama yalıya beklerim, en kısa zamanda," dedi. Böylece, herkes kupkuru gözlerle tabutu izlerken, ben burnumu çeke çeke bir başka yöne yöneldim. Bu arada, durumumun aykırılığı hiç rahatsız etmedi beni; eski dostlarıma bir güç gösterisi yapmak isterken, yalnızca zayıflığımı sergilediğimi usuma bile getirmeden, onlara güzel bir bağlılık dersi verdiğimi düşündüm. Sonra, yavaş yavaş, hem de şimdi koltuklarımı kabartan bu bağlılığın "iyileşme" savıma koyu bir gölge düşürdüğü apaçık ortadayken, Mükrimin beyin çağrısına uymadığım sürece, dersimin yarım kalacağını, üstelik ona

kızıyormuşum ya da, çok daha kötüsü, ondan korkuyormuşum gibi bir yanlış izlenim uyandıracığımı düşünmeye başladım. Dersim yarım kalsa ne çıkardı, kalmasa ne çıkardı? Mükrimin bey kızdığını ya da korktuğumu düşünse ne çıkardı, düşünmese ne çıkardı? Hiç. Ama bir takanak olup çıktı bu iş. Başka sorun kalmamış gibi, gece gündüz Mükrimin beyin ünlü yalısını düşünür oldum. Tıpkı on iki yaşındaki gibi.

Ama, söylemek bile fazla, o zamanlar Mükrimin beyin yalısı başka yönden ve başka türlü çekerti beni. Her dairesinde ailenin bir başka üyesi oturan, her odası kuşaklarca önce yaşamış ataların izlerini saklayan kocaman yalı, küçük bir güney doğu kasabasının yarı yıkık bir yoksul evinden çıkıp gelmiş, yoksul mu yoksul bir parasız yatılı olarak, benim düş gücümü fazlasıyla aşan bir uzamdı. Bu nedenle, bu yalıda doğmuş olan ve büyük bir olasılıkla gene bu yalıda öleceğini söyleyen Kültigin'e sorular sorar dururdum, Kültigin de, her hafta beş gün, beş gece kapalı kaldığı soğuk ve bakımsız okulumuzda sıcacık dairesinin özlemine gidermek için mi, yoksa görgüsüz bir kasaba çocuğunun gözlerini kamaştırmaktan özel bir haz duyduğundan mı, bilmem, bıkıp usanmadan yanıtlardı sorularımı. Böylece, her birinin kendine özgü bir kişiliği olan pırıl pırıl daireler, günde üç kez ailenin üyelerini bir araya getiren geniş, yüksek, görkemli yemek salonu, kimileri ataların sırmalı üniformalarıyla, kimileri benzerlerine bugün ancak müzelerde rastlanan tüfeklerle, kılıçlarla, kamalarla dolu, ağır ceviz sandıkların bulunduğu tavan arası, gür dalları güneş ışınlarına bile geçit vermeyen, yüzyıllık ağaçlar, güllü kameriye, mermer döşeli iskele, iskeleye bağlı boy boy tekneler, uşakların her an hazır bulundurduğu aklar, olta takımları, renkleri, biçimleri ve boyutlarıyla, benim için eşsiz bir masal kitabını süsleyen, ayrıntılı resimlerin somutluğunu kazanmıştı. Kültigin'in ataları konusunda anlattıkları da fazlasıyla güçlendirirdi bu izlenimi: en az iki yüz yıl önce Müslüman olarak Polonya'dan İstanbul'a

göçmüşler, Osmanlı sarayına birbirinden kahraman paşalar, birbirinden bilgili kazaskerler, hekimbaşları, bir de şeyhülislam vermiş, bilgileri, becerileri ve kahramanlıkları gibi tantanalı yaşamları ve sayısız serüvenleriyle de çevrelerine renk katmışlardı. Eski serüvenler bir yana, arkadaşımın annesi, babası, üç kızkardeşi konusunda anlattıkları bile eşsiz bir masal gibi gelirdi bana, zaman zaman, onun da gerçekten burada, bu masal dünyasında yaşadığına, her hafta sonu bu masal dünyasına döndüğüne inanmakta güçlük çekerdim. Bu yüzden olacak, bir akşam, değişmez söyleşimizi iyice koyulaştırdığımız bir sırada, "Bu hafta seni yalıya götüreceğim," dediği zaman, olmayacak bir şey işitmiş gibi, öylece bakakalmıştım. Ama, öyle anlaşıyordu ki, Kültigin çoktandır koymuştu bunu kafasına, gerçekleştirmek için de elinden geleni ardına bırakmamıştı.

Böylece, nisan ortalarında, koltuğumun altında bir iki defterle gazete kâğıdına sarılı parasız yatılı pijamam, denizciler gibi sırmalı giysiler giymiş, kocaman elli bir sürücünün kullandığı, uzun, kara arabaya sevinçle binmiştim. Araba yalının görkemli bahçe kapısından girerken, bu masal ve zenginlik ortamında her şeyimle gülünç olacağımı düşünerek sancılı bir korkuya kapılmıştım, ama, başta Mükrimin bey olmak üzere, herkes yabancılığımı unutturmaya çalışmış, Kültigin'in ikizi Aybike, küçük kızkardeşleri Bânûhan ve Bengisu yanaklarını bana da ona uzattıkları gibi, sevgiyle gülümseyerek uzatmışlardı. Aileden olmayanlara genellikle yukardan bakan Müşfika Sadberk hanım bile, bu işi pekâlâ bir başkası da yapabilecekken, benimle birlikte Kültigin'in dairesine çıkıp odamı, masamı, dolabımı, terliklerimi, havlularımı göstererek çorbaya kendi tuzunu da eklemişti. Şu var ki, bu ortak tutum, bana tanınan bir ayrıcalığın değil, yalıda sürdürülegelen yaşamın en belirgin özelliğinin sonucuydu: bu evde biri bir şey söyleyip de herkesin ilgilenmediği, biri bir şaka yapıp da herkesin gülmediği, biri bir şey isteyip de herkesin gerçekleştirmeye çalışmadığı olmuyordu hiç; böylece, yedi yaşın-

daki Bengisu bile kendi özel dairesinde kendi bağımsız yaşamını sürdürür görünürken, Mükrimin beyin yalısında yaşam ortak ve uyumlu bir dans gibi geliyor, uşaklar ve hizmetçiler de işin içinde olmak üzere, insanlar kendilerini aşan bir ortak düzenin şaşmaz eğimini izliyor, benim gibi yabancı ve aykırı öğeleri kendi akışları uyarınca sürükleyip götürüyorlardı.

Ertesi gün, bahçede dolaşırken, birdenbire Mükrimin beyle başbaşa kalivermem de bu kusursuz düzenin gereklerindendi kuşkusuz. Mükrimin bey gülümseyerek koluma girmişti, sonra, yaşıtmışız, daha doğrusu kaşla göz arasından belirli bir yaşta buluşmuşuz gibi, hiç değilse benim için her türlü artdüşünceден uzak, rahat, özgür, içten bir söyleşiye girişmiş, derslerden, öğretmenlerden, arkadaşlardan söz etmiştik. Arkasından, Mükrimin bey ölmüş babam, kasabamızdaki yarı yıkık evde yalnız yaşayan annem konusunda soru üstüne soru sormuş, bunun arkasından da sözü o sırada en son düşüneceğim kişiye, "dedelerimin dedesi" diye bildiğim Hasan ağaya getirmiş, hep kaçmaya çalışmama karşın, bu sıkıcı konuyu bir türlü bırakmak istememişti. Bitmez tükenmez söyleşilerimizden birinde, "Biraz da sen bana aileden söz et," diye tutturması üzerine, Kültigin'e Hasan ağadan söz açtığım için kızmıştım kendime, çünkü, anlatılanlara göre, bir zamanlar Amik ovasında yüz elli kısırağının birden otlamasına karşın, bizler, onun torunları, öylesine yoksulduk ki, Hasan ağanın gerçekten yaşadığına ya da gerçekten dedelerimizin dedesi olduğuna inanmakta güçlük çekerdim. Büyüklerimden sık sık dinlediğime göre, çok eskiden, belki de Kültigin'in atalarının ta Poznan'dan gelip padişahın hizmetine girdikleri dönemde, Hasan ağa mahallesine ve köylerine Osmanlı ayağı bastırmamayı, topraklarında her işi kendi anladığı biçimde, kendi adaletince yürütmeyi bir dirim sorununa dönüştürmüştü. Arada bir, bir zaptiye ya da başka bir görevli egemenlik alanına izinsiz girmeye kalktı mı kara, güneş bakmadan adamı en yakın dama çıkarıp merdiveni çe-

kiyor, en az yirmi dört saat geçmeden bırakmıyordu. Bir kez daha da ileri giderek yerel güçlerle nerdeyse gerçek bir savaşa tutuşmuş, çevre illerden çağrılan birliklerin yardımıyla, kısıkrak yakalanarak asılmak üzere Halep'e götürülmüştü. Burada, birtakım dostlarının yardımıyla, son dakikada ipten kurtulmuştu, ama eski Hasan ağa olmaktan da çıkmıştı artık: dört beş haftalık tutsaklığın esiniyle olacak, yaşamını çevresindekilerin katıksız delilik olarak niteledikleri bir tutkuya adamıştı: önce kendi topraklarındaki bütün köleleri azatlamış, sonra varını yoğunu başkalarının elindeki köleleri satın alıp azatlamaya harcamıştı. Bu nedenle, bizim akrabalar arasında, pek öyle iyilikle anılan bir ata değildi Hasan ağa, özellikle kadınlar, ne zaman sıkıntıya düşseler, hemen ona ilenç yağdırmaya başlar, "Sininde yatmayas! Onun bunun kölesini azatlamak sana mı kaldıydı!" diye homurdanırlardı. Bütün bu ilençlerin binde biri yerine ulaşmışsa, Hasan ağanın yeraltı dünyasının karanlıklarında oradan oraya sürüklenen bir serseri ruh olması gerekirdi. Ayrıca, Mükrimin beye de söylemiştim, Hasan ağanın gerçekten yaşadığı kesin değildi bence. Mükrimin bey hemen karşı çıkmıştı görüşüme, "Hayır, bence yaşadığı kesin, senin onun torunu olduğun da," diye kesip atmıştı. İyi de bilmediği bir konuda nasıl böyle kesin konuşabiliyordu? Benimle iki yüz yıl öncesinin korkusuz Hasan ağası arasında nasıl bir bağ kuruyordu? Bunları anlayamadığım gibi, Hasan ağaya bu denli önem vermesinin nedenini de anlayamamıştım doğrusu.

Daha sonra, kardeş gibi birbirlerine benzeyen, seyrek saçlı, pembe, ablak yüzlü, üçgen bıyıklı, pantolonları ütüsüz, kravatları meşinleşmiş birtakım hantal ve tombul adamların sık sık yalıya geldiklerini, kendisinin de bunları özel dairesinde ağırladıktan sonra bahçe kapısına kadar geçirdiğini görünce, Hasan ağayı bu adamlardan biri olarak değerlendirdiğini düşünmüştüm, ama "Hayır, dostum, bu adamlar senin Hasan ağanın tam karşıtıdır," diyerek bir kez daha şaşırtmıştı beni. Bu adamlar bunca değer verir

göründüğü Hasan ağanın karşıtlarıysa, Mükrimin bey neden dostluk ediyordu onlarla? Ayrıca, gerek kendisi, gerek Müşfika Sadberk hanım hep Avrupa kentlerinden, hep Avrupa ülkelerindeki sanat ve politika etkinliklerinden konuştuklarına, yalnız fransızca ve ingilizce kitaplar okuduklarına, oruç tutmak, namaz kılmak gibi alışkanlıkları da bulunmadığına göre, bu zavallı adamlarla neyi paylaşabilirdi? Mükrimin bey çocukların önünde özel işlerini konuşmakta hiç hoşlanmazdı. Gene de, yavaş yavaş, pembe, ablak yüzlü, üçgen bıyıklı adamların dinci ve gelenekçi bir yardım derneğinin ve bu derneğe bağlı bir öğrenci yurdunun yöneticileri olduklarını, derneğe ve yurda en büyük parasal desteği Mükrimin bey sağladığından, yeni alınacak üyeler, yurttan barındırılacak öğrenciler, üniversitede edindikleri bilgileri artırmak ya da düzeltmek amacıyla yurt öğrencilerine verilecek din, şeriat, tarih dersleri konusunda onun görüşlerini aldıklarını, sağlanan sonuçlar konusunda ona bilgi sunduklarını öğrenmiştim. Bu da şaşırtmıştı beni, Fransa'nın, Amerika'nın en ünlü üniversitelerinden alınmış birkaç diploması bulunmasına karşın, dedelerinden kalan hanların, apartmanların, çiftliklerin yönetimini bile başkalarına bırakarak arada bir yurt dışına yolculuklar yapmakla, zamanının en büyük bölümünü yalısında geçirerek karısının kocası, çocuklarının babası, konuklarının ağırlayıcısı olmakla yetinmesi de şaşırtmıştı. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, bütün bunlar pek de fazla ilgilendirmiyordu beni: o yıllarda bu türlü çelişkilere uzun boylu kafa yoramayacak kadar küçüktüm, sonraki yıllardaysa bütün benliğim Aybike'yle doluydu.

Durum tersini gerektirmedikçe varlığımın bilincinde değilmiş gibi davranan Müşfika Sadberk hanım bir yana bırakılırsa, ilk zamanlarda yalıda bana en soğuk davranan Aybike'ydi belki. Her karşılaşmamızda gülümserdi, "Nasılsın?" diye sormayı unutmazdı, ama sorusunun yanıtını beklemeden uzaklaşırdı hemen, yakınlığı bundan öteye götürmek istemediğini bakışları ve devinileriyle belli eder-

di. Gene de kızmazdım ona, çok sevdiği ikiziyle ancak hafta sonlarında görüşebildiği, üstelik yeni girdiği yatılı okulda yepyeni insanlar tanıyıp yepyeni deneyimler edindiği ve izlenimlerini anlatmak için yanıp tutuştuğu bir dönemde, bıçak gibi araya girerek kendisini öbür yarısından ayırdığıma göre, benden hoşlanmamakta haklı olduğunu düşünürdüm. Kimi zaman da uzaklığı ve soğukluğu çok daha derin bir nedene dayanıyormuş gibi gelirdi bana: solgunluğu bile ezici bir uzaklık duygusu yaratan, uzun ve uyumlu yüzü, hep ortadan ayırdığı kara ve parlak saçları, garip bir biçimde kalın ve bitişik kaşları, koyu mavi gözleri, ince ve kıvrak bedeni, kendi isteminden çok, ortamın kendisine göre en uygun konumu bulma çabasından kaynaklanır görünen, uyumlu, kesintisiz devinileri, sanki bütün varlığından bir türüm gibi yayılan, uzak, büyülu sesiyle, daha çok bir başka dünyanın yarattığıymış, bizim gibi insanların bütün dirimsel özelliklerinden, bu arada cinsellikten, tümüyle arınmış gibi bir izlenim uyandırırdu. Sanırım, bu izlenimde Aybike'nin çok güzel piyano çalmasının da küçümsemeyecek bir payı vardı. Gerçekte çok güzel çalmazdı belki, ama kendi büyüsu ezgiye, ezginin büyüsu kendisine yansıdığından olacak, Aybike'nin piyanodan çıkardığı sesler anlatılmaz bir coşkuyla doldururdu içimi, daha da ilginç, o piyanonun başına geçer geçmez ağzım sulanmaya başlardı. Ama bu tuhaf ilkelik göstergesi en sonunda Aybike'nin bana karşı tutumunu değiştirmesini sağlamıştı: şimdi, piyano çalışmak için dairesine çıkarken, "Piyano çalışmaya gidiyorum, sen de gelir misin?" demeyi hiç unutmuyordu. Gene eskisi gibi, varlığıma aldırmadan çalışıyordu hep, ama, parçasını bitirir bitirmez, şaşmaz bir biçimde benden yana dönüyor, "Hey, gene ağzın sulanmış senin!" diyerek kahkahayı koyveriyordu.

Ne olursa olsun, bu küçük alışkanlığın iyice yerleşmesinden sonra, bahçede, iskelede, teknede, sofrada da gittikçe daha yakın davranmıştı bana, matematik ya da fizik çalışırken, babasından ya da Kültigin'den çok, benden yar-

dım ister olmuştu. Bununla birlikte, çaldığı parçayı çok beğendiğimi görüp bana yanağını uzattığını ya da içinden çıkamadığı bir problemi çözmesine yardım ettim diye yüzümü dudaklarıma en yakın yerlerinden üst üste öptüğü zaman bile, ne bana tutkun olabileceğini düşünüyordum, ne de aramızda sürdüregeldiğimizden öte bir ilişkiye girebileceğimizi. Lisenin sor yıllarında, bayağı seviştiğimiz günlerde de, liseyi bitirdiğimiz yıl, Kültigin'le birlikte Paris'te okumasına karar verilmişken, İstanbul'da, benim yazıldığım fakültede okumakta dayattığı günlerde de değişmemişti duygum: sevişmelerimiz usuna estikçe girdiği bir oyundu yalnızca, erişilmezliğini hep aynı biçimde sürdürüyordu. Üniversitenin sonunda, bu konuda tek olumlu düşüncem onu hâlâ bir başkasına kaptırmamış olmamdı. Gene de, sabrımın son noktasında, kendisiyle evlenmek istediğimi söylemeyi göze almıştım. Hiç şaşırmamıştı Aybik'e, hatta "Bunu bekliyordum," diyerek sevinçle boynuma sarılmıştı.

Şu var ki, sevinci kendisinin de paylaştığı bir düşün en sonunda gerçekleşme aşamasına gelmesinden çok, beklentisinin doğru çıktığını görmesinden kaynaklanıyordu. "Peki, ne diyorsun?" diye sorduğumda, "Hiçbir şey. Babama ileteceğim. Bilirsin, bizim evde bütün önemli kararları o verir," demesinden anlamıştım. Daha baştan fazla umutlu olmamama karşın, korkunç üzmüştü bu yanıt beni. Ama, kesin kararı bana her zaman candan bir dost gibi davranmış olan Mükrimin bey verecek diye için için sevinmiştim de. Bu nedenle, ertesi gün, yalının bahçesinde, Mükrimin bey koluma girip de kızıyla evlenmek istememden gurur duyduğunu, ancak, içten kanısına göre, yaratılış ve yetişim bakımından birbirimize hiç mi hiç uymadığımızı, böyle bir çılgınlık yapacak olursak, bilemedin altı aylık bir bilinçsizlik döneminden sonra, birbirimizi yemeye başlayarak yaşamı cehenneme çevireceğimizden kuşku duymadığını, dolayısıyla, öncelikle bana duyduğu "dostluk, sevgi, hatta saygı" gereği, böyle bir evlenmeye hiçbir za-

man izin vermeyeceğini söyleyince, neye uğradığımı bilememiştim. Söylemek bile fazla, bütün tutkumla, bütün mantığımla karşı çıkmıştım ona, Aybike'yle birbirimizi kaç yıldır sevdiğimizi, çok iyi anlaştığımızı, uğraşımızın bile aynı olduğunu söylemiştim, sözlerimden hiçbir şey anlamamış gibi, uzak uzak yüzüme baktığını görünce de Aybike'ye koşmuştum. Ama, öyle anlaşılıyordu ki, bir gün içinde her şey değişmişti: bunca yıllık dostluk, bunca yıllık sevgi sırf bana burada, bu dakikada, bu korkunç düş kırıklığını yaşatmak içinmiş gibi, Aybike oturduğu yerden kalkmadan dinlemişti yalvarmalarımı, daha birkaç yıl önce babasının kararına rahatlıkla karşı çıkmış olduğunu unutarak, "Babam ne derse o olur, o istemediğine göre, konu kapanmış demektir: konuşmak yararsız artık," demekle yetinmişti. Yıkılmış, ezilmiş bir durumda, bir daha hiç dönmek kararıyla çıkıp gitmiştim. Dönmemiştim de.

Ama birşeyleri bir daha hiç bulamamasıya orada bıraktığım kesindi: Aybike'nin erişilmezliği iyice kesinleştikten sonra, yaşamın en doğal edimleri, örneğin evlenmek, çocuk büyütmek, aynı ölçüde erişilmez geliyordu bana; Aybike'nin ve Aybike'yi çevreleyen her şeyin yokluğunu bir sakatlık gibi duyuyordum. Böylece, örneğin gözlerini yitiren bir insan, bir süre her şeyin bittiğine inandıktan sonra, yaşamını nasıl yeni durumuna göre düzenlemeye başlarsa, ben de kendi yaşamımı aynı biçimde yönlendirmeye çabaladım. Başardım da. Araya ünlü genel müdürlük dönemim girdi. O günlerin modasına uyarak ülke ekonomisinde yabancı etkisini engellemek için bakanlara, başbakanlara bayrak açtığım, Tanrı'nın günü yazanak üstüne yazanak hazırlayıp demeç üstüne demeç verdiğim bu coşkulu dönemde sürdürdüğüm savaşım dışında hiçbir şeye ayıracak zamanım yoktu. Belki gene günün modasına uyarak çoğu ilerici uzmanlar gibi devletten aldığımın otuz katı bir ücretle özel kesime kapılandığım dönemde de başında bulunduğum şirketler topluluğunun ye-

ni yeni yatırımları, yabancı anamalı, bu arada yabancı etkisini artırmak için yapmak zorunda kaldığım sayısız yolculuklar ve görüşmeler uzun boylu eski yaralara dalma el vermedi. Ne var ki, körün sık sık körlüğünü ayırmasamak durumunda kalmaması, bir kez ayırımsadıktan sonra da gözlerini yitirdiği dakikaya dönmemesi olanaksız olduğu gibi, benim de zaman zaman Aybike'nin yokluğunu duymamama, Aybike'nin yokluğundan yüzüstü bırakılışımın ayrıntılarına gelmememe olanak yoktu. Yıllardan sonra bile, en olmayacak zamanlarda, en ivedi çalışmaların, en ateşli toplantıların ortasında, birdenbire her şeyden koparak Yeniköy'e dönüyor, Aybike'yle Mükrimin beyin kararlı tutumlarına mantıklı bir açıklama bulmaya çalışıyordum. Ancak bu açıklamayı ne acıdan kıvrandığım sıralarda bulabilmişim, ne de Aybike'nin, Mükrimin beyin, hatta Kültigin'in benim için uzak, yabancı, nerdeyse soyut birer varlık olup çıkmalarından sonra.

Erişilmez niteliğini kollarımın arasındayken bile hep sürdürmüş olduğundan, Aybike'nin davranışı pek de anlaşılmas gelmiyordu bana: tutkulu bağlılığım koltuklarını kabartmıştı, daha iyisini buluncaya dek beni ardından sürüklemek istemiş, belki de zaman zaman beni gerçekten sevdiğini düşünmüş, ama ben işi büyötmeye kalkınca, görünüşten gerçeğe geçerek erişilmezliğinin ardına çekilmeye karar vermişti. Mükrimin beye gelince, büsbütün yıkılmayayım diye kızının kararını kendi kararıymış gibi göstermek istememişse, tutumu anlaşılacak gibi değildi. Neden böyle sarsılmaz bir kararlılıkla karşı çıkmıştı Aybike'yle evlenmeme? Yoksul olduğum için desem, hem parlak bir geleceğin eşiğindeydim, hem de yoksulluğun iyi bir itici güç olduğunu kendisi söylerdi. Yeterince dindar, yeterince ulusçu olmadığım için desem, dindar ve ulusçu görünenleri desteklemesine karşın, yaşama biçimiyle kendisi de pek öyle dindar ve ulusçu sayılmazdı. Kendisi gibi soylu olmadığım için desem, Hasan ağanın belirli bir soyluluğu simgelediğini söyleyen kendisiydi. Mesleğimi beğenmediği

için desem, oğluyla bozuşmasının başlıca nedenlerinden biri ona benim gibi mühendis olmayı benimsetememesiydi. Kısacası, neresinden bakılırsa bakılsın, çelişkiliydi tutumu. O günlerde, Paris'ten yazdığı bir mektupta, Kültigin aydınlatmaya çalışmıştı beni, benim de, Hasan ağanın da kendi yönelimlerinin tam karşısını somutlaştırdığımızı, bize sırf bu yüzden, varlığını ve düşüncesini temellendirmesine yardımcı olduğumuz için değer verdiğini, bir başka deyişle, değerimizi olumsuzluğumuza dayandırıldığını söylemiş, "Beni de yanılttı uzun zaman, ama artık iyice tanıyorum onu: horgörüsüne saygı, nefretine sevgi, çıkarına özveri, çelişkisine mantık görüntüsü vermeyi çok iyi beceren bir canavar," diye eklemişti. Aralarında geçenler de bir ölçüde doğruluyordu bu gözlemi: devlet hizmetinde en yüksek basamaklara ulaşmış atalarıyla övünüp dururken, Kültigin'in bir devlet görevi almayı düşünmesini olmayacak bir aykırılık olarak değerlendirmişti; ikide bir köklerini öne çıkarırken, Kültigin'in aile sınırlarını aşarak bu kökleri geniş ve canlı bir ortamla, önce Türkiye'yle, sonra Polonya'yla bütünleştirmek istemesini kesin bir yozlaşma olarak görmüştü. Ama çelişkiyi bunlar da açıklamıyordu, çelişkinin varlığını kesinliyordu yalnızca.

Öyle sanıyorum ki, Mükrimin beyin çağrısını biraz da bu yüzden, yaşamımı karartmış olan çelişkiyi hâlâ açıklayamadığım için unutamadım: şimdi, her şeye soğukkanlılıkla bakabilen, deneyimli bir insan olarak, biraz gözlerimi açacak olursam, bunca zamandır bulamadığım açıklamayı en sonunda bulabilirdim. Cenazeden beri gece gündüz bu işi düşünmemin bile soğukkanlılıktan çok uzak olduğumu gösterdiğini usuma getirmeden, Mükrimin beye telefon ederek ne zaman görüşebileceğimizi sordum. "Hemen kalk gel, ben de evde tek başıma bunalıyordum," dedi.

Yalının kapısından girince, beni gençlikten alıp yaşlılığın eşiğine getiren bunca yıl buraya hiç uğramamış gibi bir duygu uyandı içimde: gerek girişte, gerek salonda, ma-

salardan, koltuklardan perdelere, duvar kâğıtlarına, hep aynı yerlerde, aynı biçimde duran sehpa­ların üstündeki vazo ve kül tablalarından duvarlardaki başları fesli, göğüsleri nişanlarla kaplı sakallı portrelerine dek, her şey ilk geldiğim gün nasılsa öyleydi, hatta o günkünden de parlak görünüyordu. Mükrimin bey ak saçları ve buruşmuş yüzüyle bu izlenime gölge düşüren tek öğeydi, ama nerdeyse tek kırı­şığı bulunmayan koyu renk takımı, sivri burunlu, parlak kunduraları, ak gömleği, incecik bağlanmış kravatının üstündeki elmas başlı iğne, bütün varlığından yayılır gibi görünen dost gülümseme, her türlü değişiklik izlenimini bir yanılsamaya dönüştürmekte gecikmiyordu. "Ne iyi et­tin de geldin! Öyle sevindim ki, bilemezsin, gerçekten bilemezsin," dedi. Ben ağzımın içinde Müşfika Sadberk hanı­ma ilişkin birşeyler gevelerken de "Boşver, bunlar hiç söy­lenmese de olur," dercesine elini salladı, sonra koluma gi­rerek eskiden en çok oturduğum koltuğun önüne getirdi beni. Hiç duralamadan oturdum. Kendisi de tam karşıma oturdu, her zamanki dost gülümsemesiyle bir şey sormak ister gibi, ama hiç konuşmadan yüzüme bakmaya başladı. Gazetede Müşfika Sadberk hanımın ölüm duyurusunu okuyalı beri ikide bir ardına takıldığım düşünceyi izleye­rek bu susuşu bir yenilgi göstergesi olarak değerlendirdim, ak saçları, kırışık yüzü, küçülmüş gözleri de işin içine gi­rince, ona acıdım bayağı. Sırf bir şey söylemiş olmak için:

"Bu evde hiçbir şey değişmemiş, hiçbir şey eskimemiş, anlayamıyorum," dedim.

Mükrimin bey bir kâhkaha attı:

"Haklısın, anlayamazsın," diye onayladı, sonra, ner­deyse alaylı bir havayla: "Şu senin Hasan ağanın ilk erkek torununun adı neydi, biliyor musun?" diye sordu.

"Hayır, bilmiyorum," dedim, şaşkın şaşkın yüzüne baktım: daha ilk dakikada Hasan ağaya dönmesine bir an­lam veremediğim gibi bu evin hiçbir değişikliğe uğrama­mış olmasıyla Hasan ağanın ilk erkek torunu arasında bir bağ da kuramıyordum.

Mükrimin bey bir kahkaha daha attı:

"Bilemeyeceğini biliyordum, çünkü sizin süreklilik anlayışınız böyledir: siz iki göbek ötenizi doğru dürüst bilemezsiniz, adları, yerleri, zamanları birbirine karıştırırsınız, oysa bizim soyağacımızda tek boşluk bulamazsın," dedi, arkasından da uzun ve ayrıntılı bir karşılaştırmaya girişti: çevremde gördüğüm nesnelerin kimileri birkaç kez elden geçirilmiş, kimileri yenilenmişti, ama hep aynı renkler, aynı çizgiler, aynı duvar kâğıtları, aynı kumaşlar kullanılmıştı, piyasada bulunmayanları özel olarak yaptırtılmıştı; hiç kuşkusuz, çok pahalı bir yoldu bu, ama zorunluydu: bizler zamanı geçmiş i içinde eritmiş bir bugünün sonsuzluğu içinde yaşarken, Konur-alp'lar ataların anılarına, ataları çevrelemiş olan nesnelere dayandırarak, geçmiş i bugünde somutlaştırarak yaşamayı yeğlerlerdi; doğru olan da buydu, yaşam böyle zenginleşir, insan ilkelikten böyle uzaklaşırdı.

Mükrimin beyin bu uzun karşılaştırmısından bir sonuç çıkarmak gerekirse, Konur-alp'ların geçmiş i Konur-alp'tan gelmeseler de bir tarihi, bizimkiyse, Konur-alp'tan da gelsek, bir söylen. Ama gerçekten bu sonucu mı gelmek istiyordu? Bununla övünüyor muydu, yoksa yalnızca kendi kendisiyle, kendi ailesiyle alay mı ediyordu? O sırada kendi kendisiyle alay etme olasılığı çok daha yakın göründü bana: üç kızının üçünün de yabancılarla evlendiği, oğlunun başka bir ulusun uyruğuna geçtiği ortadayken, geçmiş e bağlılıkla övünmek olsa olsa ince bir alay olabilirdi. Ancak ben alayı sezmemiş gibi davranmayı yeğledim:

"Kısacası, bütün yalı eski görünüşünü olduğu gibi koruyor, öyle mi?" diye sordum.

"Pek sayılmaz," dedi. "Burası, bizim daire, öteki ortak salonlar, bahçe ve iskele hep aynı kaldı ya kızlar kendi dairelerinde ufak tefek değişiklikler yaptılar. Ne de olsa kendi damgalarını vuracaklardı evlerine. Ha, bir de Kültigin'in dairesi değişmedi."

Söz Kültigin'e gelince, bir tuhaf oldum. Başımı önüme eğdim. Sustuk bir süre. Sonra Mükrimin bey değişmiş, keyifli bir sesle:

"Arkadaş, ben çok yaşlandım anlaşılan: en azından yarım saattir buradasın, ne içeceğini bile sormadım," dedi. "Birer viski içer miyiz?"

"İçeriz," dedim.

Bir iki dakika sonra, tanımadığım bir uşak, tanıdığım servis arabasının üstünde, viskiyi, sodayı, buzu, kuruyemişleri getirip servise girişti, yalının bütün uşakları gibi kusursuz bir biçimde yaptı işini. Ama Mükrimin bey neredeyse her devinisinde homurdandı. "Huysuz bir adam olup çıkmış bizimki, yaşlılık kötü şey," dedim kendi kendime, haksız yere azarlanan uşağa acıyacağıma eski dostuma acıdım. Kadehi boşalınca, gene uşağı azarlamasın diye hemen kalkıp kendim doldurdum. Başıyla teşekkür etti. İkinci kadehlerimizi de boşaltıp üçüncüye geçtiğimiz zaman, gülümsemesinin ortasında kurşun gibi ağır bir hüznün belirdi, konuştu konuşacakmış, ilk sözleri de Aybike'ye ilişkin olacakmış gibime geldi. Ama o sırada, daha birlikteliğimize ısınamadan, Aybike'den hiç söz açmamak daha doğru olacaktı. Hem de Mükrimin bey bir çocuk gibi görünüyordu gözüme: çocukların kusurları üzerinde fazla durmamak gerekirdi.

"Boşverin," dedim.

"Neye?" diye sordu.

Yanıt vermedim. Denize bakan pencerelerden birinin önüne gittim. Zorlu bir lodos çıkmıştı, kıyıya vurarak adam boyu yükselen dalgalar insanın içini ürpertiyor, bir yalnızlık, bir her şeyden kopmuşluk duygusu veriyordu. Mükrimin bey de kalkıp yanıma geldi, damdan düşer gibi:

"Dostum, bana inanır mısın, bilmem, başarılarından gurur duydum hep, arayıp kutlamayı düşündüğüm de çok oldu, ama senden herhangi bir yardım istemeyi hiçbir zaman düşünmedim," dedi.

Şaşırdım:

"Ne demek istiyorsunuz? Ne yardımı?" diye sordum.

Sorumu işitmemiş gibi sürdürdü konuşmasını:

"Ankara'da genel müdürken de, buradaki içinde de çok yardımcı olabilirdin bana. Üstelik, ne istesem, yapardım, biliyordum. Ama gelmedim."

"Neden?" dedim.

Gene bir hüznün belirdi yüzünde, sonra gülümsedi:

"Boşver," diye geçiştirdi.

Böylece, bir süre için, Aybike iki "boşver" arasında kaynayıp gitti. Mükrimin beyin bana karşı bir suçluluk duyduğunu düşündüm. Dönüp yerime oturdum, kadehimin dibinde kalan viskiyi başıma dıktım, saate baktım. Mükrimin bey kötü bir şey yapmamı önlemek istercesine karşıma dikildi:

"Rica ederim, saate bakma!" dedi. "Saati unut da önerimi dinle: akşam yemeğini birlikte yiyelim. Hem de nasıl, biliyor musun: şuracıkta, başbaşa, hiç rahatımızı bozmadan. İyi mi?"

Yemek salonuna geçip kocaman masanın iki ucuna birer nokta gibi oturmak yerine, yemeği burada, gülağacı sehpalardan üzerinde yemek eski yaşamına ve eski düşüncelerine karşı bir tepki, bana karşı da bir ödün olmalıydı. Demek gerçekten suçlu buluyordu kendini. En azından ben böyle değerlendirdim:

"İyi," dedim.

Sevinçle mutfağa gitti, dakikasında geri döndü:

"Tamam, yemeklerimiz az sonra geliyor," dedi, oturdu, "Bir ara korkuya düştüm, ama her şey var," diye ekledi. "Aşçı iki gündür izinli, bizimkiler de Uludağ'dalar. Biraz sıkıntı dağıtmak istediler. Ama benim içimden gelmedi. Oysa çok ısrar ettiler. Bilirsin, biz birbirimize düşkün bir aileyiz."

"Evet, bilirim," dedim, ama Mükrimin beyin sözlerinin birlikten çok, uzlaşmazlığı dile getirdiğini, öte yandan, karısının ölümünün üzerinden iki hafta bile geçmeden kendisini koca yalıda bir uşakla yalnız bırakıp eğlenmeye

gittiklerine göre, kızlarının onu artık fazla önemsemediklerini düşündüm. Daha da suskunlaştım bu yüzden.

Mükrimin bey de suskundu. Ancak uşak yemekleri getirmeye başlayınca açıldı dili, her yaptığına bir kusur bulup azarladı adamcağını. Çoğu yaşlılar gibi onun da gücünün artık yalnızca uşaklara yettiğini, küçüle küçüle çıkış noktasına geldiğinden, kendisini çocuklarla özdeşleştiren zavallı gücü ortaya koymak için hiçbir olanağı kaçırmadığını düşünerek acıklı güç gösterisini hüzünle izledim. Uşak da, gösteriyi doruk noktasına çıkarmak istercesine, salçalı bir et yemeğiyle dolu kayık tabağını Mükrimin beyin ayaklarının dibine deviriverdi. Mükrimin bey yaşından beklenmeyecek bir hızla yerinden fırladı o zaman:

"Çık dışarı! Çık dışarı! Bir daha gözüm gömesin seni!" diye haykırdı. Uşağın dışarı çıkmasıyla elinde bezlerle, süngerlerle yeniden kapıda belirmesi bir oldu, ama Mükrimin bey, nerdeyse bir yaşama nedenine dönüşmüş görünen kurbanından yoksun kalmak pahasına, "Dışarı çık dedim sana! Bırak onları da bas git!" diye gürledi. Arkasından da düşümde görsem inanmayacağım bir şey yaptı: adamcağızın kapıya bıraktıklarını alarak yaşam boyu hep bu işi yapmış gibi, şaşırtıcı bir çabuklukla halıyı temizleyiverdi. Sonra, hiçbir şey söylemeden, bezleri, süngerleri alıp çıktı, elinde yeni bir kayık tabağıyla geri döndü, tabaklarımıza yemek koydu, koltuğuna oturup derin derin içini çekti, "Derler ki, Mustafa Kemal bir gün 'bu millete her şeyi öğrettim de uşaklığı öğretemedim' demiş. Umarım, dememiştir ya dediyse yanlış demiş bence, çünkü uşaklığı öğretemediyse, hiçbir şey öğretmemiş demektir: uşaklığı beceremeyen hiçbir işi beceremez," dedi.

Güldüm:

"Hep efendi olarak yaşayanlar uşaklığı beceremeyebilirler, ama başka konularda çok başarılı olabilirler," dedim.

"Olmaz öyle şey," diye yanıtladı: "önce uşaklığı öğrenmek gerekir."

Bu saçma görüşte bu denli dayatması tuhafıma gitti, içkinin etkisiyle özgünlük gösterisine kalkıştığını ya da, alışılmış çelişki tutkusuyla, uşaklık sözcüğüne bambaşka bir anlam verdiğini düşündüm, sırf bir şey söylemiş olmak için:

"Peki, siz öğrendiniz mi?" diye sordum.

"Elbette!" dedi coşkuyla, sonra, sanki çok önemli bir sorunu tartışıyormuşuz gibi, sözcüklerinin üzerine basa basa açıklamaya girişti: "Bendeniz hiçbir zaman Mustafa Kemal'den ders almayı düşünmedim, bunun için de öğrendim, çok güzel öğrendim. Öğrenmemiş olsam, şu adamın uşaklığı bilmediğini görebilir miydim? Onun yapması gerekeni ondan iyi yapabilir miydim?"

Gene güldüm:

"Hayır, yapamazdınız," diye onayladım.

"Evet, yapamazdım," dedi Mükrimin bey, sonra, bu işi gerçekten çok iyi bildiğini kanıtlamak istediğinden olacak, devinimlerine bir törem, ayrıcalıklı bir iletişim boyutu katarak, nerdeyse hiç konuşmadan, yemeden, içmeden, bana hizmet etmeye girişti. Çok da iyi hizmet etti doğrusu. Ama ikimizi de çok yordu bu iş. Öyle ki, kahvelerimizi içerken, birlikte yemek yemiş gibi değil de ağır bir beden işini bitirmiş gibiydik. Kendisi de ayırımına vardı bunun, "Sevgili dostum, en az yirmi yıldır görüşmedik, konuşulacak çok şeylerimiz olması gerekirdi, ama pek bir şey konuşamadık, sence bunda bir aykırılık yok mu?" dedi.

"Hayır, yok," dedim.

Bir süre düşündü:

"Haklısın, yok," diye onayladı. "Birşeyler ya da bir yerler kireçlenmiştir, açılmaları zaman ister. Bunun için bir önerim olacak sana: bu gece burada kal, eski günlerdeki gibi, Kültigin'in dairesinde, her zamanki yatağında."

Neden bilmem, korkunç bir güç karşısında yenik düşmek üzereymişim gibi bir duyguya kapıldım birdenbire, hiçbir şey söylemeden kaçıp gitmek geldi içimden, sonra

Mükrimin beyin karşında dost dost gülümsediğini gördüm, bu işi abarttığımı, ayrıca buraya her şeyden önce yıllardır kafamı karıştıran bir gizi çözemeye geldiğime göre, böyle bir fırsatı tepmenin budalalık olacağını düşündüm, Mükrimin bey önerisini yineleyince, bir kez daha boyun eğdim.

Eski odamda hiçbir şey değişmemişti gerçekten, arayacak olsam, daha dün ayrılmışım gibi, her şeyi bıraktığım yerde bulabilirdim, ama, o akşam seçtiği işlevi sonuna dek götürmek mi istiyordu, nedir, Mükrimin bey hiçbir şeye el sürdürtmedi, yatağımı bile kendi eliyle yaptı, bir zamanlar Kültigin'in üzerinde gördüğümü anımsar gibi olduğum bir pijama getirdi, "Sanırım, tam gelir," deyip dışarı çıktı, ama her yaptığımı duvarın ardından izlemiş gibi, ben giyinir giyinmez geri döndü, "Evet, olmuş işte! Azıcık kolları sarkıyor, biraz da bol. Ama insan yaşlandıkça kilo alır, sen nasılsan öyle kaldın hep. Bunca yüksek görevlere geldin, gene de kavrukluktan kurtulamadın. Nedeni belli: yaşamını düzene sokamadın bir türlü, güzel bir hanım bulup evlenmedin." Yıllardan sonra eve dönen oğlunun hiçbir sorununu çözememiş olduğunu gören bir babanın sesi gibi üzüntülüydü sesi, yüzü de sesini doğruluyordu; gene de, sanki suç benimmiş gibi, evlenmemiş olmamı başıma kâkınca, yalıya gelişimden beri ilk kez sinirlendirdi beni; bunun acısını çıkarmak için mi, yoksa bu soruyu gerçekten sormak istediğimden mi, bilmem, "Kültigin'i özlemiyor musunuz?" diye sordum.

"Evet, sık sık, seni de özlediğim gibi," dedi.

"Kültigin'in aileden kesinlikle kopmuş olması sizi üzmüyor mu?" diye üsteledim.

"Elbette üzülüyorum, ama alıştım artık." dedi. "Hem Kültigin'in aileden kesinlikle koptuğu düşüncesinde de değilim."

"Geri dönecek mi diyorsunuz?" diye sordum.

"Hayır, sanmam, inatçı çocuktur, ama dönmeyecek diye bizden kopmuş sayılmaz ki," dedi. "Oğlum olarak ka-

lacak her zaman, hiçbir şey değiştiremez bunu. Sonra, uzaktan uzağa da olsa, kendisini sürekli izliyorum: ailenin bütün yeleri gibi çok başarılı."

Bu sözlerinde de ince bir alay sezinledim:

"Bütün yeleri gibi mi?" dedim.

"Evet, bütün yeleri gibi," diye yineledi. "Sonra, sen de biliyorsun herhalde, kocaman bir oğlu var, on beşine bastı. Kültigin aramıza dnmemekte kararlı olsa bile, beş, altı yıla varmadan, bu oğları babasının doğduğu evi, büyüdüğü kenti, kardeşlerini, yeğenlerini görüp tanımak isteyecek, buraya gelmedikçe yarım bulacak yaşamını, babası ne yaparsa yapsın, kalkıp gelecek sonunda. Kültigin'in dikbaşlılığının yol aıtığı geçici kopukluk son bulacak, çünkü, hiç kuşkum yok, bu oğları bir kez buraya geldi mi kolay kolay gidemez bir daha."

Mükrimin beyin olmayacak düşlerle avnmaya çalıştığını, yaşlılığın korkunç bir şey olduğunu düşündüm, iim şd birden, ama gülümsemeye çalıştım:

"Nerden biliyorsunuz?" diye sordum.

Zorlu bir kakhaha attı:

"Dostum, bunda bilinmeyecek ne var?" dedi. "Türkiye'de Amerikalı bir Türk ne demektir, bir düşünsene! Adıyla sanıyla Türk, babası Türk, dedesi Türk, ama kendisi tam bir yabancı, stelik Amerikalı! Düşünsene: dilinizi konuşmuyor, geleneklerinizi bilmiyor, durumunuza kakhahalarla gülüyor; kısacası, hiç çaba harcamadan, kendiliğinden, yüzyıllardır süregelen dşnz gerçekleştirmiş, bilerek ya da bilmeden, herkesin olmaya can attığı, lksel Türk oluvermiş! Öyleyse? Öyleyse, burada herkes kucak açar böyle birine, en güzel kızları onun için birbirine girer, en büyük kurumları onu birbirinden kapmaya çalışır, dergiler, gazeteler ardından koşar. Uzun szn kıyası, bütün yaşamı başsız sonsuz bir şenlik olup çıkar bizim oğlarının, hiçbir yerde bulamayacağı bir ilgi, bir sevgi, bir saygı görür herkesten, sonunda da postu bizim yalıya serer."

Bir kakhaha da ben attım:

"Siz öteden beri çelişkiye bayılırsınız," dedim.

"Yok, yok, bu benim çelişkim değil, sizin kendi çelişkiniz," diye karşı çıktı hemen. "Atalarınızdan, şanlı tarihinizden, soylu geleneklerinizden söz edersiniz durmadan, ikide bir titreyip kendinize dönmeye yeltenirsiniz, ama bunu yaparken bile, bucak bucak kendinizden kaçarsınız. Çelişki konusunda kimsecikler sizinle aşık atamaz, dostum. Kendinize, kendi toplumuza, kendi dilinize, hatta kendi çıkarınıza yabancılaştığınız ölçüde kesinlersiniz siz kimliğinizi. Kendi yöneticilik serüvenini düşünsene: yabancılara karşı çıkarken yerden yere vurulup da yabancılarla bütünleştikten sonra el üstünde tutulmaya başlamadın mı? Böyle bir ortamda, kendi dilini, kendi ekinini bilmeyen, baba yurdunu yurttan saymayan bir Türk baş tacı edilmez mi?"

Bayağı coşmuştu Mükrimin bey, bir topluluğa sesleniyormuş gibi bağırıyordu, beni kışkırtmak istediği belliydi, ancak "Güzel söylev doğrusu, ama soluksuz kaldınız," diyerek konuşmayı noktalamayı yeğledim. Ne söyleyecektim ki? Mükrimin bey çelişkinin de ötesine geçmişti, düpedüz saçmalıyordu. Bana öyle geliyordu ki, söylevinden çıkarılabilecek bir tek anlam vardı, o da kendi özel yaşamının yenilgilerini, yenilgilerini, düş kırıklıklarını bütün bir toplumun sırtına yıkmaya çabaladığıydı. Kültigin ailesini ve ülkesini bıraktıysa, Aybike, Bânûhan ve Bengisu yabancıları seçtilerse, ben bunca yıl acı çektiysem, suç kendisinde değildi, "siz" sözcüğüyle kendinden yalıtıldıklarında, sende, bende, hepimizdeydi. Gerçekten inanıyor muydu buna, yoksa bana ve Kültigin'e yaptığı haksızlıkları örtbas etmek için mi bu yola başvuruyordu? Anlamak zordu. Ben de, hiç değilse o gece, anlamaya çalışmadım doğrusu. O gece, eski yatağımda, başımı yastığa koyduktan sonra, bin bir anı üşüştü belleğime, anılara dalmak daha çekici geldi. Sonraki günlerdeyse, yeniden, üstelik eskisinden daha sıkı, daha denk, daha candan bir biçimde başlayan dostluğumuz bu tür sorular üzerinde durmayı dürüstlükten

uzak bir tutum olarak değerlendirmeme yol açtı. Böylece, yavaş yavaş, Mükrimin beyi her türlü kusura dan arıttım düşüncemde, yaşamın kötü rastlantılarına kurban gitmiş bir mutsuz adam olarak gördüm yalnızca.

Doğrusunu söylemek gerekirse, pek de mutsuz görünmüyordu öyle, beni hep iki dirhem bir çekirdek, mutluluktan ışıldayan bir yüzle karşılıyor, saatler boyunca nükteler yapıp kakhahalar atıyordu. Ama, ikide bir evime ya da iş yerime telefon ederek "Hadi, kalk gel, biraz kaynatalım," demesini şaşmaz bir sıkıntı göstergesi olarak değerlendirdiğimden, taşkın sevincini kendi varlığına bağlıyor, dairesinde ya da bahçenin bir köşesinde, viskilerimizi yudumlarken, ortalığı gürültüye boğan sarışın ya da kızıl saçlı torunlarını göstererek "şunlara bak, şunlara! Konur-alp'ların acemi oğlanlarına!" deyip kakhahayı koyverdiği zaman, çok sevdiği yalısında bir tür tutsağa dönüştürüldüğünü, ancak, gün görmüş bir İstanb ul efendisi olarak, acısını bilgece içine gömdüğünü düşünüyordum. Kızları da bu konuda kendisine iyi yardımcı oluyorlardı doğrusu. Yalıda oldukları zaman, en az bir kez yanımıza uğruyor, eskiden olduğu gibi bana yanaklarını uzattıktan sonra, bir süre oturup konuşuyor, çocuklardan, tanıdıklardan, eski günlerden söz ediyorlardı. Damatlara gelince, fazla yerilecek bir yanları yoktu. Çoğunlukla iş gezilerinde olan, bunun için de yalıda seyrek görülen Larry Garvin, yüzüyle, devinileriyle, bir sanatçı, en azından bir aydın izlenimi uyandırıyor, konuşması da iyice güçlendi-riyordu bu izlenimi: ekonomiden yazına, her konuda sy-lenecek bir sözü vardı, üstelik her söylediğinde tutarlıydı. Aybike'nin kocası Michael, Larry'nin en yakın arkadaşıydı, çocuklukları ve genlikleri birlikte geçmişti, iş yaşamına birlikte atılmışlar, sonra, birlikteliklerini daha da perçinlemek istercesine, iki kızkardeşle evlenmişlerdi. Ancak, bütün kibarlığına ve bütün doğallığına karşın, Michael, Larry'nin çekiciliğinden yoksundu: gereğinden fazla uzun boyu, kısa kesilmiş, sık ve dik saçları, yanık yüzüyle, bece-

riksiz bir sığır çobanını andırıyor, yaz günleri, iskelede, "Bu kadın benimdir," dercesine, Aybike'nin sırtını, kalçalarını, bacaklarını okşadığı zaman, öyle bir dengesizlik görünümünü yaratıyordu ki, güzelle çirkinin, soyluyla bayağının bu aykırı birlikteliği ister istemez rahatsız ediyordu insanı. Ama Bânûhan'la Jürgen Stockinger'in uyumsuzluğu çok daha rahatsız ediciydi: Bânûhan.ne denli inceyse, Jürgen Stockinger o denli kabaydı: kocaman, kıllı gövdesi, dazlak kafası, kırmızı yüzü, kısa ve kalın bacakları, çirkin sesi, güçlü ve sürekli solumasıyla koca bahçede bile insana soluk alacak hava bırakmaz gibiydi. Michael'le havadan sudan konuşulabilirdi hiç değilse, hatta, bir kez, Aybike'yle eski ilişkimi bildiğini, bunun da yaptığı eş seçiminin ne denli yerinde olduğunu kanıtladığını söylemişti. Jürgen'den böyle incelikler beklememek gerekirdi. Yazın ilk günlerinde, bir akşamüstü, bahçenin bir köşesinde, Mükrimin beyle Proust'un yeni bulunmuş bir metnini konuştuğumuz bir sırada, birdenbire, kocaman göbeğinin altında gülünç bir turuncu mayoyla tepemize dikilerek "Viskilerinizden birer fırt çekeceğim," demiş, sonra, birbiri ardından, iki kadehi de başına dikip sonuna dek içtikten sonra kahkahayı koyvermişti. Hiç kuşkusuz, kendince bir yakınlık gösterisiydi bu, ama Mükrimin bey, bu yakınlıktan pek hoşlanmamış olmalıydı ki, tam gideceği sırada, "Hey, Jürgen, söylesene, Proust konusunda ne düşünüyorsun?" diye sormuş, Jürgen her türlü insan dilini aşağılar gibi gelen, bozuk bir türkçeyle, "Kimmiş o? Ne alıp ne satar mış?" diye soruyu soruyla yanıtlayıp yürüyünce de "Bu herifin Goethe'nin ulusundan olduğunu kanıtlamak için bin tanık ister," demişti. Hiç kuşkusuz, Mükrimin bey iki kahkaha arasına sıkıştırmıştı gözlemine, hemen arkasından, "Ama akıllı heriftir, iş konusunda hiç kimse Jürgen'in eline su dökemez," diye eklemeyi de unutmamıştı. Ben gene de bu oluntunun Müşfika Sadberk hanımın cenazesinden beri benimsediğim görüşü doğruladığını düşünmüştüm: Mükrimin bey kılıcı elinden alınmış bir tutsak

komutandı artık yalısında. O günlerdeki gözlemime göre, onun bu yeni durumunun en belirgin göstergelerinden biri de tuhaf bir biçimde durmamacasına tarihsel ve siyasal konulara gelmesiydi. Hem de bunu öyle bir biçimde yapıyordu ki, kendisini böyle konuşmaya yönelten derin nedeni bilmesem, daha doğrusu bildiğim sanısına kapılısam, ona ağzıma geleni söyleyebilir ya da bir daha dönmek üzere kapıyı çarpıp çıkabilirdim.

Hiç unutmam, Jürgen Stockinger'in içkilerimizi başına dikmesinden bir gün önce Ankara'daydım, şirketlerimizden birinin büyük bir yatırımı konusunda ilgili bakanla görüşecektim. Randevu on beş gün öncesinden alınmış, uçağa binmemden önce de doğrulanmıştı. Randevu saatinde yirmi dakika önce gelmiştim bakanın kapısına, ama bir buçuk saat sonra da gene aynı yerdeydim. Özel kalem müdürü birkaç kez bakanı uyarmayı denemiş, ama o hep biraz daha bekletilmemi söylemiş, tam sabrım tükenip burnumdan soluyarak ayağa kalktığım zaman da kapısının açıldığını, Jürgen Stockinger'le birlikte çıktığını görmüştüm. Özür dilemişti hemen, Jürgen'le el sıkıştığımı, dolaşısıyla ona tanıdığımı görmezlikten gelerek çok önemli bir yabancı konuğu olduğunu, şimdi onu yemeğe götürdüğünü, özel kalem müdürüyle görüşerek ertesi hafta için bir görüşme saati saptamamı söylemişti bana. Bizim şirketlerin yanında Jürgen'in öneminin hiç de ağır çekmediğini bildiğim için büsbütün sinirlenmiştim, öfkeyle çıkmıştım bakanlıktan. Proust'la ilgili şakadan sonra, bu olayı anlattığım zaman, Mükrimin bey, "Ama bunda kızılacak bir şey yok ki," diye atılmıştı: "elbette böyle olacak, bakanlarımız öncelikle Alman'a, İngiliz'e, Amerikalı'ya açacaklar kollarını. Yöneticilerimiz akıllandılar artık, Osmanlı anlayışına döndüler. Doğrusu da bu. Hasan ağanın torunları ne derlerse desinler, bu iş böyle." Bu denli ciddi bir havaya bürünmese, sözlerini de Hasan ağayla bitirmese, otuz saatir yatışmayan öfkemden aldığım hızla sıkı bir tartışmaya girişebilirdim onunla, ama "Şakayı çok seviyorsunuz,

efendim, yalnız işler gerçekten dediğiniz gibi yapılıyor, bunun da şakaya gelir yanı yok bence," demiştim yalnızca. Hiç istifini bozmadan, "Hayır, dostum, şaka etmiyorum. Bir zamanlar sizin Gazi bunun tersini yapmak istemişti, ama hep birlikte gördük, yürümedi. Gazi'nin kovduklarının anlayışı daha ağır basıyor şimdi. Doğrusu da bu. Bu bakımdan, bizim damatlarla sıkı bir iş birliğine girsen, iyi edersin," diye sürdürünce de, bir kez daha, yenilginin onu böyle dolambaçlı alaylara yönelttiğini düşünmüştüm.

Bununla da kalmıyordu Mükrimin bey, yenilgisinin suçunu başkalarına atabilmek için, bir kılıca sarılır gibi, ünlü "siz" adılına sarıldı mı alaya alınmadık hiçbir ulusal özelliğimizi bırakmıyor, "Siz adam olmazsınız hiçbir zaman, çocukluktan, düşcüllükten kurtulamazsınız," deyip duruyor, çocukluğumuzun, düşcüllüğümüzün tartışılmaz kanıtının da yediden yetmişe hepimizin en büyük övüncünün iki kez Viyana kapılarına dek gitmiş olmak olduğunu söylüyordu. Ona göre, her iki Viyana seferi de bir başarısızlıktı, başarısızlıkla övünmek de ancak "biz"e özgü bir şeydi. "Ama biz başarısızlığımızla, yenilgimizle övünmüyoruz ki, Viyana Batı'da gidebildiğimiz en uzak nokta olduğu için övünüyoruz," dediğiniz zaman da sözü ağzınızdan kapıveriyordu hemen, bunun da övünülecek bir şey olmadığını, olsa bile, Viyana kapılarına dayananların gerçekten "biz" olduğumuzun çok su götürdüğünü söylüyor, "Gidenlerin ne kadarı sizdendi, ne kadarı devşirme, biri bunu hesaplarsa iyi olur," diyor, sonra, bu tuhaf nicelik karşılaştırmasını geliştirebildiğince geliştirip nitel öğelerle de zenginleştirerek, "On dördüncü yüzyıldan sonra kesinlikle sizin kazandığınız bir tek savaş biliyorum ben: 26 Ekim 1596 Hoçova meydan savaşı, hani düşman padişahın otağına kadar gelince, aşçıların, bulaşıkçıların tavaları, kepçeleri, süpürgeleri kaparak saldırıya geçtikleri savaş," diye ekliyordu. Söylemek bile fazla, bütün bunları bir başkası, örneğin Jürgen ya da Michael söyleyecek olsa, Haçova meydan savaşı'ndaki aşçı ve bulaşıkçılar gibi, elime ne

geçerse kapıp üzerine yürürdüm hemen, ama Mükrimin bey söyleyince batmıyordu; inanmıştım bir kez: kendini gereğinden fazla büyüttüğü kişisel suçlardan yalıtılmak için böyle konuşuyordu Mükrimin bey ya da, çok daha kötüsü, kendini varsayımsal bir halkla özdeşleştirip onda kendini aşağılayarak bir tür çileye yöneliyordu. Ne olursa olsun, konuşması düzgün, belleği sapasağlam olmakla birlikte, sözlerinin sorumluluğunu taşıdığını söylemek zordu: sabukluyordu, belki de bunama yolundaydı.

Daha ilk akşamdan tanık olduğum uşaklara takma huyunu ve uşaklık kavramı çevresindeki aykırı savlarını da bu durumuna bağlıyordum şimdi, çünkü, üç aşağı beş yukarı, her akşam yineliyordu aynı şeyi: ister Ahmet efendi hizmet etsin, ister bir başkası, hemen bir kusurunu bulup zavallı adamı kovuyor, hangi içkinin hangi kadehten içileceği, hangi yemeğin hangi çatalla yenileceği, yemeğin nasıl verilip tabağın nasıl değiştirileceği bilinince, dünya daha yumuşak dönecek, güneş daha parlak doğacakmış gibi, görevi kendisi ele alıyor, bir yandan kırk yıllık bir garson ustalığıyla servis yaparken, bir yandan da yaptığı işin felsefesine girişerek, "Bir Tanrı, bir de krallar bilmez uşaklığı, geri kalan bütün insanlar, hele bir Tanrı'ya ve bir krala inanıyorlarsa, uşaklığı bilmek zorundalar," diyordu. "Yani herkes garson mu olsun?" diye soruyordum. "Hayır, dostum, hayır!" diye atılıyordu hemen. Hayır, herkesin garson olması gerekmezdi, ama iyi hesap yapabilmek için önce dört işlemi öğrenmek gerektiği gibi, iyi insan, iyi yurttaş, iyi iş adamı, iyi savaşçı, iyi yönetici olmak için de işe uşaklığı öğrenmekle başlamak gerekirdi, çünkü uşaklık kendimizden yukardakine hizmetin ilk ve temel biçimiydi. Ancak, yalnızca kendimizden yukardakine uşaklık etmezdik, kendi kendimize, eşitlerimize, hatta kendimizden aşağıdakilere de uşaklık eder ve hiç şaşmadan, hiç sapmadan, uşaklığın kesin kurallarını yerine getirerek kendimizde ve benzerimizde Tanrı'yı ve Kral'ı kesinler, kendimizi ve benzerimizi Tanrı'ya ve Kral'a doğru yükseltirdik; üs-

telik, Tanrı'nın ve kralların ulusu olmadığından, evrenseli kucaklama olanağına kavuşurduk böylece. Bunun için, kuralları her durumda, gereğince, özenle, önemle uygulamak yeterdi. Ortaçağ'da, Tanrı'ya ve Kral'a hizmet etmek üzere Doğulular'la savaşmaya gelen hristiyan şövalyeler, karıştırlarının şövalyelik kurallarına göre değil de işlerine geldiği gibi, yani bir bakıma kendi adlarına savaşmışlarını görünce şaşırıp kalmışlardı, bir onursuzluk olarak değerdendirilmişlerdi bunu, kimileri, canları pahasına da olsa, bildikleri kurallara göre savaşmakta dayatmışlardı. Haçova meydan savaşında Maximilian'ın ordusunun yenik düşmesinin nedeni de buydu belki.

Mükrimin bey garip görüşlerine öyle bir saplanıp kalmıştı ki, bu ünlü Haçova savaşında Maximilian'ın askerlerinin giriştikleri zamansız yağmayı anımsattığınız zaman bile duralamıyor, "Yağma da savaşın kuralları arasındadır," deyip çıkıyordu işin içinden. Sonra, hemen arkasından, sözcükleri canı hangi anlamı isterse o anlamla donatarak, olayları işine nasıl gelirse öyle yorumlayarak, uşaklığı toplumsal gelişimin temel etkeni yapıveriyor, "Gözünü açar da şöyle bir bakarsan, Batı'nın en gelişmiş demokrasilerinin krallıklar, olduğunu görürsün. Biliyorsun, dünyanın en ileri ülkesi de başkanlıkla yönetilen Amerika Birleşik Devletleri!" diyordu. Kimi zaman gülüp geçiyordum, kimi zaman da, tartışarak bir sonuca varmak söz konusumuş gibi, "Ama başka krallıklar, başka başkanlıklar da var," diyordum. "Evet, doğru, var," diye yanıtlıyordu hemen, "ağa toplumlarının krallıkları, ağa toplumlarının başkanlıkları. Polonya toplumu bunlardan biri, sizin toplum da bir başkası. Kendilerine hizmete gelen adamı işinden alıkoyar, zorla dama çıkararak merdiveni çekiverirler, ama hep ağa kaldıkları, kendi kendilerine bile uşaklık etmedikleri için, yerleşik merdivenleri yoktur, seyyar merdivenle yetinirler." Gene gülüyordum, "Böylece, sizin mantığınıza göre, ağa efendi oluyor, uşak da bey," diyordum. Mükrimin bey, hiç duralamadan, "Doğru, öyle oluyor," diye

onaylıyordu hemen, sonra, her şeyin püf noktasını bilen bir bilge adam havasıyla, bu tür küçük efendilerin çokluğunun gerçek efendilerin, yani Tanrı'yla Kral'ın, işlevini baltaladığını, bunun için, gerçek krallığın ne demek olduğunu iyi bilen Osmanlı padişahlarının ağılıktan bir türlü vazgeçmek istemeyen ya da, her türlü oran ve çıkar kavramını hiçe sayarak, padişahıtan önce ağanın ardından giden Türkler'i ellerinden geldiğinde dışlayarak yönetimlerini devşirmelere, fethettikleri ülkelerin insanlarına dayandırdıklarını, gene aynı nedenle, elden geldiğince onlarınkinden ayrı bir dil, onlarınkinden ayrı bir ekin geliştirdiklerini, büyük yükselişlerini de bu insanların ve bu ekinin yardımıyla gerçekleştirdiklerini söylüyordu. "O zaman yıkılışları da bu ekinin ve bu insanların son başarısı olmuyor mu?" diye sorulduğu zaman da soru çok saçmaymış ya da söylenecek çok şey varmış da şimdilik söylemeyi gereksiz ya da sakıncalı buluyormuş gibi gözlerini tavana dikeyor, "Benim bir kusurum vardır, her zaman doğruyu söyleyrim," diye mırıldanıyordu.

Ne yalan söylemeli, Mükrimin bey bu şaşırtıcı konuşmaları ve davranışlarıyla bayağı eğlendiriyordu beni. İşin tuhafı, zaman zaman, onun aykırı savlarını dinlerken, o dakikaya dek usuma bile getirmedığım birtakım gerçekleri görür gibi oluyor, yaşlı dostumun çarpık, çelişkin, bölük pörçük yorumları, hiçbirini paylaşmamama karşın, gerçeği gerçeğin kendisinden de iyi sezdiriyormuş gibi bir duyguya kapılıyordum. Bununla birlikte, ölümüne sıkıldığım da olmuyor değildi. "Burada ne arıyorum?" diyordum o zaman kendi kendime. "Bunca insan benimle çeyrek saat görüşebilmek için iki, üç hafta öncesinden randevu alırken, yaşı yaşıma, başı başıma uymayan, üstelik yarı yarıya bunamış bir yaşlı adamın her telefonunda ne diye koşup geliyorum?" Soruyu böyle sorduğuma göre, en azından o dakikada, bu konuda ileri sürülebilecek tutarlı bir neden bulamadığım ortadaydı. Ama, hemen ertesi gün, Mükrimin bey telefonda bir delikanlı havasıyla, "Arkadaş, masa-

yı kurdum, seni bekliyorum, gel de kaynatalım biraz," der demez, her işi yüzüstü bırakıp yalıya koştuğuma göre de, tutarlı ya da tutarsız, bir neden bulunduğu kesindi. Ancak, Mükrimin beyin cenazede ayak üstü yaptığı çağrıya uymak için bulduğum nedenler geçerliliklerini yitirmişti artık: bu neden eski dostlarıma bırakılışımın acısını yendiğimi kanıtlamaksa, kaç aydır yeterince kanıtlamış olmam gerekirdi: Aybike'yle her karşılaşmamda içimde derinden derine birşeyler seğirmekle birlikte, nerdeyse herhangi bir kadınla konuşur gibi, kızarıp bozarmadan, elim ayağım birbirine dolaşmadan konuşabiliyordum onunla; Mükrimin beyin Aybike'yle evlenmemi engellemesinin ardındaki gizi çözmeye çalışmaksa, çoktandır böyle bir gizin varlığına inanmaz olmuştum: onun kendi yalısında tutsak bir komutan gibi yaşadığına inanmakla yirmi yıl önce Aybike'nin kararını kendi kararıymış gibi göstermekle kaldığını varsaymış oluyordum. Bu durumda, bir tek neden kalıyordu geriye: Mükrimin beyin sevdiği, güvendiği, varlığına gereksinim duyduğu tek insan olduğumu düşünmem. Beni yalıya çağırıp durduğuna göre, varlığıma gerçekten gereksinim duyuyor demektir. Arada sırada, pek de önemser gibi görünmeden, damatlarıyla ortak iş yapmamı öğütlemesini daha çok bir şaka olarak algıladığım için dostluğunun herhangi bir çıkar kaygısından kaynaklanabileceğini de düşünmüyordum. Ama ben, bir sürü iş arasında, nerdeyse bunadığını düşündüğüm bir yaşlı adama bunca zaman ayıracak kadar insancıl mıydım? Bu soruyu hiçbir zaman sormuyordum kendi kendime.

Bu soruyu hiçbir zaman sormadığım için, Mükrimin beyin benim açımdan en ilginç yanının Aybike'nin babası olması olup olmadığı, daha açık bir deyişle, beni bu yalıya öncelikle Aybike'nin çekip çekmediği sorusu da gelmiyordu usuma. O günlerde, biri çıksa da "Aybike çekiyor seni bu eve," diyecek olsaydı, sanırım, kahkahalarla gülerdim suratına, çünkü Michael'e, Jürgen'e bile artık rahatlıkla katlanmama karşın, Aybike sinirime dokunuyordu, hatta,

öyle zamanlar oluyordu ki, suratına iki tokat patlatarak bir daha dönmek üzere çıkıp gitmemek için kendimi zor tutuyordum. Kaba davrandığı, saygısızlık ettiği için mi? Hayır, tam tersine, bana karşı gereğinden de fazla incelik gösteriyordu görünüşte, sağlığımla, işlerimle, ilişkilerimle ilgileniyor, ağzımdan çıkan her sözü onaylıyor, sanki kadın güzelliği konusunda benzersiz bir uzmanmışım gibi, yeni saç biçiminin yakışıp yakışmadığını, yeni giysisinin kendisini açıp açmadığını, küpesinin, kolyesinin ya da kemerinin giysisine ya da makyajına iyi gidip gitmediğini sorarak önümde denemelere giriyor, bir de gerek yalnız olduğumuz sıralarda, gerekse kocasının, babasının, enişterinin, dostlarının önünde, hep benim inceliğimi, duyarlığımı, sevecenliğimi öne çıkaracak biçimde, gençlik anılarımızdan ve ortak serüvenimizden söz ediyordu. Ancak bu ilgi, bu yakınlık, bu dostluk kaba bir davranıştan çok daha fazla tedirgin ediyordu beni, nerdeyse küçük düşürüyordu. Önümde saçlarını dağıtıp taradığı, düğmelerini çözüp iliklediği, giysileri, saçları ya da takıları konusunda görüşümü sorduğu zaman, güzelliklerini sergilemekten haz duyan bir sultanın yanında, ulaşabileceği bütün ergi bakışlarına indirgenmiş bir haremağasının alçalışını duyarak dişlerimi sıkıyordum. Hiç kuşkusuz, haremağasından fazla olarak, belleğim geçmiş ergilerin görüntüleriyle doluydu, ergi de her an bakış sınırını aşabilirdi. Ama, bana öyle geliyordu ki, Aybike özellikle bu sınırın aşılmazlığını vurgulamak için böyle davranıyordu. "Kocasının önünde bile dönüp dolaşıp bu konuya gelmesinden belli, serüvenimizin kesinlikle bittiğini göstermek istiyor," diyordum kendi kendime. Ben de başka türlü düşünmüyordum, başka türlü düşünmediğim için buradaydım: yirmi yıl önce bitmişti her şey, Aybike hâlâ başımı döndürmekle birlikte, bütün olanlardan sonra yeniden başlaması söz konusu değildi. Ne var ki, Aybike ikide bir eski günlerden söz ederken, beni bir ölü olarak düşünüyormuş, bana kendi geçmişimi bir başkasına, örneğin bir dostuma, bir akrabama an-

latıyormuş, böylece erişilmezliğine bir boyut daha katarak beni çıldırtmak istiyormuş gibi bir duygu uyanıyordu içimde. Bütün bunların başka bir amacı da olabileceğini, en azından herhangi bir artdüşünceyi kaynaklanmayabileceğini hiç usuma getirmiyor, "Bir gün bunun acısını çıkaracağım," diyordum. Nasıl? Orasına kafa yorduğum yoktu pek, "Nasıl olsa bir fırsat çıkar," diye düşünüyor, bir yandan Aybike'ye ateş püskürürken, bir yandan da onu görmeye, onun yakınlarında bulunmaya can atmamı kafamda bir türlü somutlaştıramadığım bu fırsat beklentisine bağlayarak oyalanıp duruyordum. Ne olursa olsun, kalabalıktan, özellikle de seçkin çevre toplantılarından yaşamımın hiçbir döneminde hoşlanmamış olmama karşın, Mükrimin beyin "kaynatma" oturumlarıyla zaman öldürmem yetmiyormuş gibi, şimdi bir de Aybike'nin, Bengisu'nun, Bânûhan'ın yemek çağrılarına uymayı nerdeyse kutsal bir görev saymaya başlamıştım. Aybike'den yaptıklarının acısını çıkarma sözümü işte bu yemeklerden birinde gerçekleştirdim.

Ama, bütün içtenliğimle söylüyorum, yalıya gelirken, önceden belirlenmiş hiçbir tasarımı yoktu bu konuda. Ancak, Michael'le Larry'nin benim de katılmam için boşu boşuna dil döktükleri önemli bir girişimin sonuçlanma aşamasına gelmesini kutlamak üzere toplanıldığından, yerli ve yabancı iş adamlarının çoğunlukta olacağını, bu yüzden ölümüne sıkılacağımı biliyor, değişik konularda görüşlerimi sormak, sonra da, katılacakları başka toplantılarda, benimle dostluk ettiklerini anlatarak övünmek için çevremde toplanacak büyüklü, küçüklü iş adamlarının bulalaca sorularını nasıl geçiştireceğimi düşünerek içimi çekiyordum. Ama, bu kez, sofraya oturulmadan önce, ayakta içki içilirken, benim yönettiklerimin boyutunda bir iş kurmak üzere olmanın gururuna kapıldıklarından mı, yoksa aralarına katılmadım diye içerlediklerinden mi, bilmem, pek yanıma yaklaşan olmadı. En sıkışık durumlarda bile çevremde dört dönen Aybike de, onlarla ağız birliği

etmiş gibi, sırtında kendisini büsbütün güzelleştiren kara ve parlak bir giysi, dudaklarında mutlu bir gülümseme, suratları midemi bulandıran birtakım adamlarla konuşup şakalaşüyor, bir türlü yanıma gelmiyordu. Tuhaf ama bu kez de her zaman sinirime dokunan şeylerin yokluğu sinirlendirdi beni. Öfkeden ve sıkıntıdan, yarım saat içinde üç, dört kadeh viskiyi üst üste deviriverdim. Öyle ki, sofraya otururken, kavak gibi sallanıyordum. Bu durumda, ölçülü olmaya çalışmam gerekirken, büsbütün kapıp koyverdim kendimi. Herkese beyaz şarap veriliyordu, ben garsona "Bana beyaz rakı getir," dedim. Birkaç kadeh de rakı devirdikten sonra, masanın ta öbür ucunda oturan Aybike'ye seslenerek yanımdaki hanımla yer değiştirmesini istedim. Aybike bundan sonraki ilk yemekte yanımda oturacağını söyleyerek konuyu kapatacağını sandı. Mükrimin bey de, tatsız şeyler olacağını sezinlemiş gibi, birkaç kez kulağıma eğilerek bu denli hızlı içmememi söyledi. Ama ben aynı hızla içmeyi sürdürdüm, bunun sonucu olarak da yemeğin tadını kaçırmak için elimden ne gelirse yaptım. Bir başka durumda, Mükrimin bey, kızları ve damatları, bilinen ustalıklarıyla, bu aykırı davranışları yalının uyumlu sofraya düzeninin içinde eritebilirlerdi, ama konuk sayısı her zamankinin üç katıydı, üstelik birçokları hem yalıya ilk kez geliyorlardı, hem de anladıkları tek konu paraydı, ağırlayıcılarına ayak uydurmak için gerekli deneyim ve incelikten yoksundular. Ayrıca, ben de kundaklama işlemi kolay geçirtililemeyecek bir noktadan girdim: kendi aramızdayken Aybike'yle Michael A. Phillips'in açtıkları konuyu bu kez ben açtım. Başta Aybike'yle Michael olmak üzere, ailenin bütün üyeleri kızarıp bozarmaya başladılar. Aybike, "Çocukluk anıları gibi güzel bir şey yoktur," dedi. Sesimi daha da yükselterek, "Evet, çocukluktu bizimki, yirmi beş yaş çocukluğuydu, böyle olmasaydı, birbirimizi adam gibi sevmiş olsaydık, seni bir Amerikalı'ya kaptırmazdım," diye atıldım. Mükrimin bey, "Siz ona bakmayın, Aybike ilk ve son Viyana seferidir onun,"

diye söze karışarak çıkışımın etkisini azaltmaya çalıştı. Ama ben, rakının verdiği kıvraklıkla, bir başka konuya atadım: Amerika'ya, İngiltere'ye, Almanya'ya verip veriş-tirdim; sonra, kaşla göz arasında, özel kesimin en büyük kuruluşlarından birinin söylensel yöneticisi olmaktan çıkarak on beş yıl öncesinin ülke çıkarlarını savunacağım diye herkese savaş açan, bu yüzden bugün beni göklere çıkaran gazetelerce "kökü dışarda genel müdür" diye adlandırılan genç ve inanmış genel müdür oluverdim, ulusal onurdan, ekonomik bağımsızlıktan söz ettim, "seçeneksiz kalkınma yöntemi diye yutturulmak istenen, hoyrat yağma düzeni"nin eleştirisine giriştim. Bu arada, yüz elli kiloluk bir konuk, "Beyefendi, biz de sizi aramızda göreceğimizi umuyorduk," deyince, kahkahalarla güldüm, "Bir kendinize bakın, bir de bana: sizin aranızda ne işim olabilir?" dedim. Sonra, hangi esinle bilmem, ceketimi çıkarıp iskemlemin arakalığına geçirdim, kravatımı çözdüm, gömleğimin yakasını açtım, eğilip kunduralarımın bağlarını da gevşettim. Karşımda oturan kocaman ağızlı bir Amerikalı hanım şaşkınlıkla beni izliyordu. Ona göz kırptım, "Oh, ne güzel! gevşedim," dedim, "siz neden gevşemiyorsunuz, bayan?" Kadın içtenlikle gülümsedi. "Hadi, hadi, çekinmeyin, gevşeyin; isterseniz, soyunabilirsiniz de; gençsiniz, elliye merdiven dayamadınız, ne yapsanız, gözlere bayram ettirtirsiniz, gevşeyin, gevşeyin," diye üsteledim. Kadın gene gülümsedi, beni hoşnut etmek ya da daha fazla dayatmamı önlemek için göğsünden bir düğme çözdü, "Burada daha fazlasını yapamam, özür dilerim," dedi. Neden bilmem, genç kadın birdenbire çok güzel, çok çekici göründü gözüme, onunla uzun bir söyleşiye giriştim. Önce bayağı duyarlı, bayağı akıllı bir kadın olduğunu düşündüm; sonra birtakım saçma sapan yanıtlarla keyfimi kaçırdı, tümcemin tam ortasında konuşmayı keserek gözlerimi tavana diktim. Herkes bizi mi dinliyordu, neydi, koca salon sessizliğe gömüldü. Arkasından, buraya sırf beni dinlemek için gelmişçesine, konuklar birbiri ardından kalkıp gitme-

ye başladılar. Bânûhan'la Bengisu bile eşlerini alıp gittiler. Kala kala dört kişi kaldık. Aybike'nin kocası kibarca omzumu okşadı, "Dostum, izinle ben de gidip yatacağım, yarın erken kalkmak zorundayım," dedi. "İyi uykular, Mr. Phillips," diyerek kalktım, yalpalaya yalpalaya kapıya doğru yürüdüm. Mükrimin bey her zamanki inceliğiyle karşıma dikildi hemen. "Bu gece biraz fazla kaçırdın, çok da geç oldu: seni odana götürüyüm," dedi.

Yatağımda, bunca içkiye karşın ya da bunca içki yüzünden, bir türlü sızamadığım gibi, düşüncelerimi de tek bir doğrultuda sürdüremiyordum. Kimi zaman çoktandır yapmam gerekeni en sonunda yaptığımı düşünerek kahramanlık edimlerimin ayrıntılarına dalyor, kimi zaman korkunç bir utanç duygusuyla sıcak sıcak terliyor, bir o yana, bir bu yana dönüp duruyordum. Belki bir, belki iki saat döndüm böyle. Sonra, tam sızmak üzereyken, dairenin kapısının açıldığını, birinin ağır adımlarla odama doğru geldiğini, kapımı usulca açtığını duydum. Yatağımda doğrulup oturdum. Başka bir şey yapmama zaman kalmadan, oda kör edici bir ışığa boğuldu. Bir an, hiçbir şey görmeden gözlerimi ovuşturdum. Arkasından, büyük bir şaşkınlık içinde, göz kamaşmamdan Aybike'nin doğduğunu gördüm: yemekte giydiği kara ve parlak giysi içinde, gizemli bir biçimde gülümsüyordu. Parmağını dudaklarına götürerek bana doğru yürüdü.

"Sus, hiçbir şey söyleme, tek sözcük istemiyorum," diye fısıldadı.

Sonra, tam karşıma düşen koltuğun önünde, alabildiğine ağır ve uyumlu devinilerle, ayakkabılarını, arkasından da kara ve parlak giysisini çıkardı, yalnızca iç giysileriyle kaldı önümde. Koyduğu yasağı bozdum:

"Aybike, ne yapıyorsun?" diye sordum.

Gülümsedi:

"Gevşiyorum," dedi.

Sonra, tıpkı bir çocuğu susturmak ister gibi, parmağını dudaklarına götürdü gene. Sonra, gene aynı ağır, uyum-

lu devinimlerle, iç giysilerini de bir bir çıkarıp yanındaki koltuğun üzerine bırakmaya başladı. O zaman, yalnız o zaman, ilk şaşkınlığımdan sıyrılarak, yaşamımın beklenmedik bir çevrimine geldiğimi düşündüm, yüreğim göğsümü parçalarcasına çarpmaya başladı. Aybike'nin görünüşte sıradan devinimlerini, örneğin kolunu kaldırmasını, örneğin başını eğmesini, örneğin bir kopçayı çözmesini, yazgımı geri dönülmez bir biçimde yenileyen birer edim gibi izledim. En sonunda, çırlıçıplak, bana doğru gelmeye başlayınca, kimi ezgilerde belirip belirip silinen sayısız benzersiz seslerin birdenbire bütün görkemiyle doğacak tek ve benzersiz bir sesin öncüleri olması gibi, bu yürüyüşün de yeni yazgımın muştusu olduğunu sezinledim. Sezinleyebildiğim tek şey de buydu, çünkü, bunca tatsızlıktan sonra, Aybike'nin odama neden geldiğini, bu yaptıklarını neden yaptığını hiç mi hiç anlamıyordum. Anlamaya çalıştığım da yoktu: Aybike'nin ilk kez bütünüyle gördüğüm güzelliği karşısında büyülenmiş gibiydim:

"Aybike, ne kadar güzelsin!" dedim.

"Neden böyle yapıyorum, biliyor musun?" diye sordu.

"Hayır, bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum," diye kekeledim.

Alabildiğine güzel bir gülümsemeyle gülümsedi:

"Sözü sıfırlamak için, bir de yatağına alacağın elliye merdiven dayamış kadını iyice göresin diye; ama almak istersén elbette," dedi, sonra, gözleriyle, yatağımda kendisine de bir yer açmamı söyledi.

Ben, büyü bozulmasın diye, usulca yatağın kıyısına çekilirken, Aybike gidip ışığı söndürdü, yatağa girdi, beni kendine doğru çekti, dudaklarını dudaklarıma yapıştırdı. Dokunuşlarından benzersiz bir haz duymama karşın, bir süre öylece kaldım, bu benzersiz dokunuşları dinledim yalnızca, sonra, yavaş yavaş, çekine çekine, ellerimi Aybike'nin yüzünde, göğüslerinde, kalçalarında dolaştırmaya başladım.

"Sanki korkuyorsun," dedi.

"Bilmiyorum," dedim.

Bilmiyordum gerçekten, ama korkuyordum herhalde, çünkü ilk kez böyle doğrudan dokunuyordum Aybike'nin bedenine: eskiden yalnızca giysilerinin üzerinden dokunabilirdim, daha fazlasına izin vermezdi. Bu kez, bir mucize olmuş gibi, beni de üstümdekileri çıkarmaya zorluyordu. Çıkardım. Aynı anda, koyu karanlığa karşın, Aybike'nin böylece büsbütün somutlaşan güzelliğinin eşsiz tadı yürüdü benliğime, ona sımsıkı sarıldım. Ne var ki, Aybike, dudaklarını kulağıma dokundurarak, "Sevgilim, sevgilim," diye fısıldamaya başlayınca, birdenbire duruverdim: yasak bir şey yaptığımı, aldatılmayı hiç de hak etmemiş birini aldatığımı, şu yeryüzünde tadabileceğim en büyük hazdan vazgeçmek pahasına da olsa, bunu yapmamam gerektiğini sezinler gibi oldum. Bir an, Michael A. Philips'in görüntüsü belirdi gözlerimin önünde, ama hemen siliniverdi. Anladım ki, o değildi aldatığım, ya da onun aldatılmasının hiç mi hiç önemi yoktu. Öyleyse? Sorumun karşılığı birdenbire, kendiliğinden belirdi beynimde: saçları kırışmış, gücü azalmış, devinimleri ağırlaşmış, yaşlılığın eşiğine gelmiş bir adam olarak, utanmadan, sıkılmadan, daha otuzuna bile gelmemiş, umut ve istek dolu bir genç adamın sevgilisini elinden alıyordum. Aynı anda, aldatmacayı doruğuna çıkarmak istercesine, onunla özdeşleşiverdim düşüncemde. Ama özdeşlik öylesine güçlü, öylesine somuttu ki, Aybike'ye arkamı dönerek hıçkırmaya başladım.

Aybike bedeniyle, kollarıyla, bacaklarıyla sımsıkı sarıldı bana, "Sevgilim, zavallı sevgilim," diye fısıldadı, "hep bir yerlerin sultanı benim yüzümden: kimi zaman ağzın, kimi zaman gözlerin: beni bağışla." Bir çocuğu avutmaya çalışır gibi, parmaklarının ucuyla, yüzümü, saçlarımı, kirpiklerimi okşadı, aradan on dakika bile geçmeden, teninin, devinimlerinin, sesinin sonsuz güzelliği dışında ne varsa hepsini silerek acıyı mutluluğa dönüştürdü, sonra, beden-

lerimizin tümüyle kaynaştığı dakikada, "Nasılım, sevgilim?" diye sordu.

"Sen hiç kanser olmayacaksın," dedim.

"Olmayacağım, hayır, daha yıllarca sevişeceğiz böyle seninle, yitirdiğimiz yılların acısını fazlasıyla çıkaracağız," dedi kesik kesik. "İyiymi, değil mi?"

Sormaya gerek var mıydı? Süreksiz bir biçimde de olsa, pek çok kadınla ilişkim olmuştu, ama böyle bir hazzı hiçbir zaman duymamıştım.

"Ben de, sevgilim," dedi Aybike, "ama ben karşılaştırmaya yapacak durumda bile değilim, çünkü senden başka hiç kimseyi sevmedim."

Yanıt vermedim, aramadım da, çünkü, devinimlerimiz yavaşlarken, ben baş döndürücü bir hızla memlekete, tek katlı evimize, tek katlı evimizdeki yer yatağıma doğru gidiyordum.

Ertesi gün, uyandığım zaman, aynı yer yatağında, ilk kaynağına kavuşmuş özlemimin erinci içindeydim: Aybike'nin yarattığı mutluluk bedenimin her yanında sürüyordu. Bu duyuyu yitirmek korkusuyla yeniden yumdum gözlerimi. Ama, uyumama zaman kalmadan, Aybike kapıyı vurup odaya girdi, "Ne oldu, hasta mısın yoksa? Saat bir," dedi. Nedense, Aybike'nin neden hâlâ yatakta olduğunu bilmemesinin ardında bir oyun, bir aldatmaca varmış gibime geldi, iliklerime dek ürperdim. Gözlerimden anladı korkumu, gece olup bitenlerin bir düş olmadığını kanıtlamak üzere, dudağını dudağıma dokundurdu, "Sana kahvaltı getireyim," dedi.

Kahvaltı tepsisini yatağın üstüne koyduktan sonra, kahveme şeker atarak kendi eliyle karıştırdı, bir kızarmış ekmeğe beyaz peynir sürdü, ucundan ısırap elime verdi. Ben kahvemi içip beyaz peynirli kızarmış ekmeğimi yerken, olağandışı bir şey yapıyormuşum gibi, her devinimi çocuksu bir ilgiyle izledi, ama arada bir, bu olağandışı işin gizlerini kendisinin de bildiğini göstermek istercesine, ağzıma bir zeytin, bir lokma kaşar verdi. Ben de, canım hiç-

bir şey yemek istememekle birlikte, uzun sürmüş bir ayrılıktan sonra annesine kavuşmuş bir çocuğun mutluluğu içinde, elimden geldiğince uzattım kahvaltıyı. Ama Aybике birden saatine baktı:

"Hay Allah, saat iki olmuş! Sevgilim, bağışla beni: gitmek zorundayım," dedi.

Boynumu büktüm:

"Gitmesen olmaz mı?"

"Olmaz, verilmiş sözümüz var," diye yanıtladı. "Ama çok birlikte olacağız daha, hiç ayrılmayacağız. Değil mi?"

"Evet, ayrılmayacağız," dedim.

Uzanıp burnumu öptü:

"Babam bizimle gelmiyor; bilirsin, kolay kolay ayrılmaz yalıından. İstersen, biraz rahatsız derim, gelip burda seninle oturur; istersen, uyuduğunu söylerim, istediğin zaman inersin yanına. İstersen, bu gece de kalırsın; ben kalmamı çok isterim, nedenini biliyorsun," dedi.

"Biliyorum, babana uyuduğumu söyle," dedim.

Kapıda, iki parmağını dudaklarına götürerek bir öpüş yolladı bana, sonra çıktı. Mutlulukla gözlerimi yumdum.

Giyinip aşağıya indiğimde, lambalar çoktan yanmıştı. Mükrimin bey her zamanki koltuğunda kitap okuyordu. Beni görür görmez ayağa kalktı. Akşamki saçmalıklarım-dan dolayı özür diledim. "Unut gitsin, her müslümanın başına gelir böyle şeyler," dedi anlayışla; sonra, özenle donatılmış masayı göstererek, "İstersen, hemen yeniden başlayabiliriz," diye ekledi. Ben de üsteletmedim, "Çivi çivi-yi söker," deyip giriştim hemen. Mükrimin bey şaşırdı, gene ölçülülükten söz etti. Birden sinirlendim, daha da hızlı gitmeye başladım. Ama ölçülülükten söz etmesi değildi sinirlenmemin nedeni: o çok ölçülü bir dille ölçülülükten söz ederken, birdenbire bir şimşek çakmıştı beynimde: Aybике benden başka hiç kimseyi sevmediğini söylediğine, bunu da, daha dün gece, en somut biçimde kanıtladığına göre, kesinlikle bu adam engellemiştir evlenmemizi, gençliğimizden, deneyimsizliğimizden yararlanarak bizi kolaylık-

la ayırmış, yıl açtığı acıya kulak bile asmadan, her şeyin istediği biçimde gelişmesini sağlamıştı; öyleyse, ne zamandır düşündüğümün tersine, yenik bir adam değildi, belki de ben onun zavallı bir bunak olduğunu düşünerek, yalnızlığını paylaşacağım diye işimi gücümü bırakırken, o benimle gizliden gizliye alay ediyordu, yani hâlâ aldatıyordu beni. Ama neden? Neden yapmıştı, neden yapıyordu bunu? Bütün soruların yanıtını o anda bulacakmış gibi, kinle üzerine diktim gözlerimi. Bakışımın anlamını hemen kavradı:

"Bana neden böyle bakıyorsun?" diye kekeleydi. "Neden birden..."

"Neden? Neden?" diye yineledim hiç düşünmeden, sonra, belki de sırf aramızda bir top gibi gidip gelmeye başlayan bu "neden" sözcüğünün itkisiyle, bir zamanlar sormak için yanıp tutuştuğum soruyu en sonunda soruverdim. "Neden engel oldunuz?"

"Neye?" diye sordu Mükrimin bey, "neye engel olmuşum?"

Hiç duralamadım:

"Aybike'yle evlenmeme," dedim.

"Ha, şu konu!" dedi Mükrimin bey, sonra, gülümsemeye çalışarak, "Sevgili dostum, bu konu çok gerilerde kaldı artık," diye ekledi. "Bilirsin, eski anılara benim gibi yaşlılar düşkündür, sense genç sayılırsın daha. Kapatalım bu konuyu, bir daha da açmayalım, olur mu?"

"Hayır, açalım," diye direttim. "Bilmek istiyorum, bilmek için kıvranıyorum. Neden engel oldunuz bize? Zengin bir ailenin çocuğu değildim, ama geleceğimin parlak olacağını siz kendiniz söylediniz. Desteklediğiniz insanlar gibi dindar da değildim, ama Aybike bir hristiyanla evlendi. Evlenmesine siz izin verdiyseniz..."

Mükrimin bey elini kaldırarak susturdu beni:

"Anlaşıldı, anlaşıldı: ille de konuşmak istiyorsun. Ben de bu yaşımdan sonra en yakın dostumdan gerçeği saklayacak değilim," dedi. "Ama önce ben sorayım: sen kendin

bulamadın mı sorunun yanıtını, kızım la evlenmene neden karşı çıktığımızı hâlâ anlayamadın mı?"

"O günlerde anladığımı sanıyordum," dedim. "Yoksulluğumdan ya da yeterince dindar, yeterince ulusçu olmadığım dan di yordum. Burslarınızı böylelerine veriyordunuz. Ancak şimdi..."

"Anlaşıldı," diye sözümü kesti gene Mükrimin bey: "hiçbir şey anlamamışın. Dindar ya da ulusçu olmaman vız gelirdi bana. Ben de değildim. Görmüyor muydun?"

"Görüyordum, efendim, ama bu insanları var gücünüzle desteklediğinizi de görüyordum. Siz kendiniz söylüyordunuz, çoğalmaları, ağırlıklarını duyurmaları iyi olur di yordunuz."

"Doğru, böyle söylüyordum. Dediğim gibi de oldu. Ama bu böyledir diye kızlarımı bu türlü adamlarla evlendirmem gerekmezdi ki. Kısacası, bu yüzden karşı çıkmadım Aybike'yle evlenmene. Hayır, dostum..."

"Öyleyse?"

"Öyle bir yan ın vardı ki, düzelecek gibi değildi, çok derinlerden geliyordu, ta Hasan ağadan. Dün gece de katıtladın bunu."

Birden titremeye başladım:

"Yani kaba, görgüsüz olduğumu mu söylemek istiyorsunuz?" diye atıldım.

Güldü:

"Dostum, bunu nasıl düşünürsün?" dedi. "Görgüne de, bilgine de hiç sözüm yok. Üstelik elimizde büyüdün sayılır. Ama, seni kırmadan nasıl söylemeli, bilmem, fazla yerli, fazla yerleşik, fazla kapalı bir çocuktun. Tek sözcükle, fazla Türk'tün."

Kanım başıma sıçradı bunu duyunca, yerimden fırladım, gidip önüne dikildim:

"Bu kadarı da fazla, Mükrimin bey!" dedim. "Biliyorum, çelişkili konuşmaya bayılırsınız, ama bu kadarı fazla! Siz düpedüz alay ediyorsunuz benimle, dün akşamın acısını çıkarıyorsunuz."

Mükrimin bey istifini bile bozmadı:

"Hayır, dostum, alay etmiyorum, düşündüğümü söylüyorum," dedi en doğal sesiyle.

"Peki, ne demek istiyorsunuz öyleyse?" diye bağırdım. "Siz de Türk değil misiniz?"

"Hiç kuşkusuz, ben de Türk'üm," diye yanıtladı Mükrimin bey. "Kafa kâğıdında öyle yazıyor. Ama senin gibi değil: öncelikle Osmanlı'yım ben. Aybike de öyle. Bir Kültigin başka bir kimlik ardına düştü, bu yüzden aileden koptu sonunda."

Şaşırp kaldım, ama bütün şaşkınlığıma karşın, o güne dek hep suçunu dışlama çabasının zavallı bir belirtisi olarak gördüğüm ünlü "siz"lerinin gerçek anlamını kavrar gibi oldum. "Bu adam gerçekten bunamış, basbayağı saçmalyor," diye düşündüm, gözerimi gözlerine diktim:

"Kusura bakmayın, ama bir düşünce uğruna bir insanı ailesinden koparmak, bir başkasını sevdiği adamdan ayırmak çok korkunç bir şey. Üstelik boş bir düşünce uğruna! Öyle ya, ben bir ayırım göremiyorum arada: sizin gibi ben de Osmanlı'yım. Cumhuriyetten önce hepimiz Osmanlı'ydık," dedim.

Mükrimin bey beni alaylı alaylı süzerek viskisini yudumladı, sonra, kafasız birine derdini anlatamadığı için sıkılan, ama anlayışlılığı da elden bırakmayan, babacan bir adam havasıyla:

"Dostum, beni şaşırtıyorsun," dedi. "Yaşamı boyunca Osmanlı'yla savaşıp durmuş Hasan ağaya da Osmanlı mı diyeceğiz şimdi? Herhalde bilirsin, senin küçük kasabanda, Hasan ağa ve Hasan ağa gibiler ta Tanzimat dönemine kadar padişahın adamlarına rahat soluk aldırmadılar. Bu ağalar padişahın karşısına çıksalar da biz Osmanlı'yız deselerdi, padişahın hoşuna mı giderdi sanırsın?"

Taşı gedigine oturtmanın tam sırası olduğunu düşündüm:

"Peki, Hasan ağaya Osmanlı demeyeceğiz de Jürgen Stockinger'e mi diyeceğiz?" diye sordum.

Ama Mükrimin bey hiç de sarsılmış gibi görünmedi:

"İstemiyorsan, demeyelim," dedi dinginlikle. "Ama kızımı Jürgen Stockinger'le evlendirmemin osmanlılığa ters düştüğünü söyleyemezsin. Padişahlarımız eski acemi oğlanlara az mı kız verdiler? Hasan ağa bunu yapabilir miydi? Hayır. Kızı bir Jürgen Stockinger'le evlenmeye kalksa, ayağından asardı zavallıyı, çünkü hem Türk, hem de ağaydı."

"Yıllardır bu Hasan ağayı neden dilinize doladığınızı şimdi anlıyorum," dedim, "ama Hasan ağanın soylu bir insan olduğunu, hatta kendine özgü bir soyluluğu simgelediğini siz kendiniz söylerdiniz."

Mükrimin bey belirgin bir horgörüyle yüzünü buruşturdu:

"Dostum, iyi mühendissin, iyi yöneticisin, ama her şeyi birbirine karıştırıyorsun," dedi, arkasına yaslanarak ayak ayak üstüne attı; sonra, her şeyi bir seferde açıklığa kavuşturmaya karar vermiş gibi, hiç duraklamadan, neredyse soluk bile almadan, uzun bir söyleve girişti: evet, otuz, otuz beş yıl önce söylediğini şimdi de yineliyordu, Hasan ağanın soyluluğuna hiçbir diyeceği yoktu, hatta, kendi başlarına ele alınmak koşuluyla, tutumunun, düşüncelerinin tutarlı olduğunu kesinlemeye de hazırdı, ama kendisi gibi soyluluğu da Osmanlı'nın karşıtıydı; bin kez yinelemişti belki, çoktan anlamış olmam gerekirdi: Osmanlı için soyluluk diye bir sorun olamazdı, yoksa kendi kendini yadsımış olurdu; uşaklar ve uşaklığa yanaşmayanlar vardı, uşaklar arasında da iyi uşak, kötü uşak; daha ötesine bakmazdı hiçbir zaman. Belki, uzun deneyimler sonucu, birtakım halkları kendinden uzak tutardı, ancak "soy" gibi, "ırk" gibi kavramlarla oyalanmazdı; bunun için, bütün soylar harman olurdu çevresinde. Örnek mi? İşte devşirme askerler, paşalar, vezirler, sadrazamlar, işte kendisinin Polonya'dan gelmiş dedeleri, işte, daha yakın dönemlerde inanç ve ad değiştirmeleri bile gerekmeden, hükümetinde, hükümetine bağlı yüksek kurullarda görev

yapan bunca hıristiyan. Ama bu konuda verilebilecek örneklerin en göz kamaştırıcısı padişahlarımızın karılarının, dolayısıyla analarının kökenleriydi. Bu örneğin de gösterdiği gibi, en iyilerden olmaları koşuluyla, Osmanlı kendisine doğru yükseltirdi uşaklarını, onları kendisiyle kaynaştırırdı. Kısacası, osmanlılık açıklıktı, evrensele açılıştı, evrensellikti.

"Hoppala!" dedim birden. Belki bir saattir soluk almadan konuşan, bu arada benim bütün konuşma girişimlerimi boşa çıkarmış olan Mükrimin bey, bu sözcüğü işitince susuverdi nedense. Ben de, bu kısacık duruştan yararlanarak, en az yüz yıldan beri olduğu gibi korunmaya çalışılan bu yalının, duvarlarını süsleyen paşa resimlerinin bir soyululuk savını değil de neyi kanıtladığını, Osmanlı'nın yazıp konuştuğu yapay dili, adını taşıyan yapay ve soyut yazını kendisini fazlasıyla coşturan evrensellik eğilimiyle nasıl bağdaştırdığını sorma olanağını buldum. Gözlerini tavana dikti. En sonunda onu zayıf yanından yakaladığımı düşündüm. Ancak, öyle anlaşıyordu ki, Mükrimin bey şurdan burdan topladığı gerçek kırıntıları ve alabildiğine bulanık kavramlarla, gülünç, geçersiz, ama nerdeyse eksiksiz bir kuram oluşturmuştu yumuşamış kafasında; bunun sonucu olarak, her soruya verilecek bir yanıtı vardı. Son sorularımı da keyifle yanıtlamaya başladı: evet, bu ev de, bu resimler de ailesi için büyük övünç kaynağıydı kuşkusuz, ama gerçek Osmanlılar olarak, soyluluklarıyla övmek gibi bir saçmalığa düşmemişlerdi hiçbir zaman, başarılarının sürekliliği ve büyüklüğüyle övünmüşlerdi, bir de en gerçek efendilerle bütünleşmiş olmakla.

"Sözcükleri işinize geldiği gibi anlamlandırdıktan sonra, her şeyi her şeyle açıklayabilirsiniz; oldu olacak, yüce efendilerinizin evrenselliğini de biraz daha açıklayın," dedim: "yüce efendilerinizin evrensel dilini değil Hasan ağa, saraylarında çalışan uşaklar, aşçılar bile konuşmuyorlardı herhalde, bunu evrensellekle nasıl bağdaştırıyorsunuz?"

Mükrimin bey, "Mantığa bak!" dercesine, alaylı alaylı gülümsedi:

"Haklısın, konuşmuyorlardı," diye onayladı. "Ama neyi gösterir bu? Senin söylediğinin tersini, yani Osmanlı ülkesinde yaşayan herkesin Osmanlı olmadığını, olamadığını. Neden dersen, osmanlılık seçkin bir evrenselciliktir. Bence yöneliş olarak yüzde yüz doğrudur. Kimi alanlarda başarısız kalması bundan sonra da başarısız olacağını göstermez."

"Anlamadım!" dedim.

"Kimi alanlarda başarısız kalması bundan sonra da başarısız olacağını göstermez," diye yineledi.

"Anladım!" dedim. Anladığımı ya da anladığımı sandığım şeyse, tümceleri ne denli düzgün olursa olsun, Mükrimin beyin bunaklığının kuşkuya gelir yanı bulunmadığıydı: ben gerçek bir olayın nedenini anlamaya çalışırken, o kendi karanlık düş evreninde dolaşüyor, geçmişle geleceği birbirine karıştırıyordu. Boşuna zaman harcıyordum. Ancak, en iyi yanıtı Aybike'den aldığıma göre, üzölmeye değmezdi. Üstelik, gerçek durum anlaşıldıktan sonra, söyleşimiz eğlenceli bile olabilirdi. Gülümsedim, "Yanılmıyorsam, siz osmanlılığın hâlâ yaşadığını düşünüyorsunuz," dedim.

"Evet, elbette," diye yanıtladı en doğal sesiyle. "Yaşıyor, daha doğrusu yeniden canlanıyor, yavaş yavaş geri geliyor, hatta kimi açılardan geldi bile. Geri gelmesi istenmeyen yalnızca Osmanlı'nın kendisi, o gelince kendileri gidecekler diye. Benim düşüncemi sorarsan, ben Osmanlı dönmei derim." Bir an sustu, düşüncemi okumak istiyormuş gibi, uzun uzun yüzüme baktı, "Duygusalığımın böyle konuşuyorum sanma: düzen başsız işlemiyor, dışardan efendiler buluyorsun, uşaklık yanaşmalığa dönüşüyor," dedi, derin derin içini çekti, nerdeyse elle tutulur bir keder çöktü yüzüne, "korkarım, hiçbir zaman da dönmeyecekler," diye söylendi, "senin Gazi Osmanlı'yı kötü yıktı."

Derin bir uykudan uyanmış gibi gözlerimi ovuşturdum, "Bunak munak değil bu adam, tam tersine, sinsice

dalga geçiyor benimle," diye düşündüm, bu anlamsız tartışmayı bitirmek istedim:

"Mükrimin bey, kızlarınızı Almanlar'a, Amerikalılar'a vermenize bir diyeceğim yok, ama tutumunuzu doğrulamak için Osmanlılar'a sığınmanız, bu da yetmiyormuş gibi adamların soyuna gölge düşürmeye kalkmanız hiç de güzel değil," dedim.

"İşte senin yanıldığın nokta," diye atıldı Mükrimin bey: "Osmanlılığı bir soy sorunu olarak görmek! Konulara çok tutucu bir açıdan bakıyorsun."

Tepem attı birdenbire:

"Tutucu olan sizsiniz!" diye haykırdım. "Bunca yıldır tutuculara burs dağıtan, yurt açan ben değilim. Osmanlı atalarını onlar dillerinden üşürmezler."

Mükrimin bey keyifli keyifli gülümsedi; sonra, birbirimizle tartışmıyor da yüzde yüz anlaştığımız bir konuda dertleşiyormuşuz gibi:

"Üşürmezler, üşürmezler," diye onayladı. "Pek bir ortak yanları bulunmasa da onların özlemiyle dolup taşarlar çünkü, Hasan ağanın Amik ovasına saldırdığı başıboş kısraklar gibi, en az beş yüzyıl öncesinde, Orta Asya'yla Viyana arasında koşturup dururlar. Kendi yurtları, kendi çağları, kendi dilleriyse, bunaltıcı bir araftır yalnızca."

Gülmeye başladım:

"Mükrimin bey, yakında şiir yazmaya başlarsanız, hiç şaşmayacağım," dedim. "Gene de anlayamıyorum sizi. Gördüğüm kadarıyla bu adamları küçümsüyorsunuz. Öyleyse niçin destekliyorsunuz onları, sayıları artsın diye niçin bunca para harcıyorsunuz?"

"Sevgili dostum, bunda anlaşılmayacak ne var?" dedi Mükrimin bey: "bütün seçkin düzenler bilinçsiz kalabalıkların desteğine gereksinim duymuşlardır, özlemlerini kullanarak yararlanmışlardır onlardan. Bu nedenle sayılarını artırmaya çalışmışlardır. Üstelik bu iyi insanların bulanık özlemleri osmanlılığın temel yönelimlerine uyuyor, işimiz daha bir kolaylaşıyor."

"Nasıl olur? Siz osmanlılığı yabancının egemenliği olarak anlıyorsunuz, bu adamlarsa koyu ulusçu ve islamcı," dedim.

Mükrimin bey gene belirgin bir horgörüyle yüzünü buruşturdu:

"Dostum, ben derin yönelimlerden söz ediyorum, sense sözcüklerin yüzeyinde dolaşıyorsun," dedi. "Şu senin herkesten daha ulusçu olduğun genel müdürlük dönemini düşünsene: ne kökü dışardalığın kalmıştı, ne halk düşmanlığın. Bir de bize bak: kendim yabancı kökenliyim, damatlarım yabancı uyruklu, ama yönetimi de, ulusçusu da, islamcısı da baş tacı ediyor bizi, alıyoruz, satıyoruz, hiçbir yerde kazanamayacağımızı burada kazanıyoruz."

"Buna başka bir ad da verebilirsiniz, örneğin yeni sömürgecilik diyebilirsiniz," dedim.

Mükrimin bey gene sarsılmış gibi görünmedi. Uzun uzun yüzüme baktı, sonra, damdan düşer gibi:

"Görüyorsun, hiçbir konuda anlaşıyoruz seninle," dedi. "Aybike'yle evlenmene izin verseydim, ailede kapanmaz bir gedik açacaktın. Şu son günlerde de yeterince gösterdin bunu: çocuklar girişimlerine bir katkıda bulunmanı bekliyorlardı, sense suratlarına gülmekle yetindin. Bana öyle geliyor ki, Kültigin'i de bu senin ağalık yönelimlerin zehirledi büyük ölçüde."

Gözlerim karardı birden, ne yapacağımı, ne diyeceğimi bilemedim bir süre, sonra:

"Gerçekten bunun için mi," diye kekeledim, "bu saçma düşüncelerle mi engellediniz Aybike'yle evlenmemi?"

"Ben bunda bir saçmalık göremiyorum," diye yanıtladı Mükrimin bey, sonra, sesini yumuşatabildiğince yumuşatarak, "ama, bilirsin, seni çok severim: alışveriş başka, dostluk başka," diye ekledi.

"Aybike'yle evlenmeme de bir alışveriş gözüyle mi bakmıştınız?" diye sordum.

"Sevgili dostum, bu dünyada her şey alışveriştir," dedi, çenesiyle boşalmış kadehimi gösterdi: "Biraz daha viski almaz mısın?" diye sordu.

"Hayır, çünkü alışveriş gereğinden fazla uzadı," dedim.

Yalıdan ayrıldığımda, Mükrimin beye ölümüne kızıyordum, kızmaktan da öte, nefret ediyordum ondan, sonra, yavaş yavaş, kendime, kendi budalalığımın sinirlenmeye başladım: yıllardır tanıyordum bu adamı, yaklaşık bir yıldan beri de nerdeyse her akşam onunla birlikteydim, gene de, Hasan ağanın torunu olarak kaldığımdan mıdır, nedir, ne dediyse tersine yorumlamıştım: ta gençlik döneminden beri her şeyi kendi özel çıkarına göre ayarlamıştı adam, egemen güçlerin zamanda ve uzamda Osmanlı'yı aşan bir ulusal tarih bilinci yaratmaya çalıştıkları günlerde, gerek soyadını, gerekse çocuklarının adlarını Osmanlı öncesinin ünlü adları arasından seçerek bu ulustan olduğunu kesinleştikten sonra, ters yönde bir eğilim başlayınca, onu da çıkarlarıyla birleştirerek var gücüyle desteklemeye girişmiş, bu da yetmiyormuş gibi, öğrenimiyle, bilgisiyle, görgüsüyle, yaşamıyla hiç mi hiç bağdaşmayan bu akımı, en güzel, en anlamlı işlevleri kendi atalarına verecek biçimde, imgeleminde allayıp pullayarak nerdeyse bir düşüncü, bir felsefe, en azından doğruluğu tartışma götürmez bir tarihsel yorum düzeyine yükseltmişti; bense, Proust okuyor diye, gerçek bir aydın olduğunu düşünmüştüm onun; adam, çıkarına ve düşüne ters düşen oğluyla bağlarını kopardıktan sonra, Michael, Larry ve Jürgen'le bütünleşmiş, onları da dizgesinde osmanlılık diye adlandırdığı şeyin vazgeçilmez öğeleri durumuna getirmişti, bense kızları bu adamlarla evlendiği için yaşamının acı bir yenilgiye dönüştüğünü düşünmüştüm; adam damatlarıyla ortak işlere girerek daha çok para kazanmalarını sağlayacağını umarak her akşam "kaynatma"ya çağırılmıştı beni, bense sevdiği ve inandığı tek insan olduğumu sanmış, bu konuda yaptığı önerileri birer acı alay olarak değerlendirmiştim. İşin kötüsü, görüş-

lerini gizlediği de yoktu adamın: ben onun bir bunak, suçunu dışlamaya çalışan zavallı bir yaşlı adam olduğunu düşünürken, o hiç eveleyip gevelemeden söylüyordu söyleyeceğini; son akşam da, aramızda her şeyin bittiğini benden önce anlayarak dizgesini kafama vura vura açıklamıştı. "Ne budalaymışım!" diyordum ikide bir, karanlıkta, yatağında bir o yana, bir bu yana dönerken bile yüzümün kızardığını duyuyordum. Yalnızca bu budalalığın anısı bile bir daha Mükrimin beyin yalısına dönmek için yeterli bir nedendi.

Bunca yanılgı, bunca budalalık arasında, yaptığımı üzülmediğim iki şey vardı yalnızca: Mükrimin beyin "kaynatma" çağrılarına uymak, bir de yalıdaki son akşam yemeğinde tatsızlık çıkarmak. Zaman zaman, bana öyle geliyordu ki, bu iki edim, bütün üzüntülere, bütün öfkelere, bütün kırgınlıklara değerdi. Öyle ya, birincisi Aybike'yi yeniden görmemi sağlamıştı, ikincisiyse yarım kalmış serüvenimizin eskisinden de güçlü bir biçimde yeniden başlamasını. En azından ben yeniden başladığını düşünüyordum, kolay kolay sona ereceğini de sanmıyordum. Yalıdan ayrılışımın üzerinden bir hafta bile geçmeden, Aybike'ye telefon ettim:

"Kuzum, nerelerdesin Allah aşkına?" dedi hemen. "Öyle özledim ki, bilemezsin! Hadi, kalk gel."

Bütün güvenime karşın, gizliden gizliye Aybike'nin umduğum gibi davranmasından mı korkuyordum, nedir; Aybike'nin böyle candan, böyle sevecen konuşması birdenbire mutluluğun doruğuna çıkardı beni. Bu hızla:

"Senden bir şey istesem, yapar mısın?" diye sordum.

"Sen istersin de ben yapmaz mıyım, sevgilim?" dedi.

"Hadi söyle, çekinme!"

Bu kez Mükrimin beyin gerçekten yenildiğini düşündüm.

"Sen bana gelemiz misin?" dedim.

"Elbette gelirim, adresini ver, yeter," dedi. Verdim.

"Bekle beni, yarım saat sonra oradayım," diye ekledi.

Tam yarım saat sonra evimdeydi gerçekten. O da, tıpkı benim gibi, mutluluktan uçar görünüyor, hızını alamamışçasına, bir o yana, bir bu yana seyirtip duruyor, her odada bir başka çılgılık koparıyordu, yatak odamda da "Çok güzel, gerçekten çok güzel!" diye haykırdı: "tam bir kuş yuvası, bizim yuvamız." Benzetme pek de ince bir beğeni ürünü değildi kuşkusuz, ama içerdği anlam benim için hiçbir benzetmeye sığdırılamayacak kadar güzeldi: Aybike'ye sevinçle, minnetle sarıldım. Birden kollarımdan sıyrılıverdi, "Görüyorsun ya, sevgilim, eskisi gibi rahatça öpüşebileceğimiz bir yer aramayacağız artık, üç ayrı yerimiz var sevişecek," dedi: "bu güzel kuş yuvasında sevişebiliriz, Kültigin'in dairesinde sevişebiliriz, bende sevişebiliriz, istersek, başka yerler de buluruz. Nasıl olsa, çok sevişeceğiz daha, hiç kanser olmayacağıma göre."

"Üç ayrı yer" sözcüklerini iştirir iştirmez, bütün kanım bedenimden boşalır gibi oldu, yanımdaki koltuğa çöktüm. Aybike'yle geçirdiğim unutulmaz geceden sonra, bir daha birbirimizden hiç ayrılmayacağımıza inanmıştım, ama ilişkimizin nasıl süreceğini hiç düşünmemiştim. Gene de Aybike'nin sözcüklerinin gözlerimin önüne serdiği gelecek benimsenmesi olanaksız bir gelecekmiş gibi geldi bana. İçgüdüyle gözlerimi yumdum.

"Sevgilim, ne oldu sana böyle? Yüzün sapsarı!" diye atıldı Aybike.

"Yani bana kesinlikle dönmeyecek misin? Amerikalı kocanla eski yaşamını sürdüreceksin?" dedim.

Aybike gevrek bir kahkaha attı, bir küçük kız çevikliğiyle kucağıma oturdu:

"Sevgilim, sen neler saçmalıyorsun?" dedi. "Şaka mı ediyorsun?"

"Hayır, şaka etmiyorum; o adamı bırak," dedim.

"Sen saçmalıyorsun, dostum," dedi Aybike. "Bu yaştan sonra! Herkese rezil mi olayım? İrem'le Deniz ne olacak sonra? Doğrusunu istersen, Michael'i de üzmem. Ayrıca, seni sevdiğim gibi olmasa bile, onu severim."

Ama bunlar büyük aşkımızı yaşamamıza engel değil, tam tersine! Göreceksin! Hadi gel!"

Kalkmıştı, ellerimi tutmuş, yatağa doğru çekiyordu beni. Çok güzeldi, karşı konulacak gibi değildi, ama bir kez daha, bu yaşımda, bu kır saçlarımla, hilelerden, ikiyüzlülüklerden habersiz bir delikanlının sevgilisini elinden alma duygusu bedenimi kurşun gibi ağırlaştırmıştı.

"Kararını vermelisin," dedim.

Aybike gene güldü:

"Ne kararı Allahaşkına?" dedi. Hâlâ bırakmamıştı ellerimi, ama eskisi gibi çekmiyordu, yüzü de sararmış gibiydi. "Verilecek bir karar yok ki! Olan olmuş, kararlar çoktan verilmiş. Ama, söylüyorum sana: böylesi çok daha iyi, çok daha zevkli. Üstelik, çok iyi biliyorsun ki, sen her zaman bir numarasın," diye ekledi.

"Yeter!" diye inledim, çekip kurtardım ellerimi. Dokunsalar ağlayacaktım. Yıllar yılı, kimi zaman bir mutluluk, kimi zaman bir sakatlık gibi yaşamıştım bu tutkuyu, yaşamımın, kişiliğimin bir parçası olmuştu, "Bu sevginin daha fazla alçaltılmasına izin veremem," diye mırıldandım.

"Bu seninki delilik!" dedi Aybike.

Daha sonra da çok düşündüm: benimki delilikti belki de: evime kadar gelmişken, beni ellerimden tutup yatağıma doğru çekerken, şu yeryüzünde en çok sevdiğim, en çok istediğim kadını geri çeviriyordum; ama delice, düşüncesizce de olsa, kararımı vermiştim bir kez; üstelik bu karar hem geçmişime, hem de Aybike'nin benzersiz güzelliğine ödemem gereken bir borçmuş gibi geliyordu bana: değiştiremezdim.

"Bu durumda, en iyisi bir daha hiç görüşmemek," dedim.

Aybike de kararını verdi o zaman:

"Peki, peki, anladık," dedi, aynanın önüne oturdu, bir yandan saçlarını düzeltti, bir yandan söylendi: "Babam hep söylemişti, bu çocuk bizden değil, bize göre değil, ölçü bilmez, uzlaşma bilmez, saçma saplantılar arasında ser-seri mayınlar gibi dolaşır durur demişti. Çok haklıymış!

Bunu hiç kimse yapmamıştı bana, hiç kimse önce evine çağırıp sonra kovmamıştı!" Kalktı, çantasını aldı, yüzüme bile bakmadan, hızla çıktı.

Arkasından koşmak, onu durdurmak geçti içimden, bunun yerine, yola bakan pencereye koştum, aynı hızlı ve kararlı adımlarla arabasına doğru yürüdüğünü gördüm. El sallamasa bile, gülümsemese bile, bir an duralamasını, öfkeli bir yüzle de olsa, şöyle bir geriye dönüp bakmasını bekledim. Dönmedi, duralamadı, öylece yürüyüp gitti. Şimdiden unutmuş muydu beni, yoksa gidişine bir dönüşsüzlük, bir sonrasızlık görüntüsü mü vermek istiyordu, bilemedim.

AYNA

Dîner au restaurant avec Hans Peter. Entre la poire et le fromage, une femme américaine se précipite sur lui, croyant reconnaître un de ses amis. Elle s'excuse, très confuse. "Ça recommence!" gémit Hans Peter. Il m'explique ensuite que ce genre de méprise est devenu courant et l'indispose passablement. Les gens qui nous côtoient nous bombardent sans arrêt d'images-souvenirs que nous rejetons, sauvegardant ainsi notre quant-à-soi. Hans Peter a donc la curieuse infirmité d'accueillir au contraire ces images-souvenirs, et de provoquer ainsi des réflexes de reconnaissance aberrants.

Michel TOURNIER, Le Vagabond immobile.

Profesör Tarık Uysal, "Tamam, tamam, uyandık!" diye homurdandı, elini uzatıp susturdu saati, sonra, bir iki dakika toparlanmak üzere, yorganı başına çekti. Eski huyuydu, hemen her sabah yapardı bunu: bir süre yorganı başına çekip bedenini ve beynini yeni güne hazırlardı. Ancak, son zamanlarda hazırlanma süreleri gittikçe uzuyor, güne hazırlanayım derken, yeniden uyuduğu bile oluyordu. Bu yüzden birkaç toplantıya geç kalmış, çok önemli bir toplantıyı da tümünden kaçırmıştı. "Yalnız yaşamak gittikçe zorlaşıyor," diye söylendi. Yalnız yaşamamanın zorlaştırıldığını düşündükten sonra, karısını, daha doğrusu eski kari-

sını anımsamamasına, eski karısını anımsadıktan sonra da sinirlenmemesine olanak yoktu. Bunca yıldır güzel güzel yaşayıp gidiyorlardı, hiçbir şeyleri eksik değildi. Eksik değildi de söz mü? Karısının aylık terzi parasıyla koca bir yıl koca bir aile geçinirdi. Oğlanla kızı Amerika'ya yollayınca, gerçekleştirilmemiş tek düşleri kalmamıştı. Daha ne olacaktı? Yalan değil, doğa gereği, bedenleri gibi aralarındaki duygusal bağlar da gevşemişti son yıllarda, gene de karısı istemiş olsaydı, birlikteliklerini anlayışla sürdürebilir, yaşlılığın eşliğinde, birbirlerine destek olabilirlerdi. Ama istememişti işte, "Seni tanıyamıyorum, seni tanıyamıyorum!" diye bir yinelemedir tutturmuş, sonra da çekip gitmişti. "Tam da herkesin fakire tanıdık çıkmaya başladığı bir sırada!" diye söylendi profesör Tarık Uysal. "Seni tanıyamıyorum! Ne demekse! Adam gibi bir gerekçe bulsaydı bari!" Hayır, bulmamıştı, arama çabasına da girişmemiş, akan suları durduracak bir neden gösteriyormuş gibi, "Dedim ya, seni tanıyamıyorum!" demekle yetinmişti. Bu usa sığmaz gerekçenin iyi bir yanı varsa, o da, bir kez anımsadıktan sonra, yeniden uyuma tehlikesini kesinlikle önlemesiydi. Gene öyle oldu: profesör Tarık Uysal doğrulup oturdu yatağında, gözlüğünü taktı, ayaklarını sarkıtıp terliklerini giydi: isteksiz bir biçimde de olsa, başlayan güne hazırды. Ama, tam kalkmak üzereyken, birdenbire vazgeçerek yeniden uzandı. Bir şey eksik kalmış gibi.

Bir, hatta iki şey eksik kalmıştı gerçekten, ancak en az bir buçuk yıl önceki yaşama düzenine göre: karısı hep erken kalkar, daha kendisi uyurken, gazetesini getirip başucundaki komodinin üzerine koyar, yatağında doğrulup başlıkları okumaya başladığı zaman da, hep bu dakikayı beklemiş gibi, hemen başında biterek, "Tarık bey, çayınız!" derdi. "Sıradan bir alışkanlık!" Gene de, yıllar yılı sürdürdüğünden olacak, yokluğunu kötü duyuruyordu. Ne denli inatçı olduğunu bilmeseydi, sırf bu gazete ve çay döngüsünü yeniden başlatabilmek için Fikriye hanımın ayaklarına kapanabilirdi. Kapıcı gazetesini erkenden kapıya bırakı-

yor, gündelikçi kadın  aydanlıkla demli i akşamdan haz rlay p oca ın üstüne koyuyordu, ama suyu kaynatmak,  ay  demlemek, barda ını kendi eliyle doldurmak sinirine dokunuyor, bir süredir, hemen her sabah, sorunu kökünden çözmek üzere, sürekli evde kalacak, orta ya ın az altında, eli yüzü düzgün bir kadın tutmayı düşünüyordu. Gene düşündü. Ama, hemen arkasından, "Böyle giderse gene geç kalacağım," diye söylenerek kararlı bir biçimde kalktı, mutfa a gidip  aydanlı ın altını yaktı, kapıdan gazetesini aldı, su kaynayıncaya kadar yatağında günün haberlerine bir göz atmak üzere yatak odasına döndü, pencereye gidip perdeyi çekti.

Profesör Tarık Uysal Gemlik'e doğru denizi görmüş gibi  a ır verdi birden: gök masmaviydi, karşı apartmanların camlarına par l par l bir güneş vurm  tı. Pencereyi açtı, haftalardır bu kenti unutmuş görünen g ne le kayna mak istercesine, yarı beline dek d  arıya sarktı. Tuhaf şey, bir iki çukur dışında her yer kupkuruydu, hava da mevsime göre bayağı sıcak sayılırdı. Bu sırada, gözlemine doğrulamak ister gibi, a a ılarda bir serçe coşkuyla ötmeye ba ladı, sonra bir başkası, sonra bir başkası daha, sonra bir cıvıltı kaynaşması. Onları görebilmek umuduyla kaldırımdayı bodur a aca dikti gözlerini, birinin şöyle bir havalanıp yeniden kondu unu gördü, ötekileri göremedi, ancak bu tek serçe bile yüreğini hoplattı. En tuhafı, bakılması hiç yak  ık almayan bir şey görmüş gibi bir duygu uyandı içinde. Birkaç gün önce, gecenin oldukça ilerlemiş bir saatinde, karşı apartmanda, birden açılan bir     n altında, genç bir çiftin sevi mesini anımsadı: genç adamla genç kadın, bir tür oyun oynarcasına, ba  döndürücü bir hızla soyunduktan sonra, pencerenin önünde, ayakta,  ır   plak kapı ıvermiş, kendisiyse, a  ı kupkuru, solu u kesilmiş bir durumda, öylece bakakalmı tı. Şimdi, en sevdiği deyimle, görünen oydu ki, o genç çift kendisinden ne denli uzaksa, bu p r l p r l sabah da o denli uzaktı: doğa durmadan de i iyor, insanların karşısına nerdeyse çeyrek saat  n-

ceki geçmişini bile yadsıtacak bir biçimde, beklenmedik yüzlerle çıkabiliyordu; insanlarsa, hele belirli bir dönemeci döndükten sonra, gittikçe ağırlaşıyor, güçsüzleşiyor, irkinleşiyor, sevişmeden karın doyurmaya dek her şeye yabancılaşıyor, doğadan, gücünden, güzelliğinden dışlanıyorlardı, sonra, bu yürekler acısı durumunda, bunca yıllık karın bir karış suratla karşına dikiliyor, "Seni tanıyamıyorum," diyordu. Derin derin içini çekti, şu kadın sorununu en kısa zamanda sonuçlandırmak gerektiğini düşündü: belki o zaman hep böyle asık suratla kalkmazdı yataktan; belki başka şeyler de yoluna girerdi, böyle yaşamın dışında bulmazdı kendini; yleyse, daha fazla gecikmeden, en iyisi hemen bugün, gazeteye bir ilan vermeliydi.

Profesör Tarık Uysal, gözleri birkaç gün önce kendisini büyülemiş olan pencerede, gazeteye verilecek ilanı kafasında somutlaştırmaya çalışırken, korkunç bir gürültü işitti, gövdesini içgüdüyle pencereden içeriye çekti, aynı anda, yıldırım hızıyla gelen bir araba gördü, "Bu ne hız bu böyle! Bu sokakta böylesine hızlı gidebileceğini düşümde görsem inanmazdım," diye söylendi. Birden irkildi: her gün, akşam sabah, art arda dizilmiş arabaların bin bir güçlükle ilerlediği yol şimdi bomboştu. "Allah Allah! Sokağa ıkma yasağı mı kondu? Darbe mi oldu?" dedi kendi kendine. "Ama olamaz ki! Askerler yeni gittiler daha!" Radyoyu açtı: evet, doğru, radyoda ne marş, ne söylev; tam tersine, kıvrak bir oyun havası çalıyordu. Yatağın stnden *Tercüman*'ı aldı, ama alıp şöyle bir bakmasıyla, içerdiği bunca "mukaddesat" yüküne karşın, öfkeyle yere fırlatması bir oldu. "Olamaz!" diye homurdandı: "Pazar! Pazar bugün! Sen akşamdan saati kur, sabahın krnde uyan ve günlerden pazar olsun!" Bir kez daha, yaşlanmaya, yaşamın günlük akışına bile ayak uydurmakta güçlük çekmeye başladığını, Fikriye hanımın çekip gitmek için en kötü zamanı seçtiğini, bu kötü gidişe dur demek için şu kadın sorununu en kısa zamanda çözmek gerektiğini düşündü.

Kararlı adımlarla mutfığa gidip çayını demledi, sonra dönüp yatağına girdi, büyükten küçüğe doğru, *Tercüman*'ın başlıklarını gözden geçirmeye başladı; bereket, *Tercüman* kötü şaşırtılar hazırlamıyordu insana, haberler silme "huzur ve güven"di; biraz rahatlamış olarak, köşe yazılarına geçti; nerdeyse her tümcesi üç yıldızla ayrılmış bir yazıyı bir solukta okuyup bitirdi, "Neme gerek, adam iyi yazıyor," diye söylendi. *Cumhuriyet*'te ya da *Tercüman*'da bir köşe yazarı seçerek düşüncesini hep onun yazılarının dalga salınımına göre ayarlayan profesörlerden değildi, okuduğu yazıları o sırada kendi bulunduğu yanın gücünü kesinlemesine, sertliğine, çarpıcılığına, inandırıcılığına göre değerlendiren profesörlerdendi. Bu yazı da aradığı bütün özellikleri taşıyordu: yönetimin yönelimlerine ters düşen her türlü düşünceye öyle bir veryanşın ediyordu ki, yanılmanın ve yalnızlığın yarattığı sıkıntıyı silip attı: profesör Tarık uysal, "Helâl olsun adama!" diyerek fırlayıp çıktı yataktan.

Karısı gittikten sonra, profesör Tarık Uysal kahvaltıları mutfakta geçiştirmeye başlamıştı, ama bu kez, hazır zamanı da varken, güne daha güçlü başlamak üzere, bir sabah keyfi yapmak istedi, peynirleri, reçelleri, balları salona, koçaman yemek masasına taşıdı, tavşan kanı bir çay eşliğinde, bir güzel kahvaltı etti, günün üç sigarasının ilkinin mutlulukla tüttürdü, kalktı, tıraş oldu, yüzünü kurularıp saçını taradıktan sonra, alıcı bir gözle kendini inceledi ay-nada: az önce yaşlılığını biraz fazla abartmıştı; kuşkusuz, genç değildi artık, ancak çökmüş bir adam da sayılmazdı: yüzü kimi yaşlılarıninkiler gibi birbirini kesen, derin çizgilerle kaplanmamıştı daha, saçları, iyice kırışmış olmakla birlikte, nerdeyse olduğu gibi duruyordu, saçlarından da gür, saçlarından da canlı görünen kaşları ve bıyığıysa, Orta Asya'dan kopup gelmiş yağız atlıların torunu olduğuna tanıklık eder gibiydi. "Daha ne olsun?" dedi keyifle. Bu hızla, bir Boğaz gezintisine çıkarak İstanbul'un güzel havasın-

dan yararlanmaya karar verdi. Yirmi dakika sonra, ağır ağır Küçük Bebek'ten Hisar'a doğru ilerliyordu.

Arabayı böyle ağır sürdüğü zamanlarda, Şahin'lerle, Serçe'lerle caka satmaya kalkan birtakım görgüsüz delikanlılar, solundan hızla geçerken, yüzüne alaylı bir horgörüyle bakarlardı, hatta, BMW'nin tek işlevi hızlı gitmek, tek yazgısı şımarık zengin çocuklarınca kullanılmakmış gibi, arabalarından başlarını çıkararak, "Bu araba böyle mi kullanılır, beyamca!" diye bağırdıkları bile olurdu. Beyamca! Arkasından üst üste korna sesleri gelince, gene böyle birilerine çattığını düşünerek suratını buruşturdu, dikiz aynasına baktı öfkeyle, "Olur şey değil!" diye söylendi: Şahin ya da Serçe değil, kocaman bir Mercedes'ti arkasındaki, bir Mercedes'e yakışmayacak biçimde, durmadan korna çalması yetmiyormuş gibi, bir de durmamacasına farlarını yakıp söndürüyordu. Profesör Tarık Uysal arabayı hızlandırdı, ama Mercedes'in de hızlandığını, üstelik kendisini çok yakından izlediğini görünce, "Bu herif maraza çıkarmak istiyor," diye mırıldanarak yeniden yavaşladı, olabildiğince sağa çekildi: bu güzel pazar sabahı hiç kimseyle takışmaya istekli değildi. Bununla birlikte, Mercedes'in kendisine bırakılan yoldan geçip gitmek yerine, birdenbire önüne geçerek tehlikeli bir biçimde durması tepesini attırdı, fırlayıp çıktı arabadan. Aynı anda, Mercedes'in iriyarı sürücüsünün de çıktığını, ağzı kulaklarında, kolları açık, kendisine doğru geldiğini gördü, tepeden tırnağa titredi. Bir yandan da konuşuyordu adam, "Yahu, bu ne dalgınlık bu böyle? Bir türlü derdimizi anlatamadık sana, suratımıza baktırtamadık!" diyordu. Sonra, sözlerinin yanıtını beklemeden, profesör Tarık Uysal'ı kucaklamasıyla havaya kaldırması bir oldu. Şapur şapur yanaklarını öptü. Arkasından yere bırakarak iki adım geriledi, ağzı hep kulaklarında, tepeden tırnağa süzmeye başladı.

"Ciğerim, hiç değişmemişsin," dedi. "Ama kaç yıldır nerelerdesin Allah aşkına? Ne kadar oldu görüşmeyeli?"

"Sanırım, siz beni birine benzettiniz," diye kekeledi profesör Tarık Uysal, sesi de bedeni gibi titriyordu.

"Benzetmek mi? Bu gözler mi?" diye atıldı adam, keyifli bir kahkaha attı. "Ciğerim, dalga mı geçiyorsun sen? Bunlar politikacı gözleri! Hem ben adamımı bilmez miyim?"

Profesör Tarık Uysal sinirlendi:

"Ama bilmiyorsunuz işte!" dedi en sert sesiyle. "Kaza yapmak pahasına, hiç tanımadığınız insanların arabasını durduruyorsunuz! Olur mu! Sizinle ben nerden tanışabiliriz ki?"

İriyarı adam, elleri kadife pantolonunun ceplerinde, profesör Tarık Uysal'ı tepeden tırnağa süzdü, gözlerinde bir kuşku anlatımı belirdi, ama hemen sonra, güvenle gülümsemeye başladı:

"Nerden olacak? Partiden," diye yanıtladı. "Partilerden daha doğrusu. Çok iyi anımsıyorum: iki kez aynı partide bulunduk, iki kez de karşı partilerde."

"Bendeniz profesör Tarık Uysal," dedi profesör Tarık Uysal, cebinden kimliğini çıkarıp iriyarı adamın burnuna doğru uzattı: "Buyurun, işte kimliğim: ben hocayım, hiçbir zaman, hiçbir partiye girmedim."

İriyarı adam, içgüdüyle, tehlikeli ya da utanç verici bir nesneymiş gibi itti kimliği:

"Rica ederim, efendim, rica ederim," dedi. "Ne diyeceğimi bilemiyorum, inanın. Çok özür dilerim. Benzettim işte. Derler ya, insanlar çift yaratılmış, ya da ikiz, bilmiyorum. Çok özür dilerim."

Profesör Tarık Uysal yanıt vermedi, "Keşke çift yaratılsalardı yalnızca, ya da ikiz," diye mırıldanarak arabasına döndü, ama arabayı kaldırabilecek durumda değildi, bütün gücü uçup gitmişti, üstelik dudaklarından bacaklarına her yanı titriyordu. "Bir arabamı durdurmadıkları kalmıştı, şimdi o da oldu! Ne olacak bunun sonu?" diye inledi, başını ellerinin arasına alıp gözlerini yumdu, uzun süre de aç-

madı: bu tuhaf rastlantının getirdiği görüntü ve düşüncelerle boğuştu.

Bir süredir sık sık geliyordu bu iş başına: hiç mi hiç tanımadığı birtakım insanlar, kollar açık, ağız kulaklarda, karşısına dikiliyor, "Vay! bu ne güzel rastlantı! Kuzum, sen nerelerdesin?" diyerek coşkuyla ellerini uzatıyor, kırk yıllık dostlar gibi boynuna sarılmaya kalkıyorlardı. Önceleri nerdeyse hoşlanmıştı bu işten, yollarda, lokantalarda, iş hanlarında, burnundan kıl aldırmayan türünden, kerli ferli adamların birden ayak değiştirip ısl ısl kendisine yöneldiklerini gördükçe, "Al bir tane daha!" diye mırıldanarak için için gülmüştü, ama aynı şey gittikçe daha sık yinelenince, arkasından da Fikriye hanım "Seni tanıyamıyorum," diye tutturunca, sinirlenmeye, kaygılanmaya, hatta bayağı korkmaya başlamıştı: en sevdiği deyimle, görünen oydu ki, korkunç bir kumpas kurulmuştu, çirkin, hem de çok çirkin bir oyun oynanıyordu profesör Tarık Uysal'a. Belki birtakım yeraltı örgütleri, belki fakültedeki sol öğrenciler, belki danışmanlığını ya da yönetim kurulu üyeliğini yaptığı büyük şirketlerle hukuksal sorunları bulunan "kişi ve kuruluşlar" bu iğrenç oyundan bir yarar umuyor, bu yarar uğruna kendi karısını bile bir araç olarak kullanmaktan çekinmiyorlardı. Bunca yıllık karısı "Seni tanıyamıyorum," diye yırtınırken, her köşe başında karşısına varsayımsal bir tanıdık çıkması ne zararsız bir çelişki olabilirdi, ne sıradan bir rastlantı. Uykuları kaçmıştı bu yüzden, kaç toplantıda konuları karıştırmış, fakültede gözücuyla kuşkulu öğrenci aramaktan doğru dürüst ders anlatamaz olmuştu. Derken karısı da bavulunu alıp gidince, büsbütün kafası karışmış, düşmanlarını ya da kullandıkları maşaları suçüstü yakalamak üzere polisten arkasına bir görevli takmasını istemeyi ya da ilk yalancı tanıdığın yakasına yapışarak polis çağırmayı tek çözüm olarak görmeye başlamıştı. Ancak bir türlü başvuramamıştı bu çözüme: işin içinde bir bityeniği bulunduğu kesin bile olsa, sokaklarda adam öldürmek öylesine kolayken, karısının, karşıt

şirketlerin, öğrencilerin ya da yeraltı örgütlerinin anlamsız bir oyun uğruna bunca adam kullanacaklarına polisi inandırmak zor görünüyordu; ilk yalancı tanıdığın yakasına yapışiverdi diyelim, adam, yüzü bile kızarmadan, "Benzettim, efendim, yanılmışım, özür dilerim," deyiverirse, polis de, bıyık altından gülererek, "Hocam, siz hukukçusunuz, bu işleri bizlerden çok daha iyi bilirsiniz: sizi bir tanıdığına benzetti diye bu adamı tutuklayamayız. Yasalardan benzetme diye bir suç yok," diyerek adama arkaya çıkacak olursa, ne söyleyebilirdi? Hiç. Sonunda, başkalarını suçlamaktan vazgeçerek olayın kaynağını kendinde aramaya başlamış, "Sanırım, en iyisi bir hekime görünmek," demişti. Ancak, biraz düşünülünce, bu da polise başvurmak kadar saçmaydı: kendisi birtakım yabancıları tanıdıklarına benzetseydi, olur olmaz insanları yollarından alıkoyup kucaklamaya kalksaydı, hekim belki bir hastalık belirtisi sayabilirdi bunu, ama başkalarının davranışlarından dolayı bir insanda hastalık aramaya kalkmak olacak iş değildi. Ne olursa olsun, hastalıktan da kötüydü durumu: işte, iriyarı partisinin gitmesinden çeyrek saat sonra bile, eli ayağı titriyor, kontağı çevirip gaza basacak gücü bulamıyordu.

Genç bir kızla bir delikanlının mağaradan çıkmış gibi tepeden tırnağa deri giysiler içinde kendisine doğru geldiklerini gördü, korunma içgüdüsüyle başını önüne eğdi hemen, elleriyle yüzünü kapattı, ama genç kızla delikanlının gölgeleri kucağına düşüp öylece kalınca, elinde olmadan başını kaldırdı. İkisi de gülümsüyordu, kırk yıllık tanıdıklar gibi, başlarıyla selam verdiler, delikanlı arabayı okşadı, "Hayırlı olsun, efendim, çok güzel araba," dedi, sonra, profesör Tarık Uysal güçlü bir akıma kapılmış gibi titrerken, elini sevgilisinin omuzuna attı, "iyi günler," deyip yürüdü. Profesör Tarık Uysal, "Züppe herif! Canın cehenne-me!" diye homurdandı.

Züppe müppe, bu çocuklar fazla askıntı olmadıkları için sevinmesi gerekirdi belki de, ama öyle anlaşıyordu ki, kendisini her gün gördükleri birine benzettikleri için

fazla oyalanmamışlardı yanında, arabasını yeni sanmaları da bunu kanıtlıyordu. "Bu böyle sürüp gidemez," diye söylendi. Gözlerini sıkıntıyla çevresinde dolaştırdı: az ötede halktan insanlar çapariyle istavrit avlıyor, benzer görünümlü birtakım insanlar da onları izliyorlardı, kendisine aldırdıkları bile yoktu. Anlaşılan, benzetme bir zengin hastalığıydı. Bu da bir avuntu sayılırdı: işçiler, memurlar, seraseriler de her köşe başında tanıdık çıkmaya kalksalar, yaşamak büsbütün zorlaşırdı, neredeyse tiksindirici olurdu: beterin beteri vardı. Birden rahatladı. Bu rahatlıkla, kürk yakalı bir palto giymiş, uzun boylu, sarışın bir kadının aşırı ölçüde uyumlu bir yürüyüşle kendisine doğru gelişini gözlerini kırpmadan izledi. Kadın, tam önüne gelince, önce arabaya, sonra kendisine baktı, ancak, yüzünde, yürüyüşünde en ufak bir duralama anlatımı belirmeden, öylece geçip gitti. Profesör Tarık Uysal daha bir rahatladı o zaman, arabasını umulmadık bir güvenle çalıştırdı.

Hep sağı izleyerek, ağır ağır ilerlerken, yaşamını altüst eden bu tatsız olayların belki de çağımızın yeni bir hastalığının binlerce belirtisinden biri olduğunu düşünüyordu: insanlar, özellikle belirli bir ekin ve gönenç düzeyini aştıktan sonra, bir yabancılaşma, bir yalnızlık, bir yalıtılma bunalımına düşüyor, bunalımın getirdiği içinden çıkılmaz yanılsamaların etkisiyle, hiç ayrımına varmadan, belleklerindeki ya da imgelemlerindeki alabildiğine bulanık yüzleri ilk kez karşılaştıkları bir somut yüze yansıtarak azıcık soluk almaya çabalıyorlardı. Ama neden hep kendisi, hep kendi yüzü? Neden belirli bir ekin ve gönenç düzeyini aşmış, dolayısıyla ötekilerden daha çok gelişmiş insanlar? Bir bakıma güçlünün zayıflığı, dolayısıyla bir gelişki olmaz mıydı böylesi? Hayır. Varsayımı doğruysa, bu iş yalnızca kendi başına gelmesi gerekti, doğru dürüst giyinmiş, eli yüzü düzgün, özellikle de bir seçkinlik, bir üstünlük izlenimi yaratan birçok insan her gün benzer durumlarla karşılaşılıyordu belki. Ayrıca, çağın bu üzücü hastalığının bütün gelişmiş insanları kapsamadığı da kesindi,

örneğin kendisi kimseyi kimseye benzetmiyordu. Neyi gösterirdi bu? Arada sayısal bir denklik bulunmamakla birlikte, insanların benzetenler ve benzetilenler olmak üzere ikiye ayrıldıklarını, benzetilmenin en azından bir sağlık, benzetmeninse açık bir sağlıksızlık belirtisi olduğunu. Öyleyse, konumunun da gerektirdiği gibi, bu toplumun en sağlıklı kişilerinden biriydi; öyleyse doğanın dışına atılma düşüncesi bir kuruntuydu: bunca zaman boşuna üzölmüştü. "Daha önce nasıl düşünmedim bunu?" dedi kendi kendine. "Gücümü sınaama olanağını bulamadığım için tükendi sandım, hepsi bu."

Birden, az önceki uzun boylu, sarışın kadın geldi gözlerinin önüne, gülümsemeye başladı: tam önüne geldiği sırada, BMW'den fırlayarak, "Vay, kimi görüyorum böyle! Kuzum, sen nerelerdesin Allah aşkına?" deyip sımsıkı beline sarılssa da iki yanağından öpöverse, kadın ne yapardı acaba? Kızarmıydı, "Sanırım, beni birine benzettiniz," demekle mi yetinirdi, yoksa daha niceleri gibi o da kendisini tanıdığı ya da tanıdığını sandığı birine mi benzetirdi? Ne olursa olsun, "Ben profesör Tarık Uysal, efendim," diyerek ilginç bir söyleşim kurabilir, hatta, yönetim kurulu üyeliğini yaptığı büyük şirketlerden de söz ederek, çoktandır kafasında evirip çevirmekte olduğu tasarımı en iyi biçimde gerçekleştirebilirdi. "Evet, en iyi biçimde: kadın gerçekten güzeldi," diye mırıldandı. Sarışın kadınla birlikte, tanıdık gözlerden kaçmak ister gibi, solda dar bir sokağa, buradan da iki yanı kocaman ağaçlarla çevrili bir yola saptı, arabayı daha da yavaşlatarak "söyleşim" in ayrıntılarına daldı.

Ama, yıllardır büyük şirketlerin yasal ve sayısal işle-riyle uğraştığından mıdır, nedir, profesör Tarık Uysal hiçbir düşlemi sonuna dek götüremezdi. Gene öyle oldu: tam Etiler'deki dairede sarışın kadınla yaşayacağı günlerin ve gecelerin ayrıntılarına gelmişken, eski karısının durumu öğrenince nasıl çıldıracağını gözlerinin önüne getirmeye

çalıştı, hemen arkasından da yolladığı genç avukatla görüşmesini anımsadı.

Avukat demek için bin tanık isterdi, çok genç, çok yumuşak bir çocuktuk, çok da içten görünüyordu. Nereden bulaşmıştı bu tatsız işe? Boşanmaya karşı çıkmadığını, karısının rahat yaşaması için her türlü özveriye de hazır olduğunu, ancak, haklı olarak, bir gerekçe istediğini söylediği zaman, sanki gerekçeyi kendisi bulmak zorundaymışçasına, suçlu bir çocuk gibi kızarıp yutkunmuş, ellerini ovuşturmuş, "Artık sizi tanıyamadığını söylüyor, hocam," diye kekelemiş, "Biliyorum, ama bundan hiçbir şey anlamıyorum. Ne demek istiyor? Yaşlandığımı söylemek istiyorsa, kendisi de pek genç sayılmaz," dediği zaman da başını önüne eğmiş, "Ben de fazla bir şey anladığımı söyleyemem, ama bunun yaşlanmakla ilgili olduğunu sanmıyorum," diye yanıtlamıştı: "Öyle sanıyorum ki, hanımefendi tutumunuzun değiştiğini düşünüyor. Kendisine karşı tutumunuzun değil, bundan yakındığını hiç duymadım. Nasıl söylesem, düşünsel, siyasal tutumunuzun, dünyaya bakışınızın değiştiğini söylemek istiyor." Susmuştu bir süre, sonra, korka korka başını kaldırıp da kendisiyle göz göze gelince, "Hanımefendinin haklı olduğunu söylemek istemiyorum, efendim. Değişen kendisi olduğu için de değiştiğinizi sanabilir, evet, böyle de olabilir, ancak artık sizinle yaşamak istemediği kesin," diye ekleyerek gözlerini başka yana çevirmişti, kaçırmıştı daha doğrusu. Açıkça görülüyordu ki, bu genç yaşında ünlü bir hukuk profesörüyle başa çıkamayacağını biliyor, bu nedenle alttan almayı yeğliyordu. Acımıştı ona, kalkmış, elini omuzuna koymuştu, "Avukat bey, en doğrusunu siz söylediniz. Değil mi ki boşanmak istiyor, bununla yetinelim. Yalnız, bir meslektaşınız olarak, şuna inanmanızı isterim: ben hiçbir zaman değişmedim," diyerek elini uzatmıştı. Şimdi, belki de sırf genç avukatın sevimliliği ve yumuşak başlılığı yüzünden, Fikriye hanımın saçma isteğine böylesine çabuk boyun eğdiği için üzülüyordu, ama değişme sorununa gelince, o

gün nasıl düşünüyorsa bugün de öyle düşünüyordu: hayır, değişmemiştir.

Profesör Tarık Uysal eşti, babaydı, hocaydı, danışmandı, ama her şeyden önce bir hukukçuydu, yasaları ve kuralları savunmaktı onun işi; bunun sonucu olarak, yasaları ve kuralları koyanları da savunacaktı ister istemez, yasa ve kural koyucular değişirlerse, yeni yasalar, yeni kurallar getirirlerse, öncekilerin yüzde yüz karşıtı bile olsalar, onları da savunmayı boynunun borcu olarak görürdü. Bunun için, doçentliği sırasında, dönemin yöneticilerini derslerinde ve yazılarında coşkuyla savunduktan sonra, askerlerin söz konusu yöneticileri devirip içeri tıkmalarını izleyen ilk dersinde, sırtında Merkez Komutanlığı'ndan özel izin alarak giydiği yedeksubay üniforması, sesinde inanç ve güven, "Arkadaşlar, hepinizin malumu olduğu üzere, bu gidişin bizzarure böyle neticeleneceğini bu kürsüde müteaddit defalar tekrarlamıştım," dediği zaman, kimi öğrencilerin alkışı basmasına karşılık, kimi öğrencilerin pis pis gülümsemelerine de, akşam, sofrada, olanları anlatırken, Fikriye hanımın kaşığını elinden düşürmesine, "Demek bunu da göze alabildin! Bunu da göze alabildin!" diye haykırmasına da bir anlam verememişti. Ne vardı bunda? Pek çok köşe yazarının ve yeni yönetimin "en yetkili ağızları"nın da açıkça söyledikleri gibi, eski düzenin yeni ve karşıt düzene "davetiye çıkardığı," bir başka deyişle, yeni ve karşıt düzeni eski düzenin hazırladığı doğruysa, bu çorbadaki kendisinin de bir tuzu var demekti: eski düzeni överken gerçekte yermiş, hiçbir zaman yıkılmayacağını kesinlerken, sonunun yakın olduğunu muştulamış, "seçeneksiz" olduğunu söylerken gerçekte şimdi aynı biçimde "seçeneksiz" olduğu söylenen seçeneği göstermişti. Böylece, yeni düzenin "mimarlarından" olmanın güveni içinde, gerek derslerinde, gerek dönemin en gözde gazetelerinde yayımlanan "bilimsel" yazılarında, birkaç hafta öncesine değin göklere çıkardıklarını yerden yere vururken, bunları devirenleri "son Türk devletini yıkılmaktan kurtaran kahra-

manlar" olarak nitelemişti. Yazılarının ve derslerinin yarattığı etki de tam on beş gün, evde, sokakta, anfiide, her yerde, bir "muharip gazi" gururuyla giydiği, eski, ama pırıl pırıl süvari teğmen üniformasının etkisi gibi olumluydu: cübbeleriyle bir devrim yürüyüşüne katılmak üzere Ankara'ya çağrılan ayrıcalıklı öğretim üyelerinin arasında o da vardı, gazeteler kendisinden sık sık görüş istiyordu, fakültede yapılan toplantılarda, yeni görüşlerine ters düşen savlar karşısında, "Biz bu devrimi bunun için mi yaptık?" diye gürlediği zaman, herkes sus pus oluyordu. Demek ki, doğru yoldaydı. Daha sonra da kolaylıkla ayak uydurmuştu değişimlere, örneğin yukardakiler yeni sözcüklerden hoşlanıyorlarsa yeni sözcüklerle, eski sözcüklerden hoşlanıyorlarsa eski sözcüklerle yazıp konuşmuştu, sözlerine Tanrı'nın adıyla başlıyorlarsa, kendisi de Tanrı'nın adıyla başlamıştı; kısacası, şimdi Fikriye hanımefendinin düşündüğünün tersine, hiçbir zaman değişmemişti; değişen yukardakilerdi her zaman, yukardakilerin birbirlerini devirmelerini engellemek ya da hızlandırmaksa, bir hukuk profesörünün gücünü fazlasıyla aşardı, görevi de değildi. "İşte böyle, Fikriye hanımefendi," diye noktaladı düşüncesini.

Sağda bir açıklıkta birkaç kanepa gördü, arabayı yolun kıyısına çekerek oturup biraz güneşlenmek istedi. Güneş bayağı ısıtıyordu. Bir karasinek eline, dizine, yüzüne kondu, konmaktan çok çarptı. "Bu sinek de doğaya ayak uyduramaz olmuş, ya da ne yapmak istediğini bilmiyor, tıpkı bizim Fikriye hanımefendi gibi," diye düşündü profesör Tarık Uysal, sonra, elinde olmadan, gene eskilere daldı. Fikriye hanım, yaşamlarındaki olumlu gelişmelerden belki en çok kendisi yararlanmakla birlikte, küçük bir çatı katında, bir yatak, bir masa ve dört iskemleyle başlayan ortak yaşamlarını hep aynı biçimde sürdürmemekle dünyanın en büyük yanlışını yapmışlarmış gibi, ikide bir kocasını iğnelemekten özel bir haz duyardı. Oysa, profesör Tarık Uysal artık zamanının yüzde doksanını şirketle-

re ayırıyorsa, para tutkusundan yapmıyordu bunu, hayır, önce hukukçuluğunu değerlendirmek, sonra çağın gereğine uymak için yapıyordu. Ne yapalım, zaman değişmişti, fakültesinde ders vermekle, kitap okuyup kitap yazmakla yetinip kuru aylığıyla geçinmeye çalışan profesörleri kimsecikler profesör yerine koymuyordu artık; buna karşılık, büyük şirketlerin işlerine koşturan bir profesörün karşısında bakanlar bile ayağa kalkıp önlerini ilikliyordardı. Demek ki, önemli olan kişinin ve uğraşın saygınlığıydı, para ikincil bir şeydi. Ayrıca, sırf ekmek parası için kilolarca yük taşıyanları, sabahtan akşama güneş altında kazma sallayanları ayıplamak kimsenin usundan geçmezken, koskoca bir profesörü kafasını kullanarak milyonlar kazanıyor diye suçlamanın mantığını anlamaya olanak yoktu. Hukukta birden ikiye bile geçememiş olan Fikriye hanım buna da bir kulp bulmuştu hemen, "Evet, her zaman söylersin, yasaların boşluklarını bulmakta kimse senin eline su dökemez," demişti. Profesör Tarık Uysal kahkahalarla gülmüştü bu söze: yasaların boşluklarını bulmayı kusur diye başa kakmak için hukukçuluğun ne olduğunu bilmemek gerekirdi. Yasaları okuyarak bu budur, şu da şu demek de hukukçuluktan belki, ama böylesine yüzeysel bir iş için hukuk profesörü olmak gerekmezdi: profesör satırları değil, satırların arasını okuyan adamdı; satır aralarındaki boşlukların bilinçli olarak bırakılmadıklarını da hiç kimse ileri süremezdi. "Yani boşluk verip para alıyorsun, öyle mi?" demişti Fikriye hanım. Fikriye hanımefendi. Gene gülmüştü profesör Tarık Uysal, "Evet, bir bakıma öyle," diye yanıtlamıştı: "patronun sağında oturmanı buna borçlusun." Gene güldü, "Evet, öyle diyorsanız, öyledir, hanımefendi," diye mırıldandı, "isterseniz, yoku vara çevirmek de diyebilirsiniz buna. Ne olursa olsun, herkese zaman kazandırdığım kesin: bizimkileri yeni yasalar çıkartacağım diye bakan kapılarını aşındırmaktan, bakanları da durumacasına yeni taslaklar hazırlamaktan kurtarıyorum."

Arabasının arkasında kırmızı bir araba durdu, aşağı yukarı kendi yaşında bir adamla orta yaşın altında bir kadının indi içinden. El ele tutuşarak açıklığa yöneldiler. Profesör Tarık Uysal sevince benzer birşeyler duydu, "Demek ki oluyor," dedi kendi kendine, "yaşın hiç önemi yok." Adamla kadın, hep el ele, tam önüne geldikleri zaman, biraz ürperdiyse de bu kez korktuğu başına gelmedi: bir ara tanırmış gibi bakmakla birlikte, hemen başlarını çevirip yürüdüler. İyice rahatladı o zaman, "Yok canım, her şeylerinden belli, bunlar sağlıklı insanlar," dedi, sonra kendi kendine gülümsedi, "Tanıdık çıkma hastaları karşısındaki tutumum yasalar karşısındakinin tam tersi: ben sizin düşündüğünüz adam değilim diyerek varı yoka çeviriyorum. Şu var ki, ben kendim de yokluk oluyorum böylece," diye düşündü. Birden bir üşüme duygusuyla ürperdi. Ancak üşümesi hiçlik duygusundan değildi: bir süredir güneş bir bulutun arkasındaydı. Küçük bir buluttu gerçekte, ama güneşle aynı yönde, aynı hızla ilerlediğinden, ışığını kesiyordu. "Fıkriye'nin gidişi gibi," diye mırıldandı profesör Tarık Uysal: "küçük bir şey, ama yaşamı karartmaya yetiyor." İçini çekerek kalktı, bulut güneşi bırakmamaya kararlı görüldüğüne göre, en iyisi dönmekti. Arabasına bindi. Yarı yolda, Kavak'ta bir kadeh rakıyla sıkıntısını dağıtmaya karar verdi.

Küçük bir lokantaya girdi, ne olur, ne olmaz kaygısıyla en loş köşeye oturdu, rakısını, balığını, salatasını söyledi. Ama daha kadehinden ilk yudumu almadan, deri ceketli bir şişman adamın "Vay, mirim, bu ne güzel rastlantı böyle!" diyerek, ağzı kulaklarında, tepesine dikildiğini gördü. "Al bakalım, gene çattık!" dedi kendi kendine, birkaç saat önceki buluşuna karşın, her şeyi olduğu gibi bırakarak kaçıp gitmeyi düşündü. Ama adam kocaman gövdesiyle yolunu tümüyle kapatmıştı, altın dişleriyle arsızca sırıtıyordu. Sonra, bir adım geriden, merakla kendisini izleyen kısa boylu, şişman, kürklü, çok boyalı kadına döndü, "Gel, Necla, gel! Bak, seni kiminle tanıştıracam!" dedi

güvenle. Kadın da yaklaşp tepesine dikildi o zaman. Adam, "Karım Necla," dedi, arkasından da profesör Tarık Uysal'ı göstererek ünlü bir gazetecinin adını söyledi. Kadın kibarca elini uzattı. Profesör Tarık Uysal oralı bile olmadı, soğuk soğuk baktı yalnızca. Kadının tombul eli havada kaldı, adamın yüzündeki sevinç önce şaşkınlığa, sonra kırgınlığa dönüştü. "Ne o, beyim, bunca yıllık sınıf arkadaşımızı tanıyamadık mı yoksa?" diye sordu, yüzündeki anlatıma koşut olarak sesi de acılaştırdı:

Profesör Tarık Uysal horgörüyle baktı adama:

"Tanıyamadın, çünkü..." diye başladı.

Arkasını da getirecek, kendisinin o gazeteci olmadığını söyleyecekti, ama hastalığın ileri bir aşamasında bulunduğundan olacak, deri ceketli adam sözü ağzına tıkadı:

"Tanıyamadım, çünkü burnun bir karış yukardadır her zaman!" diye atıldı. "Kimin babası zengin, kimin ablası güzel, kim iyi futbolcu, kim çalışkan, hep onlarla arkadaş olurdun, biz o zamanlar gariban takımından olduğumuzdan..."

"Bakın, beyefendi, bana inanınız ki..."

"Bana inanınız ki! bana inananız ki!" diye yineledi deri ceketli adam, sonra karısına döndü: "Bana inanınız ki! Lisede de tıpkı böyleydi işte bu herif, kitap gibi konuşmaya bayılırdı," diye ekledi.

Ama kadın, bunca kilosuna karşın, durumdan rahatsız olmuşa benziyordu: işitmemiş gibi davrandı. Deri ceketli adam gene profesör Tarık Uysal'a döndü, kolları sarkık, suratı asık, uzun uzun süzdü onu:

"Sonunda başardın, ünlü bir yazar oldun, ama artık su koyvermeye başladığın da ortada," dedi. "Ben solcuları hiç sevmem, gene de o eski sol yazılarını daha çok beğeniyordum, hiç değilse güldürüyordun. Şimdi, işi şakşakçılığa döktüğün yetmiyormuş gibi, bir de köylü karılarına bikini giydirmeye kalktıktan sonra, güldüremiyorsun bile, ninem abdest suyu gibi soğudun, lisedeki o kılkuyluk herif oldun gene!"

Öyle görünüyordu ki, deri ceketli adam karşılaştığı anlaşılmas kabalığın acısını çıkarmaya çalışıyor, gittikçe daha kırıcı sözler arıyordu. Ama karısı kolundan tutup çekmeye başlamıştı. Profesör Tarık Uysal da, oturduğu yerde çok rahatmış gibi görünmesine karşın, fazlasıyla sıkılmıştı:

"Bakın, beyefendi, bence bu iş biraz fazla uzadı," dedi. "Beni korkunç rahatsız ediyorsunuz, yanlışınızı düzeltmeme de bir türlü izin vermiyorsunuz."

"Yanlışımı mı? Hangi yanlışımı?"

"Hangi yanlışınızı olacak? Ben sizin sandığınız adam değilim. Benim adım Tarık Uysal, profesör Tarık Uysal."

"Adını mı değiştirdin yoksa? Bu da son numaran mı?"

Profesör Tarık Uysal yumruğunu masaya vurdu:

"Beyefendi, yetti artık bu saçmalık!" diye patladı. "Sizce gerçek adımı söyledim. İsterseniz, kimliğimi göstereyim," diye ekleyerek elini cebine attı.

Deri ceketli adam, profesör Tarık Uysal cebinden kimlik değil de tabanca çıkaracakmış gibi sapsarı kesildi o zaman, içgüdüyle geriledi. Gene de tümüyle boyun eğmedi yenilgiye, "Peki, peki, senin dediğin gibi olsun! Hadi, bana eyvallah!" diye homurdanarak profesör Tarık Uysal'ın oynamaya kalktığı anlamsız oyuna boyun eğiyor-muş gibi görünmek istedi. Masasına oturduktan sonra da ikide bir çatalını bırakarak profesör Tarık Uysal'ı yeni baştan, tepeden tırnağa süzüyor, şaşkın şaşkın başını sallayarak "Fesüphanallah," diye söyleniyordu.

Profesör Tarık Uysal'a gelince, öylece oturup kaldı bir süre, "Sıradan bir benzeten işte, canı cehennem!" diye söylenerek kadehini başına dikip sonuna dek içti. Garsonu çağırdı, bir double daha istedi. Onu da bitirdi çabucak. Üçüncü kadehin başlarında biraz rahatlar gibi oldu, ortalarında gözlerini deri ceketli adama dikerek gülümsedi: böyle coşkulu coşkulu neler anlatıyordu karısına? yanlışında hâlâ dayatıyor muydu? tombul kadın bu olayı dostlarına anlatmaya kalkarsa, adamın kırmızı suratı hangi renge gi-

rerdi acaba? Bu tatsız işin eğlenceli bir yanı varsa, o da sonunda başını önüne eğmek zorunda kalanın hep karşısındaki olmasıydı: üstünlük hep kendisinde kalıyordu. Hay Allah! daha önce nasıl düşünmemişti bunu? bu işi hoş bir eğlenceye de dönüştürebileceğini neden hiç usuna getirmemişti? Gene gülümsedi, deri ceketli adamın bunalımını gözlerinin önüne getirmeye çalıştı, keyifle kadehine uzandı. Ama, tam rakısını yudumlamak üzereyken, karşı masada, yalnız başına demlenen, ufak tefek, sıradan bir adamın, kendisine öykünür gibi, aynı anda kadehini kaldırdığını, yüzünde dostça bir gülümseme, "Şeref!" dercesine başına diktığını görünce, öylece havada kaldı eli, "Olamaz! bu kırtipil de mi?" dedi kendi kendine, birden titremeye başladı: deri ceketli adam pek öyle yüksek düzeyden biri değildi, bu adamsa bayağı halktan birine benziyordu, bu da çok kötü bir belirtiydi: sabahki varsayımının yaralanması bir yana, kendi sınıfından olmayan insanlar da zart zurt tanıdık çıkmaya başlarlarsa, yaşam büsbütün zorlaşırdı. Bereket, bu adam kollarını açıp üstüne yürümüyordu, oturduğu yerden, kibar kibar gülümsüyordu yalnızca. En sonunda da, "ciğerim," "mirim," "arkadaşım" türünden sözcüklerle güvenini kesinleyecek yerde, kuşkulu, çekingen bir sesle:

"Beni tanıdınız mı?" diye sordu.

Profesör Tarık Uysal, "Bu da yeni bir tür: kuşkucu ve benmerkezci," diye düşündü, sonra, belleğini çevrime sokmayı usundan bile geçirmeden, şöyle bir süzdü adamı:

"Hayır, tanıyamadım," diye yanıtladı.

"Siz profesör Tarık Uysal değil misiniz?"

"Evet, benim."

"Öyleyse unutmuşunuz beni. Ben Rıza Güngör. Lise-de iki yıl aynı sınıfta okumuştuk. Bana Tutkal derlerdi, size Ayak. Şimdi anımsadınız mı?"

"Tamam, şimdi tamam! Tutkal Rıza! Anımsamaz olur muyum?" diye atıldı profesör Tarık Uysal, gözleri sevinçle parladı: işte en sonunda gerçekten tanıdık biri tanıdık çıkı-

yordu. Lisede pek hoşlandığı bir çocuk olmamakla birlikte, Tutkal Rıza'ya içten bir minnet duydu bu yüzden. "Masama gelsene," dedi.

"Benimki de masa," diye yanıtladı Tutkal Rıza. "İlk girişim benden geldi: sen benim masaya buyur."

Başka bir zamanda olsa, profesör Tarık Uysal böyle bir öneriyi hemen geri çevirirdi, ancak bu kez duralamadı bile:

"Oldu, geliyorum," diyerek kadehini alıp eski sınıf arkadaşının masasına geçti. "Ne güzel rastlantı!" diye ekledi. "Tutkal Rıza! Bunca yıldan sonra! Söylesen e, o gün bugün neler yaptın?"

Bir zamanların Tutkal Rıza'sı bir an düşündü, sonra, her şeyi bir anda anlatıp bitirmek istercesine, şaşırtıcı bir hızla konuşmaya başladı:

"Baytar oldum, evlendim, karım üç kız, bir oğlan doğurdu. Uzun yıllar Doğu Anadolu'da çalıştım. İki yıl önce emekliliğimi isteyip İstanbul'a geldim. Eski evime, daha doğrusu eski evimin yerindeki apartmanın bir dairesine yerleştim. Özel zevklerim arasında, televizyon izlemeyi, müzik dinlemeyi, kitap okumayı, pul biriktirmeyi, spor yapmayı sayabilirim."

Profesör Tarık uysal içtenlikle güldü: demek Tutkal Rıza'nın soğuk şaka merakı hep sürüyordu. Ancak bu gözlemini kendine sakladı; arkadaşının sözlerinin yalnızca baytarlıkla ilgili yanını işitmiş gibi:

"Demek baytar oldun?" diye sordu. "Nerden esti baytarlık aklına? Sınıfın en iyilerindendin, notların her zaman çok iyiydi."

"Evet, iyiydi. Notları iyi olanlar Veteriner Fakültesi'nde parasız yatılı okuyabiliyordu. Ancak ben mesleğimi severek öğrendim, severek yaptım. Severek yaptın mı her meslek iyidir."

Profesör Tarık Uysal, baytarlığın severek yapılabilceğine pek akli yatmamakla birlikte, biraz rakının, biraz da kaygısız gençlik yıllarının unutulmuş bir tanığını yeni-

den bulmanın etkisiyle, arkadaşının varlığından yayılan bir mutluluk akımının nerdeyse elle tutulur bir biçimde benliğini sardığını duyuyor, bu nedenle söyleşi hep sürsün istiyordu:

"Çok doğru," diye onayladı hemen. "Peki, sence iyi baytar nasıl olur?"

Tutkal Rıza soruyu soruyla yanıtladı:

"Peki, iyi hukukçu nasıl olur?"

Profesör Tarık Uysal çok önemli bir soru sorulmuş gibi elindeki kadehi bırakıp bedenini dikleştirdi:

"İyi hukukçu mu? Bence iyi hukukçu satırların arasını okumasını bilen kişidir," dedi.

"Pek bir şey anlamadım ya sen öyle diyorsan öyledir: bu işin profesörüsün," dedi Tutkal Rıza.

"Peki, iyi baytar?"

"İyi baytar kötü hekimin tersidir."

"Nasıl yani?"

"Kötü hekim insanları hayvan gibi görür, iyi baytar hayvanları insan gibi."

"Güzel bir buluş!"

"Yok canım, buluş değil, sıradan bir gözlem."

"Peki, nereden çıkardın bu gözlemi?"

"Çokları hayvanlar hep aynıdır, hep aynı tepkiyi verir sanırlar. Yanlıştır. Her hayvanın bir kişiliği vardır, onlara kişiliklerine göre yaklaşmak, işe önce konuşmakla, okşamakla başlayarak dostça bir iletişim kurmak gerekir."

"Tıpkı insanmışlar gibi mi?"

"Evet, ama insan örneği biraz kuşkulu, çünkü insanlar gittikçe birbirlerine benziyorlar, hayvanlar henüz diremiyor."

Profesör Tarık Uysal, "Bu Tutkal hiç değişmemiş: ille de aykırı birşeyler söyleyecek!" diye düşündü, ama anlayışla gülümsedi, sonra kadehini arkadaşının kadehine vurdu usulca:

"Rıza'cığım, seni çok iyi gördüm: biliyor musun, nerdeyse hiç değişmemişsin," dedi.

Tutkal Rıza, "Gözleme bak!" dedi içinden, eski sınıf arkadaşının lisede de hep böyle kibar ve güzel konuşmaya özen gösterdiğini, o zaman da aynı biçimde beylik sözlerin ötesine geçemediğini düşündü, gülümsedi:

"Az önce bunun için mi tanıyamadın beni?" diye sordu. "Daha ne kadar değişecektik ki? Saç ağardı, yüz kırıştı, dişler gitti, güç tükendi."

"O kadar olacak artık, Rıza'cığım," dedi profesör Tarık Uysal, sonra, birdenbire, az önce yollarda kafasını karıştıran sorunu anımsadı, "Bakalım, bizim baytar ne diyecek bu konuda?" diye düşündü, "Bir de öteki değişme var," diye ekledi.

"Hangi değişme?"

"Görüşlerin, tutumların değişmesi, örneğin siyasal açıdan."

"Evet," dedi Tutkal Rıza, ama arkasını getirmede. Eski sınıf arkadaşının geçirdiği düşünsel değişimleri uzaktan uzağa izlemiş, askerlerin ilk gelişinden sonra kürsüden söylediği ünlü sözleri de o günlerde Hukuk Fakültesi'nde okuyan bir yeğeninden işitmişti. Bu nedenle, baltayı taşla vurmaya korkusuyla, düşüncelerini kendine saklamayı yeğledi. Arkadaşı sorusunu bir kez daha yineleyince de, "Hep hayvanlarla uğraştığımdan olacak, ben kendi payıma pek değişmedim," demekle yetindi.

"Ama, dostum, bilirsin ki, insan gelişir, gelişmek de değişmek demektir," diye girişti profesör Tarık Uysal. "Örneğin politikacılar durmadan görüş ve tutum değiştiriyorlar, kimi yazarlar da öyle."

Tutkal Rıza, "Bu adam nereye gelmek istiyor?" dedi. kendi kendine, eski arkadaşının yanıtını bir kışkırtma, en azından bir savunma olarak değerlendirdi, bunun üzerine, düşüncesini açıkça söylemeye karar verdi:

"Evet, değişirler," dedi, "durmadan değişirler, daha doğrusu değişir gibi görünürler, çünkü, benim düşüncemi sorarsan, kapı değiştirirler yalnızca, köpek değil ki hep aynı kapıya bağlı kalsınlar, kapıdan kapıya, efendiden

efendiye gidip dururlar, günlük çıkarları hangi kapıyı beklemelerini gerektiriyorsa, oraya koşarlar."

"Gerçekten senin dediğin gibi olsa, seçmenleri ya da okurları bunu görmez mi?"

"Görseler de ne değişir? Kapı değiştirmek aynı zamanda seçmen ya da okur değiştirmektir."

"Ama yeni kapılandıkları yerdekiler ne der? Sonra, biliyoruz, kapısını ya da partisini değiştirmeden görüş değiştirenler de çok. Bunlarınkini doğal ve yasal bir gelişim saymak gerekmez mi?"

"Evet, böyleleri de pek çok," dedi Tutkal Rıza, gözlerini eski sınıf arkadaşının gözlerine dikti, "Tıpkı senin gibi," dememek için zor tuttu kendini, "Sen bunları benden çok daha iyi bilirsin, koskoca profesörsün, ama ille de benim baytar görüşümü öğrenmek istiyorsan, söyleyeyim," diye sürdürdü: "Hiç kuşkusuz, aynı yerde de kalsalar, parti ya da gazete de değiştirse, belki çok küçük bir azınlık bir süre ayıplar kendilerini; yeni efendilerine gelince, her zaman olumlu yanından alırlar bu işi: değişmenin böylesi köklü bir değişmezliğin güvencesidir: bu adam, çıkarına uyduğu sürece, her buyruğu yerine getirecektir. Olağandışı dönemlerde efendilerin çevrelerine en az üç dört kapı değiştirmiş uşakları toplamaları bundandır."

Profösör Tarık Uysal elinde olmadan kızardı, arkadaşının düşüncesini benimsemiş ya da yadsıdığı gibi görünmemek için:

"İlginç bir görüş," demekle yetindi. Şu var ki, gerçek izlenimi de buydu: gülünç mesleğini biraz fazla öne çıkarıyordu ya bayağı gelişmiş, olgunlaşmıştı bu Tutkal Rıza, tümcelerini çok iyi kıvrması bir yana, düşüncesini hem ilginç, hem tutarlı bir biçimde ortaya koymasını beceriyordu. İşin tek tatsız yanı, ileri sürdüğü görüşlerin kendi görüşlerine ters düşmesi, hatta sesinde suçlamaya benzer bir şeyler sezilmesiydi; bu nedenle, kendini konudan yalıtılmak istedi: "Her neyse, bunlar başkalarının sorunu: ben kendi payıma hiçbir partiye girmedim," diye ekledi.

"Öyle ya, sen devlet memurusun," diye doğruladı baytar, ancak iğnesini biraz daha bastırmaktan da geri durmadı: "Ama kapı değiştirmek için ille de partici olmak gerekmez."

Profesör Tarık Uysal gene kızardı, "Ne oluyor, Fikriye hanım gibi baytar da bizi suçlamaya mı kalkıyor?" diye geçirdi içinden. Olabilirdi, eskiden de hiç belli etmeden dalga geçmesiyle, insanı en beklenmedik zamanda açmaza düşürmesiyle ünlüydü, bu yüzden pek sevmezdi onu, ama elinde kadehi, dost dost gülümsediğini görünce, kuşkusu çabucak dağılıverdi: hayır, ortaya konuşuyordu, gizli gizli dalga geçmek şöyle dursun, açık yürekli, anlayışlı, sevecen bir insan izlenimi yaratıyordu insanda. Birdenbire, ona daha hiç kimseye açmadığı büyük gizini anlatmaya karar verdi, öksürdü:

"Sana bir şey söyleyeceğim" dedi: "şu son günlerde bana birşeyler oldu: önüne gelen birilerine benzetiyor, şöyle bir benzetme değil: yanıldıklarını söylüyorum, gene dayatıyorlar, boynuma sarılmaya kalkıyorlar."

İkisi de irkildi birden, çünkü ikisi de, aynı anda, Tutkal'ın az önce her birinin kendine özgü bir kişiliği olan hayvanlar ve gittikçe birbirlerine daha çok benzeyen insanlar konusunda söylediklerini anımsamışlardı. Tutkal Rıza yutkundu, sonra yapay bir kahkaha attı:

"Atıyorsun!" dedi. Arkadaşının sarardığını, ellerinin titrediğini gördü, şaşırdı. Yıllardır, uzaktan uzağa, hep çıkar kokusunu izleyen bir yırtıcı hayvan olarak düşünmüştü Ayak Tarık'ı, böylesine zayıf olabileceği hiç usuna gelmezdi. Onu yatıştırmak istedi: "Her müslümanın başına gelir böyle şeyler, insanlar çift yaratılmıştır derler," diye ekledi.

Ama profesör Tarık Uysal pek yatışmış gibi görünmedi:

"Senin de başına geliyor mu peki?" diye sordu.

Tutkal Rıza gülümsedi:

"Bana bakma, benim işim hayvanlarla," diyerek şakaya dökmek istedi işi: "Olsa olsa onlar karıştırırlar beni; örneğin ineğin biri karşıma dikilip 'Siz profesör Tarık Uysal değil misiniz?' diyebilir."

Ama profesör Tarık Uysal işitmedi sanki:

"İkide bir karşıma dikiliyorlar, dayatıyorlar," diye sürdürdü, "eskiden beri, hem de birkaç yerden tanıdıklarını söylüyorlar."

"Olamaz, abartıyorsun!" diye atıldı baytar.

"Ama oluyor işte! Nerdeyse bir hastalık diyeceğim geliyor. Doktora gitmeyi bile düşündüm."

"Yani hayal gördüğünü mü düşünüyorsun?"

"Hayır, gerçek olduğu kesin. Daha bir saat önce, burada, herifin biri eski bir okul arkadaşına benzetti beni, belirtti de belirtti."

"Öyleyse neden hastalık olsun? Karıştıran sen değilsin ki. Örneğin biraz geç de olsa beni tanıdın."

"O başka, bu başka," dedi Profesör Tarık Uysal, içini çekti, gözlerini sınıf arkadaşının gözlerine dikti, "Peki, sen bu işi nasıl açıklıyorsun?" diye sordu.

Öyle zavallı, öyle acıklı bir görünüşü vardı ki, Tutkal Rıza profesör Tarık Uysal'ın kendisiyle dalga geçmesinden kuşkulandı. Bir yudum rakı içti. Gözlerini tavana dikip düşündü bir süre:

"Bilmem ki," diye mırıldandı, "kimi yüzler aşınıyor."

Profesör Tarık uysal irkildi:

"Nasıl yani?" diye sordu.

"Yaşam aşındırıyor," dedi Tutkal Rıza, sonra, sınıf arkadaşının sıkıntıyla kendisine baktığını görünce, birden kızardı: bu sözü ağzından kaçırılmamalıydı. "Gözleri de aşındırıyor," diye ekleyerek durumu kurtarmaya çalıştı. Ama, ona öyle geliyordu ki, zamanla gerçekten aşınıyordu yüzler, özellikle profesör Tarık Uysal gibi kalıptan kalıba girenlerin yüzleri ve gözleri aşınıyor, gittikçe belirginleşecek yerde bulanıyor, herkesin, daha doğrusu kendi türünden olan, kendisi gibi düşünüp kendisi gibi davranan her-

kesin yüzü oluyordu. Uzun uzun süzdü eski arkadaşının yüzünü: evet, yanılmıyordu, yaşlanacak yerde aşınmıştı profesör Tarık Uysal'ın yüzü, çizgileri birer kırışıktan çok, silinmiş bir resimden kalan izler gibiydi, gözleri kendi gözleri değildi sanki. Onu ilk bakışta tanıyıvermiş olmasına şaşıtı. "Belki de yalnızca benzettim," dedi içinden. "Peki, kime ya da kimlere benzetiyorlar, hiç sordun mu?" diye sordu.

"Sormaya gerek yok ki, kendileri söylüyorlar," dedi profesör Tarık Uysal. "Örneğin az önceki salak, zirzop bir köşe yazarıyla karıştırdı beni. Kimi bir eski bakana, kimi bir müsteşara, kimi bir konsolosa, kimi bir milletvekiline benzetiyor, kimi de başka bir profesöre."

Tutkal Rıza elinde olmadan gülümsedi:

"Başka bir profesöre," diye yineledi. "İyi de ne diye bozuluyorsun o zaman? Adamlar hep seçkin, hep başarılı kimselere benzetiyormuş seni!"

Profesör Tarık Uysal derin derin göğüs geçirdi:

"Sanırım, anlatamadım," dedi: "pek öyle sokaklarda dolaşmamama karşın, nerdeyse her gün birkaç kez yine alıyor bu durum, çok rahatsız oluyorum, geceleri uykularım kaçıyor."

"Bana kalırsa, sen bu işi biraz fazla abartıyorsun," dedi Tutkal Rıza. "Tanıdık çıkmakta ne kötülük var? Tanımazlıktan gelseler daha mı iyiydi?"

"Öyle şey olur mu?" diye atıldı profesör Tarık Uysal: "beni hiç tanımayan insanlar nasıl tanımazlıktan gelebilirler?"

Tutkal Rıza, arkadaşının tepkisi üzerine, sözlerinin korkunç bir anlam içerdiğini sezinleyerek ürperdi, havayı değiştirmek, "Haklısın, olmaz böyle saçmalık," diyerek onu rahatlatmak istedi, ama tam söylemek istediğini söylemek üzereyken, benzetildiği kişilere gerçekten benzediğini düşündü, birden karar değiştirerek şeytanca gülümsedi:

"Neden olmasın?" dedi: "tıpkı tanıdık çıktıkları gibi tanımazlıktan da gelebilirler: hırsız bir bakana, döneke bir

milletvekiline, satılık bir yazara benzetirler, tiksintiyle başlarını çevirip geçerler."

"Evet, evet anlıyorum, evet, haklısın galiba," diye keledi profesör Tarık Uysal, kadehinde kalan tüm rakıyı başına dikmek istedi, ama ellerinden dizlerine, her yanının titrediğini duyuyordu, içkiyi üstüne dökmekten korktu. "Korkunç bir şey! Korkunç bir şey!" diye mırıldandı: hiç mi hiç tanımadığı, ömründe karşılaşmadığı bir sürü insan, Tanrı'nın günü, sokaklarda, kendisini kendisiyle hiç mi hiç ilgisi bulunmayan insanlarla özdeşleştirip tanımazlıktan geliyorsa, tiksintiyle başını çevirip geçiyorsa, hatta arkasından konuşuyorsa, ana avrat sövüyorsa... Bunalacak gibi oldu, "Belki tanıdığını sanıp tanımazlıktan gelenler de çoktur, bilemeyiz ki," dedi.

"Evet, olabilir, bilemeyiz," diye doğruladı Tutkal Rıza, ama, aynı anda, eski sınıf arkadaşının ellerinin titrediğini, dudaklarının acıklı bir biçimde çekildiğini görünce, fazla ileri gittiğini düşündü: adam çıkarcıydı, fırsatçıydı, iki yüzlüydü, şuydu buydu, ama hasta olduğu da ortadaydı, büsbütün çıldırtması gerekmezdi: "Dostum, sinirlerin bozuk senin, bu işi fazla büyütüyorsun, takma kafana," dedi. Konuyu değiştirerek okul anılarından söz etmeye başladı; profesörün titremesinin yavaş yavaş azaldığını, sonra büsbütün kesildiğini gördü, "Bir baytar olarak, insanları bayağı iyi yönlendiriyorum," dedi kendi kendine, elini eski arkadaşının omzuna koydu, "Hocam, ne dersin, birer duble daha söyleyelim mi?" diye sordu.

"Söyleyelim."

Birer duble daha söylediler. En keyifli rakıları bu oldu: sınıf arkadaşlarıydı, müdürdü, tarihçiydi, coğrafyacıydı derken, bayağı eğlenmeye başladılar. Daha yarım saat önce, bunalımlar içinde eli ayağı titreyen profesör Tarık Uysal, bir zamanlar elden geldiğince uzak durmaya çalıştığı Tutkal Rıza'nın daha dünmüş gibi anımsadığı sıradan oluntuların onun ağzından alabildiğine tuhaflaşp gülünçleşen öykülerini dinlerken, üst üste kahkahalar attı. Sonra,

bir sessizlik dakikasında, eski bir arkadaşın ne denli rahatlatıcı, ne denli gönendirici olabileceğini düşündü, bütün gençlik ve çocukluk arkadaşlarıyla bağlarını koparmış olmasına üzüldü. Yıllar var ki, hiçbirini arayıp sormamış, zaman zaman kendisini arayanları da atlatmıştı, yalnızlığını kendi eliyle örmüştü böylece. Tümünden yalnız sayılmazdı kuşkusuz, evine çağırdığı, değişik yerlerde buluşup birlikte içki içtiği, şakalaştığı, kadından kızdan, hatta politikadan konuştuğu dostları çoktu, ancak bunlar iş çevresinden edinilmiş olan, işlerle birlikte değişen dostlardı hep, konuşmaları dönüp dolaşıp işe gelirdi, çünkü, genellikle, her buluşmanın sonunda bir iş bağlanırdı. Üniversitedeki arkadaşlarından da kopmuştu çoktandır: kimileriyle görüşleri bağdaşmıyordu, kimileriyle çıkarları; ayrıca, iş dünyasındaki önemli konumu dolayısıyla, başta yöneticiler olmak üzere, hepsinin kendisinden çekindiğini biliyor, bunun için de onları küçümsüyordu. Kimbilir, yollarda boynuna sarılmaya kalkan varsayımsal dostlar belki de gerçek dostların bıraktığı bir boşluğa üşüşmekteydi. Ne olursa olsun, hiç değilse şu anda, kendisini unutulmuş delikanlılık günlerine götüren şu silik kasaba baytarını hepsine yeğ tutardı. Ona da söyledi bunu, sonra ona Amerika'daki çocuklarını, karısından boşanmasını, evine "orta yaşın az altında, eli yüzü düzgün, akli başında, takıntısız bir kadın" alma tasarısını anlattı. Arkadaşının yüzünde belirgin bir hayranlık, belirgin bir coşku göremedi, ama kendisini sabırla dinlemesi bile ne zamandır özlemine çektiği bir esenlikle doldurdu içini, hele eve görece genç bir kadın almak istemesinin doğal olup olmadığı sorusunu kendine özgü mantığıyla "Doğaldır, doğaldır, hayvanlar bu konuda pek yaş ayrımı yapmazlar," diye yanıtlayınca, iyiden iyiye gevşedi. Yalnız, bir ara, garson elinde kocaman bir meyve tabağıyla tepelerine dikilip de "Buyurun, arkadaşlarınız gönderdi," deyince, birden gözleri karardı:

"Arkadaşlarımız mı? Hangi arkadaşlarımız?" diye kekeledi.

Ama Tutkal Rıza duruma el koydu hemen, yanıt vermesine zaman bırakmadan garsonu savdı, insanı otuz beş yıl gerilere götüren, içten bir gülümsemeyle gülümsedi:

"Boşver, hoca, üzümünü ye de bağını sorma," dedi.

Bu gülümsemeyle bu söz yeniden rahatlatmış profesör Tarık Uysal'ı. Ne var ki, benliğini saran bu eşsiz esenlik duygusu gerçekten kazanılmış bir şey miydi, yoksa yalnızca Tutkal Rıza'nın varlığından mı yansiyordu, bilemiyordu. Bunun için, meyve tabağı boşalıp kahveler içildikten sonra, arkadaşı, "Eh, nerdeyse akşam oldu, artık kalkmalı; benim yolum uzun, ta Kartal'a gideceğim," deyince, garip bir korkuyla irkildi, "Yok canım, daha çok erken," diye atıldı. Ancak Tutkal Rıza inadiyla ünlüydü, kararını değiştirtmedi. Tutkal Rıza profesör Tarık Uysal'ın hesabı ödeme önerisini de geri çevirdi: alt tarafı bir baytar emeklisiydi, ama masa kendi masasıydı. O zaman, profesör Tarık Uysal hem bu "gereksiz" cömertliğin altında kalmamak, hem de yalnızlığı olabildiğince geciktirmek için, kendisini arabayla evine bırakmayı önerdi.

Dışarıda, gündüzki ılıkliğin yerini keskin bir ayaz almış, ortalığı aynı zamanda hem dünyanın güzelliğini, hem yaşamın kısıtlılığını duyuran, olağandışı bir mavilik sarmıştı. Profesör Tarık Uysal da, baytar Rıza Güngör de iliklerine dek ürperdiler bu yüzden, bedenlerine ve kafalarına tümüyle yabancı bir ortama düşmüş gibi, arabaya dar attılar kendilerini. Araba yola çıktıktan sonra, ürpermeleri geçti, ama olağandışı maviliğin etkisi hep sürdüğünden olacak, ikisi de susmayı yeğledi. Profesör Tarık Uysal, gözleri yolda, maviliği delip geçmek istercesine, hızla ilerlemeye çalışıyor, baytar Rıza Güngör'se, bir yandan gözücuyla eski sınıf arkadaşını izlerken, bir yandan da yaşamın gerçekten kısa, üstelik anlamsız olduğunu düşünüyordu. Boğaz köprüsüne dek geldiler böylece. Sonra, köprüyü geçince, bu sessiz birlikteliği bir an önce noktalamak istercesine, profesör Tarık Uysal büsbütün hızlandı. Bu yüzden olacak, ilk yol ayrımından sonra, bir polis arabası düştü ardı-

na, ışıklarla, kornalarla, durmaya zorladı. Profesör Tarık Uysal, "Bir bu eksikti," diye söylenerek yolun kıyısına çekti arabayı. Polis arabası BMW'nin önüne geçerek gü-rültüyle durdu. Bir polis arabadan fırlayıp yaklaştı, profesör Tarık Uysal'a doğru eğildi, ama, tam zılgıta geçmek üzereyken, birden doğrulup topuklarını birbirine vurarak kusursuz bir asker selamı verdi, "Özür dilerim, efendim, çok özür dilerim," diye kekeledi, bir selam daha verip süklüm püklüm arabasına döndü. Profesör Tarık Uysal derin bir soluk aldı, camı kapayıp arabayı yeniden çalıştırırken:

"Birilerine benzetilmenin işe yaradığı da olurmuş demek, bunu hiç düşünmemiştim," dedi.

Rıza Güngör şaşırıp kalmıştı, böyle bir durumla ilk kez karşılaşılıyordu.

"Olur şey değil!" diye mırıldandı, sonra arkadaşına döndü: "İyi ama bu memur kime benzetti ki seni?" diye sordu.

"Üzümünü ye de bağını sorma, senin de söylediğin gibi," diye yanıtladı profesör Tarık Uysal, arkasından gevrek bir kahkaha attı. Dostunun varlığından mı, yoksa ilk kez işe yaradığından mı, bilinmez, yanılığ bayağı hoşuna gitmişti. Gene de, bir süre sonra, belli belirsiz bir sıkıntı duydu içinde, "Bu benim suratıma ne oldu, anlayamadım gitti," diye söylendi. "Çok mu değişti? Değişiyor mu daha doğrusu? Durmamacasına değişik görünümlere mi bürünüyor? Her geçen gün biraz daha artıyor tanıdıklar! Söylesen e, sayın baytar, sen ne diyorsun bu işe?"

Tutkal Rıza, birkaç saat önce geliştirdiği aşınma kuramına karşın, şaşkınlığını hâlâ üzerinden atmış değildi:

"Bilmem ki vallahi," diye söylendi, "biliyorsun, ben bugün bir bakışta tanıdım seni. Ama, daha önce de söyledim, yaşam aşındırıyor yüzleri. Gözleri de. Her gün gördüğümüz için, üstelik aşınmış gözlerle gördüğümüz için, yüzümüzün hep aynı yüz olduğunu sanıyoruz, ama belli ki değişiyor, belki de her dakika değişiyor. Aynaya bakmasını bilmek gerek."

"Bak, bunu çok güzel söyledin işte: aynaya bakmasını bilmek gerek," diye doğruladı profesör Tarık Uysal, o sabah aynanın karşısında düşündüklerini anımsadı, gerçek çözüme yaklaşıyormuş gibi bir duygu uyandı içinde, yol boyunca, bir şarkı mırıldanır gibi, hep bu tümceyi yineleyip durdu: "Aynaya bakmasını bilmek gerek."

Kartal'da, çirkin bir sokakta, bütün ötekiler gibi çirkin bir apartmanın kapısında durdukları zaman, bu sıradan tümce benliğinin çevresinde aşılmaz bir duvar oluşturmuştu sanki: daha yarım saat önce büyük bir yakınlık duyduğu, ileride sık sık aramayı düşündüğü sınıf arkadaşını şimdi küçümsüyor, böyle bir sokakta, böyle bir apartmanda oturabilen bir adamı ta Rumelikavağı'ndan buralara getirmesinin bir yanlışlık, nerdeyse bir haksızlık olduğunu düşünüyordu. Tutkal Rıza akşam yemeğini birlikte yemeyi, hiç değilse birlikte birer kadeh daha içmeyi önerince, içgüdüyle yüzünü buruşturdu, "Hayır, teşekkür ederim, geç oldu," dedi, sonra, ne olursa olsun iyi bir anı bırakmak düşüncesiyle gülümsedi, "Hemen eve dönmeliyim: aynaya bakacağım," diye ekledi. Tasarladığı da buydu: bu çirkin ve yoksul çevreden, bu başarısız, çelimsiz ve hiç kuşkusuz yoksul sınıf arkadaşından ayrıldıktan sonra, güzel ve zengin evinde, güzel ve pahalı giysileri içinde, kristal aynanın önüne geçince, tıpkı sabahki gibi, bütün kaygılarının, bütün kuşkularının uçup gideceğini, boşanmadan ve yalancı tanıdıklardan önceki profesör Tarık Uysal olacağını düşünüyordu.

Ama, apartmanın kapısında, kocaman bir Mercedes'ten fırlayan bir adam eline bir dosya sıkıştırarak, "Beyefendi sonucu yarın sabaha bekliyor," deyince, her şeyi unuttu, işlerin hızını kesen, can sıkıcı bir gümrük uygulamasını sona erdirecek gerekçeler bulmak üzere, yasaların, yönetmeliklerin, kararnamelerin satır aralarına daldı, su içinde balık gibi dolaştı satır aralarında, bütün aradıklarını bir bir bulup çıkardı. Ama, kendini öyle işine vermişti ki, kalemi elinden bırakıp da arkasına yaslandığı zaman,

gözde alanıyla özdeşleşmişti nerdeyse, kendisi miydi, bir başkası mıydı, bir çocukluğu, bir gençliği, bir karısı olmuş muydu, bir zamanlar Tutkal Rıza adında biriyle aynı sınıfta okumuş muydu, bu yakınlarda bu Tutkal Rıza'yla karşılaşmış mıydı, bu Tutkal Rıza'dan ayrılırken, dönüşte kristal aynanın önüne geçip uzun uzun kendi yüzüne bakmayı düşünmüş müydü, bir soran olsa, büyük bir olasılıkla, "Bilmiyorum," diye kesip atardı. Gene de, yatmadan önce, dişlerini fırçalamak üzere, lavabonun başına gelip de kristal aynada kendi kendisiyle karşılaşınca, tıpkı Tutkal Rıza'dan ayrılırken düşündüğü gibi, uzun uzun baktı yüzüne, sonra, belirgin bir ilgiyle:

"Bu adamı bir yerlerden gözüm ısıırıyor," diye söylendi.

S O N

Tahsin Yücel

AYKIRI ÖYKÜLER

"Tahsin Yücel'in *Aykırı Öyküler* adlı hikâye kitabında o çok sevdiğim Gogol mizahını bol bol bulmak mümkün. Toplumsal yapımızdaki yozlaşmayı, 'belirli bir dönemeci döndükten sonra, gittikçe ağırlaşan, güçsüzleşen, çirkinleşen, sevişmeden karın doyurmaya dek her şeye yabancılaşan, doğadan, doğanın gücünden, doğanın güzelliğinden dışlanan' bireylerle veren bu hikâyeler, son yıllarda okuduğum en güzel hikâyeler. *Aykırı Öyküler*, son yıllarda oldukça yakından izlediğim hikâyeciliğimizde çok özel bir yeri olan, nefis bir hikâye kitabı. İlk bakışta okunması zor bir kitap gibi görünüyor; ama bir başlayınca, o dil ve zekâ şöleni, o akıl almaz imgelem gücü, o 'humour', insanı öyle bir sürüklüyor ki, kitabı bitirmeden elinizden bırakamıyorsunuz."

FETHİ NACİ

(*Roman ve Yaşam*, 1992)

Kapaktaki resim: PICASSO

ISBN 975-510-031-8

9 789755 100319

KDV İÇİN

